

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԳԱԼՍՏՅԱՆ ԱՐՄԻՆԵ ԶԱՎԵՆԻ

ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԵԿԱՄՏԻ ԶԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Ը 00.02 - «Տնտեսության, նրա ոլորտների տնտեսագիտություն և կառավարում»
մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի
գիտական աստիճանի հայցման համար

Գիտական ղեկավար՝
տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ ԱՇՈՏ ԽԱՉԱՏՈՒՐԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	3
ԳԼՈՒԽ 1. «ՀԻՄՔԱՅԻՆ ԵԿԱՄՈՒՏ» ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅԱՆ	
ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹՆԵՐԸ ԵՎ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՓՈՐՁԸ	8
1. 1. «Հիմքային եկամուտ» հասկացության հիմնադրույթները և հայեցակարգային առանձնահատկությունները	8
1. 2. «Հիմքային եկամուտ» գաղափարի կիրառման միջազգային փորձի դրսևորումները	32
ԳԼՈՒԽ 2. ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԱՂՔԱՏՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ	
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ. «ՀԻՄՔԱՅԻՆ ԵԿԱՄՈՒՏ»	
ԳԱՂԱՓԱՐԻ ՆԵՐԴՐՈՒՄԸ, ՈՐՊԵՍ ԱՂՔԱՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՂԹԱՀԱՐՄԱՆ	
ԵՐԱՇԽԻՔ	45
2. 1. Հայաստանի Հանրապետությունում բնակչության սոցիալական վիճակը և աղքատության հիմնական պատճառները	45
2. 2. Հայաստանի Հանրապետությունում սոցիալական ծրագրերի հիմնական ուղղությունները.....	72
2.2.1. Աղքատության և թերսնման հիմնական պատճառները.....	82
ԳԼՈՒԽ 3. ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ «ՀԻՄՔԱՅԻՆ ԵԿԱՄՈՒՏԻ» ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ	
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	88
3. 1. «Հիմքային եկամտի» ներդրման խնդիրները և մոտեցումները. Ֆինանսավորման աղբյուրները	88
3. 2. Շատ և ծայրահեղ աղքատության վերացման ուղիները	100
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.....	113
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....	119
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1.....	131

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Ատենախոսության արդիականությունը պայմանավորված է Հայաստանի Հանրապետության բնակչության եկամուտների, դրանց գործառնական և վերջնական բաշխման անհավասարությամբ, որը դասվում է հիմնարար տնտեսագիտության խնդիրների շարքին: Բնակչության եկամուտների անհավասարությունը հանգեցրել է հանրության՝ տարբեր խավերի (շերտերի) ակնհայտ տարանջատմանը, որը հետզհետե ավելի է խորանում:

Ներկայումս զգալի ուշադրություն է դարձվում բնակչության եկամուտների և հատկապես «Հիմքային եկամուտ» հասկացության բովանդակությանը և տարբեր երկրներում դրա հնարավոր կիրառման հեռանկարների ու արդյունավետության հիմնահարցերին: Մինչ այժմ ՀՀ-ում «Հիմքային եկամտի» վերաբերյալ հետազոտություններ չեն կատարվել: Վերջին տասնամյակների ընթացքում որոշ երկրներ փորձնականորեն ներդրել են «Հիմքային եկամուտ» ծրագիրը: Վերջինիս արդյունավետությունը գնահատելու ու ներդրման արդյունքում՝ պետության տնտեսական աճի վրա ունեցած մասնաբաժինը հաշվարկելու նպատակով, հիմնվելով տարբեր երկրներում «Հիմքային եկամտի» փորձնական ներդրման և դրա արդյունավետության գնահատման՝ հետազոտությունների վրա, աշխարհում աստիճանաբար կիրառվում կամ առաջիկայում պլանավորվում է «Հիմքային եկամտի» ներդրումը աղքատության մակարդակը նվազեցնելու և տնտեսության զարգացման խթանման նպատակով:

Ինչպես աշխարհի շատ երկրներում, այնպես էլ ՀՀ-ում հանրության տարբեր սոցիալական խմբերի շրջանում եկամուտները ձևավորվում են տարբեր եղանակներով: Հանրության մեծամասնությունը զուրկ է շուկայական սկզբունքներին համապատասխան եկամուտների ձևավորումից և ապահովումից, ինչի արդյունքում,

ըստ իրականացված հետազոտությունների, Հայաստանի Հանրապետությունում աղքատության մակարդակը տատանվում է 30%-ի սահմաններում¹:

ՀՀ անկախությունից ի վեր, որոշ միջազգային կազմակերպություններ կենտրոնացված գործողություններ էին իրականացնում Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության զարգացման, կրթության մակարդակը միջազգային չափորոշիչներին համապատասխանեցման և Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական մրցունակության բարձրացման ուղղությամբ²: Համաշխարհային բանկը շարունակում է Հայաստանի հետ իր համագործակցությունը՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով քաղաքային և գյուղական համայնքներում աղքատության արագ կրճատմանը:

«Հիմքային եկամուտ» գաղափարը միշտ ուշադրության է արժանացել և՛ փիլիսոփաների, և՛ տնտեսագետների կողմից, սակայն դրա ներդրման հետ կապված փաստարկները առավել ակտիվ և արդիական են դարձել վերջին հիսուն տարվա ընթացքում: Եվրոպական շատ երկրներում քննարկվում են մոտ ապագայում «Հիմքային եկամտի» կիրառության հնարավորություններն իրենց երկրներում:

«Հիմքային եկամտի» կիրառման արդյունավետությունը քննարկվում է ինչպես զարգացող, այնպես էլ զարգացած երկրներում: Սույն ատենախոսությունում վերլուծվել է Նամիբիայում և Հնդկաստանում իրականացված փորձը, որի հիման վրա կարելի է ասել, որ «Հիմքային եկամուտ» ծրագրի իրականացումը դրականորեն է ազդել սոցիալ-տնտեսական կառուցվածքի վրա: Նաև Ֆինլանդիայում, որը համարվում է զարգացած արևմտյան երկիր, «Հիմքային եկամուտ» ծրագիրը փորձարկվում է սկսած 2017 թ. -ից երկու տարի տևողությամբ: Այդ ծրագրի շրջանակներում 2,000 ֆին գործազուրկները ամսական ստանում են ոչ պայմանական գումար, որը փոխարինում է առկա սոցիալական ծրագրերը, և նրանք այդ գումարը կշարունակեն ստանալ նույնիսկ աշխատանք գտնելու դեպքում:

Վերը նշվածով և ՀՀ-ում սոցիալական խնդիրների լուծման հրատապությամբ էլ պայմանավորված է ատենախոսական աշխատանքի թեմայի արդիականությունը:

¹ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայություն կայք, ՄԱՍ 1. ԱՂՔԱՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏԿԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ 2008-2016 թթ., http://www.armstat.am/file/article/poverty_2017_a_2.pdf:

² ՀՀ Արտաքին և Գործերի նախարարություն կայք, Միջազգային կազմակերպություններ, <http://mfa.am/hy/organizations-representations/>:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Հետազոտության **նպատակը** «Հիմքային եկամտի» հայեցակարգային դրույթների, կիրառման արդի առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունն է և ՀՀ-ում դրա ներդրման հիմնական ուղղությունների ու իրացման հետ կապված առաջարկությունների մշակումը: Նշված նպատակին հասնելու համար առաջադրված հիմնական **խնդիրներն** են.

- հետազոտել «Հիմքային եկամտի» հասկացության հայեցակարգային տնտեսական հիմքերը,
- ուսումնասիրել «Հիմքային եկամտի» կիրառման միջազգային փորձը,
- բացահայտել «Հիմքային եկամտի» կիրառման դրական և բացասական սոցիալ-տնտեսական հետևանքները,
- վեր հանել ՀՀ-ում սոցիալ-տնտեսական վիճակը բնութագրող հիմնական որակական և քանակական ցուցանիշները,
- ուսումնասիրել ՀՀ-ում իրականացվող հիմնական սոցիալական ծրագրերը և դրանց հիմնական ուղղությունները,
- բացահայտել «Հիմքային եկամտի» ներդրման սոցիալ-տնտեսական հետևանքները,
- հետազոտել ՀՀ-ում «Հիմքային եկամտի» ֆինանսավորման հիմնական աղբյուրները և իրացման հիմնական ուղղությունները:

Հետազոտության օբյեկտը և առարկան: Հետազոտության **օբյեկտը** ՀՀ-ում իրականացվող հիմնական սոցիալական ծրագրերն են, իսկ **առարկան՝** ՀՀ-ում «Հիմքային եկամտի» ներդրման առանձնահատկությունները, ֆինանսավորման հիմնական աղբյուրների ձևավորումը և իրացման հիմնական ուղղությունները:

Հետազոտության տեսական, տեղեկատվական և մեթոդաբանական հիմքերը: Ատենախոսության տեսական հիմք են հանդիսացել «Հիմքային եկամտի» հայեցակարգային դրույթների վերաբերյալ արտասահմանյան մի շարք գիտնականների և միջազգային կազմակերպությունների կողմից կատարված հետազոտությունները, հրապարակումները, գիտավերլուծական նյութերը, ինչպես նաև ՀՀ սոցիալ-տնտեսական ոլորտը կանոնակարգող ՀՀ օրենքները, ՀՀ Կառավարության

որոշումները, իրավական այլ ակտերը, այլ երկրների օրենսդրական և նորմատիվային փաստաթղթերը:

Ատենախոսության համար տեղեկատվական հիմք են հանդիսացել ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայության, ՀՀ Կենտրոնական բանկի, ՀՀ Ֆինանսների նախարարության հրապարակած տվյալները, տնտեսագիտական ամսագրերը և այլ նյութեր:

Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են համեմատական վերլուծությունների, տնտեսավիճակագրական, գրաֆիկական վերլուծությունների մեթոդները: Իրականացվել է նաև ՀՀ-ում «Հիմքային եկամտի» ներդրման հետ կապված բնակչության դիրքորոշման սոցիալոգում:

Ատենախոսության հիմնական գիտական արդյունքները և նորույթը:

Կատարված հետազոտության ընթացքում ձեռք են բերվել գիտական մի շարք արդյունքներ, որոնցից նորույթ են հետևյալները.

- Քննարկվել է «Հիմքային եկամտի» ազդեցությունը սոցիալ-տնտեսական խնդիրների լուծման վրա: Նշվել են դրա դրական և բացասական հետևանքները:
- Հիմնավորվել է «Հիմքային եկամտի» դերը, որպես ՀՀ-ում կարևորագույն սոցիալ-տնտեսական խնդիրների լուծման ուղի, ինչպես նաև դրա առավելությունը սոցիալական այլ ծրագրերի նկատմամբ:
- Սոցիալական հարցումների միջոցով բացահայտվել է «Հիմքային եկամտի» ներդրման նկատմամբ բնակչության վերաբերմունքը և հիմնավորվել է դրա նախընտրելիությունը բազմաթիվ այլ սոցիալական ծրագրերի համեմատ:
- Առաջարկվել են «Հիմքային եկամտի» իրացման համար անհրաժեշտ ֆինանսական միջոցների աղբյուրները, «Հիմքային եկամտի» կիրառման միջոցով ՀՀ-ում մեղմացնել աղքատությունը, ինչպես նաև կատարվել է դրանց քանակական գնահատումը:

Հետազոտության արդյունքների կիրառական նշանակությունը:

Ատենախոսությունում կատարված հետազոտությունները և առաջարկությունները կարող են օգտագործվել ՀՀ-ում սոցիալական ծրագրերի մշակման և ներդրման,

«Հիմքային եկամտի» վերաբերյալ պետական ծրագրերի և ռազմավարության մշակման ոլորտներում: Ատենախոսության գիտական արդյունքները կարող են օգտագործվել նաև ՀՀ օրենսդիր և գործադիր մարմիններում սոցիալ-տնտեսական հիմնախնդիրների լուծման քաղաքականության մշակման համար:

Աշխատանքի գործնական արժեքը և արդյունքների իրականացումը:

Աշխատանքում առկա տեսական եզրակացությունները և գործնական առաջարկությունները կարող են օգտագործվել Հայաստանի Հանրապետությունում «Հիմքային եկամտի» կիրառման ժամանակ:

Աշխատանքի փորձարկումը: Հետազոտության հիմնական դրույթները, որոնք ունեն գործնական նշանակություն, օգտագործվել են տարբեր երկրներում «Հիմքային եկամուտ» ծրագրի վերաբերյալ քննարկումներում, ենթադրություններում, հաշվարկներում և վերլուծություններում: Հետազոտության հիմնական դրույթները, որոնք համընդհանուր տեսական բնույթ են կրում, ներառված են գիտա-գործնական գիտական ժողովի զեկույցում:

Հրապարակումներ: Ատենախոսության հիմնական դրույթներն արտացոլված են վեց հոդվածում:

Ատենախոսության ծավալը և կառուցվածքը: Ատենախոսության ծավալը և կառուցվածքը պայմանավորված են առաջադրված նպատակով և խնդիրներով, ուսումնասիրության մակարդակով: Ատենախոսությունը կազմված է ներածությունից, երեք գլխից, եզրակացություններից, օգտագործված գրականության 123 անուն գրականության ցանկից: Ատենախոսությունը բաղկացած է 118 էջից, ներառում է 20 աղյուսակ, 22 գծանկար:

ԳԼՈՒԽ 1. «ՀԻՄՔԱՅԻՆ ԵԿԱՄՈՒՏ» ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅԱՆ

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹՆԵՐԸ ԵՎ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՓՈՐՁԸ

1.1 «Հիմքային եկամուտ» հասկացության հիմնադրույթները և հայեցակարգային առանձնահատկությունները

Պարտադիր «Հիմքային եկամուտը» (օգտագործվում են երաշխավորված «Հիմքային եկամուտ», քաղաքացու եկամուտ, համաշխարհային «Հիմքային եկամուտ» համարժեքները) սոցիալական անվտանգության համակարգ է, երբ պետության բոլոր քաղաքացիները պարբերաբար ստանում են որոշակի գումար: Քաղաքացիները կարող են ստանալ պարտադիր «Հիմքային եկամուտ» (ՊՀԵ), որպես իրենց այլ եկամուտների հավելում: Նկատի է առնվում, որ դա պետության պարտքն է իր քաղաքացիների նկատմամբ: Ըստ որում, ՊՀԵ-ն բարեկեցություն ապահովող ծրագիր չէ, քանի որ դրա հիմնական նպատակը հանրության յուրաքանչյուր անդամին իր նվազագույն կարիքները հոգալու հնարավորություն տալն է՝ կապված ապրելավայրի, սննդի և բժշկական օգնության հետ:

«Հիմքային եկամտի» նպատակն է՝ երաշխավորել քաղաքացիների արժանապատիվ ապրելակերպը: Երբ քաղաքացին ձերբազատվի բնակության, սննդի ամենօրյա խնդիրներից, նա այլևս չի վախենա գոյատևման խնդրի առջև կանգնելուց³:

«Հիմքային եկամուտը» կապահովի իրական ազատություն: 1958 թվականին Իսայի Բեռլինը իր՝ «Ազատության երկու տեսակները»⁴ ակնարկում տարբերակել է դրական և բացասական ազատությունները, որոնք մարդուն ճնշող և շահագործող հարաբերություններից խուսափելու հնարավորություն կտան և կօգնեն տնօրինելու իր ժամանակն ու ապրելակերպը՝ ունենալով որոշակի ընտրության հնարավորություն:

Նա սահմանել է «բացասական ազատությունը», որպես ազատություն՝ առանց արգելքների, խոչընդոտների և հարկադրանքների: Այն հիմնականում անհատական բնույթ է կրում (եթե որևէ մեկը քեզ չի խանգարում անել այն, ինչ դու ցանկանում ես,

³ G.Standing, Basic Income: A 21st Century Economic Right, -Institut de Drets Humans de Catalunya, http://www.guystanding.com/files/documents/CDHE_Standing.pdf

⁴ I.Berlin, Four Essays on Liberty, (TWO CONCEPTS OF LIBERTY, 1958) 1990. - Oxford University Press, -286 pages (32 pages (pages 8-13), https://www.wiso.uni-hamburg.de/fileadmin/wiso_vwl/johannes/Ankuendigungen/Berlin_twoconceptsofliberty.pdf)

ուրեմն դու ազատ ես՝ կարող ես անել դա): «Դրական ազատության» դեպքում գործողությունների հնարավորությունը պայմանավորված է վերահսկողությամբ, և կարևորվում են անհատի հիմնական նպատակները (դու ի վիճակի կլինես վերահսկել քո ճակատագիրը քո հետաքրքրությունների շրջանակում): Դրական ազատության դեպքում առաջանում է որոշակի գործոնների (վերահսկողություն, ինքնակառավարման հմտություն, ինքնահաստատում) առկայության անհրաժեշտություն:

Բրիտանացի տնտեսագետ Գեյ Ստենդինգը, այն տնտեսագետներից է, ով առաջադրում է «Հիմքային եկամուտ» գաղափարը և դրա վերաբերյալ առանձնացրել է երեք հիմնական տեսակետ.

1. Փիլիսոփայական տեսանկյունից «Հիմքային եկամուտը» դիտարկել որպես մարդու իրավունքներից մեկը:
2. «Հիմքային եկամուտը» կարող է դիտարկվել որպես քաղաքական և տնտեսական ռազմավարության բաղկացուցիչ մասերից մեկը:
3. Ավելի ու ավելի է կարևորվում այն հանգամանքը, որ «Հիմքային եկամտի» ներուժը ընդլայնվելով՝ ապահովում է գենդերային և էկոլոգիապես ավելի կենսունակ ապագա ⁵:

Ալբերտ Հիշերմենը իր «Երկու հարյուր տարվա հետադիմական հռետորություն. անհաջող ազդեցության դեպքը» գրքում քննարկել է այս առաջադիմական գաղափարի երեք ազդեցությունը: Նա անվանել է այն կամակորության, ապարդյունության և վտանգավորության դրույթներ: Առաջին դրույթը Հիշերմենը համարում է մնացած երեքից առավել պարզունակ: Թվացյալ հաջողությունը, փաստորեն, կունենա անկում, ինչն էլ իր հետ կբերի անկանխատեսելի հետևանքներ: Ցանկացած դիտավորյալ գործողություն, որն ուղղված է քաղաքական, սոցիալական և տնտեսական կարգերը բարելավելուն, էլ ավելի կբարդացնի իրավիճակը: Երկրորդ՝ ապարդյունության դրույթի իմաստն այն է, որ նման փորձարկումը դեռ վաղ է իրականացնել, քանի որ այն ցանկալի արդյունք չի ունենա: Նման սոցիալական բարեփոխման փորձերը ապարդյուն կլինեն և կծախողվեն: Իսկ գաղափարի վտանգավորությունն այն է, որ առաջարկվող

⁵ G.Standing, An Anniversary Note – BIEN’s 25th, - ‘BIEN’ <http://basicincome.org/news/2011/09/anniversary-note-biens-25th/>

փոփոխությունների կամ բարեփոխումների արժեքը շատ ավելի մեծ կլինի և այն վտանգի տակ կդնի առկա նպատակները ⁶:

Ըստ Մ.Ն. Չեպուրինի, «Դրական տնտեսական տեսության շրջանակներում, այն հարցին, թե ո՞րն է եկամուտների արդար բաշխումը, պարզապես գոյություն չունի»: Նա պնդում է, որ գոյություն ունի ազգային եկամտի բաշխման երկու տեսակ.

- գործառական՝ ազգային եկամտի բաշխումը արտադրության տարբեր գործոնների սեփականատերերի միջև (աշխատանք, կապիտալ, հողակտոր, ձեռնարկատիրություն): Վերլուծվել է, թե ազգային եկամտի որ մասն է բաժին ընկնում աշխատվարձին, տոկոսներին, վարձավճարներին, շահույթին:
- անհատական՝ ազգային եկամտի բաշխումն է երկրի քաղաքացիների միջև, անկախ այն հանգամանքից, թե արտադրության որ գործոնների սեփականատերերն են նրանք հանդիսանում: Վերլուծվել է, թե ազգային եկամտից, որքան է հատկացվում նրանց (գումարի տեսքով):

Վերը նշված գրքի «Պետության սոցիալական քաղաքականություն» գլխում նշվում է. «Տնտեսագիտության տեսության մեջ սոցիալական արդարությունը եկամուտների անհավասար բաշխման խնդիրն է: Տնտեսագիտության տեսաբանների մոտ այլ ընդհանուր կարծիք չկա» ⁷: Նրա կարծիքով, եկամուտների բաշխման արդար տարբերակներից ամենահայտնի հասկացություններից մեկը՝ էգալիտարիզմն է (հավասարապաշտություն): Ինչպես նշված է վերոհիշյալ գրքում, էգալիտարիզմի տեսությունը, որը եկամտի հավասարաչափ բաշխումն է, այդքան էլ պարզունակ չէ, ինչպես քննարկվում է ժամանակակից աշխարհում: Այդքան էլ հեշտ չէ վերցնել փողը և այն բաժանել: Խոսքը հավասարապես արժանի մարդկանց միջև հարստության հավասարաչափ բաշխման մասին է: Հենց դա էլ «Հիմքային եկամտի» գաղափարն է:

Հաջորդ խնդիրը, կապված արդյունավետության և արդարության երկրնտրանքի հետ, բազում տնտեսագետների կողմից նշված հակասական երևույթն է. աղքատության դեմ պայքարի արդյունքում կարող է աճել աղքատության տարակարգին (կատեգորիային) պատկանող մարդկանց թվաքանակը: «Ինչպես մեծ

⁶ A.O.HIRSCHMAN, Two Hundred Years of Reactionary Rhetoric: The Case of the Perverse Effect, 1991. -The University of Michigan, -31 (page 9), http://tannerlectures.utah.edu/_documents/a-to-z/h/hirschman89.pdf

⁷ Курс экономической теории., под ред. Чепурина М.Н., Киселев Е.А., Глава 24. СОЦИАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА, 2006

անհավասարությունը խարխլում է հանրության կայունությունը, այնպես էլ եկամուտների համահարթեցումը խարխլում է արդյունավետությունը և աշխատանքի ու ձեռնարկատիրության խթանները: Ավելի շատ արդարությունը երբեմն ձեռք է բերվում արդյունավետության նվազման գնով: Պետության սոցիալական քաղաքականության իրականացման ամենաբարդ խնդիրը եկամուտների ավելի արդար բաշխման համար առավել ընդունելի «սոցիալական գներ» կամ վճարներ գտնելն է»⁸:

Ի տարբերություն նվազագույն աշխատավարձի օրենքի, մենք կարևորում ենք ոչ թե պատճառը, այլ պարբերաբար անդրառանում ենք բուն խնդիրն: Խնդիրը, որը ցանկանում ենք լուծել, աշխատակիցների ցածր վարձատրությունն է: Պարտադիր «Հիմքային եկամտի» միջոցով հնարավոր կլինի հոգալ հիմնական առօրյա հոգսերը:

«Հիմքային եկամուտը» նաև կարող է ոգեշնչել ավելի շատ անգործ մարդկանց, ովքեր աշխատանք են փնտրում, քանի որ նրանք արդեն կարող են աշխատանք գտնել՝ առանց վախենալու, որ կգրկվեն գործազրկության նպաստներից: Որոշ գործազուրկ մարդիկ խուսափում են կես դրույքով կամ ցածր աշխատավարձով աշխատանքից, որոնք նրանց մեծ օգուտ չեն բերի և միևնույն ժամանակ կգրկեն գործազրկության նպաստներից, դրանք են՝ բժշկական օգնությունը, սնունդը, ինչպես նաև տան հոգսերը հոգալու գումարը:

Աղքատության հաղթահարումը կարևոր տնտեսական խնդիր է, և այն հանդիպում է շատ ազգերի մոտ: Մոլի Օրշանսկին, ով մշակել է աղքատության մակարդակի չափագրումը ԱՄՆ-ում, նշում է. «Աղքատը զրկվում է այն ապրանքներից, ծառայություններից և հաճույքներից, որոնք մյուսներին պարզապես շնորհվում են»⁹: Աղքատությունը, շրջակա միջավայրի քայքայման նման, առաջ է բերում սոցիալական մասնատում:

Ըստ Վորդ Բլենքի, 2013 թվականին, աշխարհի բնակչության 10.7 տոկոսը ապրում էր օրական 1.90 դոլարից պակաս գումարով¹⁰: Սա նշանակում է, որ 2013 թվականին 767 միլիոն մարդ ապրել է օրական 1.90 դոլարից պակաս գումարով:

⁸ Курс экономической теории. под ред. Чепурина М.Н., Киселевой Е.А., Глава 24. СОЦИАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА, 2006

⁹ A. R. Sarania, Analysis of Poverty Profile and Determinants of Welfare among Rural Households: A Case study of Udalguri District, - International Journal of Humanities & Social Science Studies (IJHSSS), -page 1, -pages 7, http://www.ijhss.com/files/Rahul-Sarania_8t2h2cze.pdf

¹⁰ WorldBank, Oct 02, 2016, <http://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>

Համեմատելով 1990 թվականի հետ, երբ այդ թիվը կազմում էր բնակչության 35 տոկոսը (1.85 միլիարդ մարդ), նկատվում է աղքատության կրճատում: Միևնույն ժամանակ փորձագետները նկատել են, որ աղքատության նվազումը հավասարաչափ տեղաբաշխված չէ.

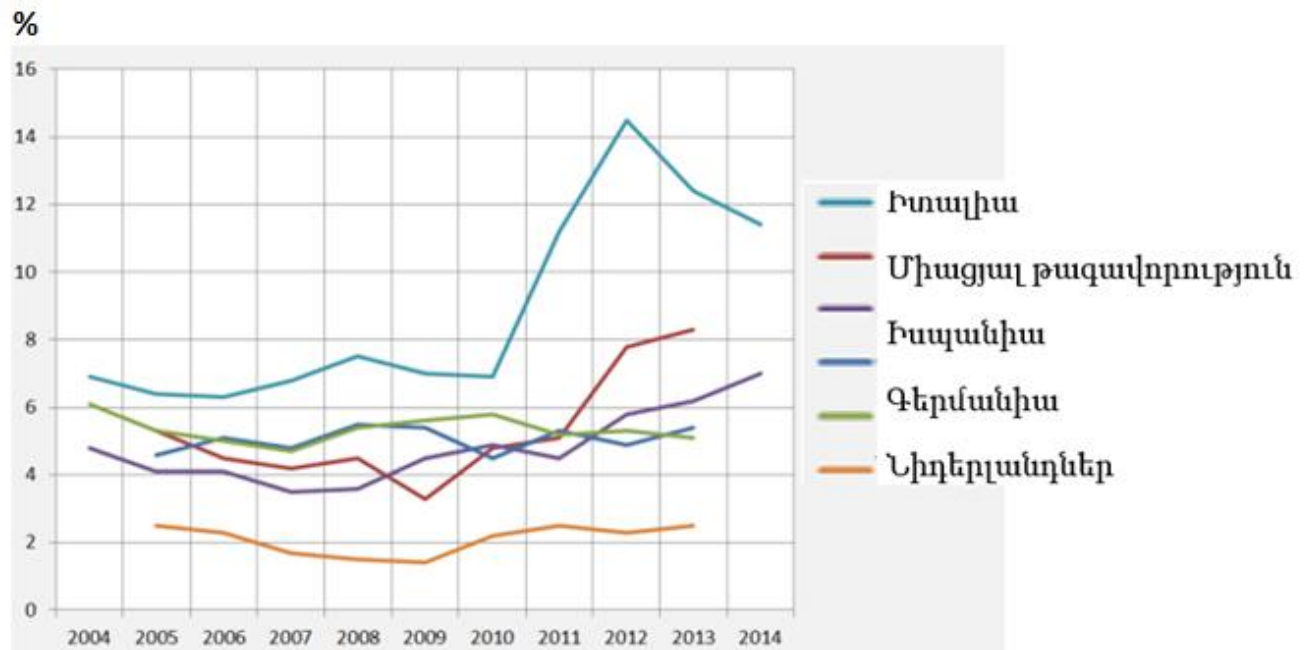
- 2012 և 2013 թվականներին ծայրահեղ աղքատության նվազումը հիմնականում նկատվում էր Ասիական-Խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանում (նվազել էր 71 միլիոնով): Մասնավորապես՝ Չինաստանում և Ինդոնեզիայում, իսկ Հարավային Ասիայում 37 միլիոնով, հատկապես՝ Հնդկաստանում:
- Բնակչության ծայրահեղ աղքատ մասն ապրում է Աֆրիկայում: 2013 թվականին, այս տարածաշրջանում 389 միլիոն մարդ ապրում էր օրական 1.90 դոլարից պակաս գումարով, և այս թիվը կրճատվել է չորս միլիոնով:
- Ծայրահեղ աղքատների ճնշող մեծամասնությունը ապրում է գյուղական համայնքներում և չունի որակյալ կրթություն: Նրանք հիմնականում զբաղվում են գյուղատնտեսությամբ և նրանցից կեսի տարիքը չի գերազանցում տասնութ տարին ¹¹:

Համաշխարհային Բանկի հետազոտողների ուսումնասիրության համաձայն, շատ մարդկանց համար «լավ» դպրոցներ ընդունվելը, բժշկական օգնությունը, էլեկտրական հոսանքը, մաքուր ջուրը և այլ առաջնային ծառայություններն անհասանելի են, ինչը պայմանավորված է նրանց սոցիալ-տնտեսական կարգավիճակով, սեռով, ազգային պատկանելությամբ և բնակության վայրով: Իսկ այն մարդկանց առաջընթացը, ում հաջողվել է դուրս գալ աղքատությունից, հիմնականում այդ ժամանակավոր բնույթն է կրում, քանի որ տնտեսական ցնցումները, կլիմայի փոփոխությունը, սննդի պակասը սպառնում են նորից գցել նրանց աղքատության մեջ: Հետզհետե ավելի է դժվարանում աղքատության հետ կապված խնդիրների լուծումը:

Աղքատությունն առաջանում է տարբեր պատճառներով: Առաջնային պատճառներից են՝ մարդկանց ցածր կրթական մակարդակը, գերբնակեցվածությունը, թմրանյութերի և ալկոհոլային խմիչքի օգտագործումը, ինչպես նաև՝ բնական պաշարների բացակայությունը: Դրանց հետևանքով առաջանում է սով, թերսնում, և

¹¹ WorldBank, Oct 02, 2016, <http://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>

մարդիկ չեն կարողանում հոգ տանել իրենց առողջության մասին: Նման վիճակը հանգեցնում է մահացության բարձր մակարդակի, հիվանդությունների, ինչպես նաև զինված հակամարտությունների:

Գծանկար 1.1. Արևմտա եվրոպական երկրներում աղքատության աստիճանը ¹².

Ըստ Մ. Ռոզերի և Ե. Օրտիզ – Օսպինայի հետազոտության, 20-րդ դարի առաջին կեսի ընթացքում բնակչության աճն աշխարհում հանգեցրել է աղքատության մակարդակի բարձրացման՝ չնայած այն հանգամանքին, որ որոշ երկրներում նկատվում էր աղքատության նվազման միտում:

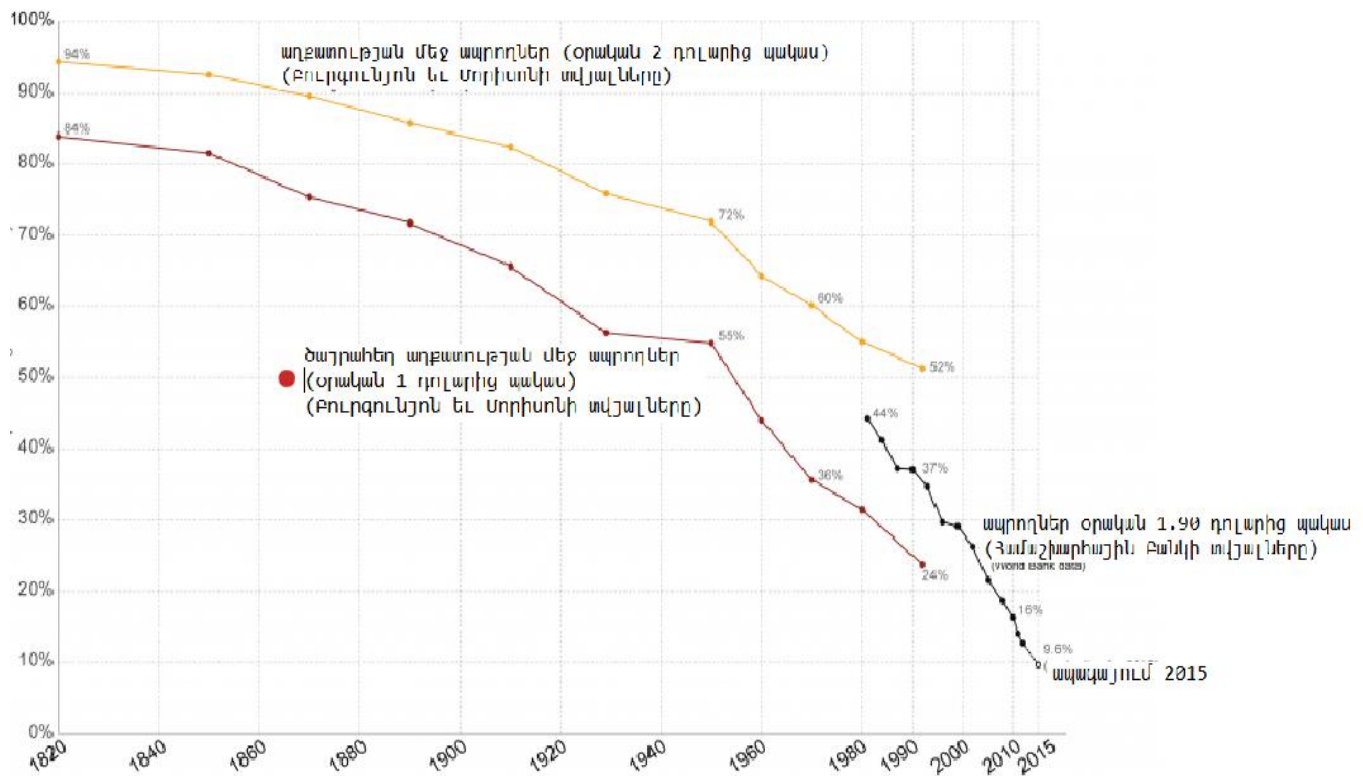
Այնուհետև, 1970 թվականից աղքատության մակարդակն սկսեց կտրուկ նվազել, ինչն էլ հանգեցրեց աղքատության մեջ ապրող մարդկանց բացարձակ թվի նվազման: Աղքատության կրճատման միտումը, և՛ բացարձակ թվերով, և՛ բնակչության թվով, վերջին երեք տասնամյակում հաստատուն տեղ է զբաղեցնում¹³: Չնայած այն հանգամանքին, որ վիճակագրական տվյալները ցույց են տալիս եվրոպական

¹² <https://rwer.wordpress.com/2015/03/03/increasing-poverty-in-the-european-union-3-graphs/>

¹³ M.Roser and E.Ortiz-Ospina, World Poverty, -2016, OurWorldInData.org.

երկրներում աղքատության մակարդակի կրճատման միտում, այնուամենայնիվ այնտեղ «Հիմքային եկամտի» ծրագրի կիրառման մեծ ցանկություն կա:

Գծանկար 1.2-ում ներկայացված է ծայրահեղ աղքատության անկումը (միջազգային չափանիշով, երբ վաստակում են օրական 1.25 դոլարից քիչ գումար) և այն արդյունաբերական աճ գրանցած պետությունները, որտեղ մարդկանց հաջողվել է բարելավել իրենց կենսակերպը¹⁴:

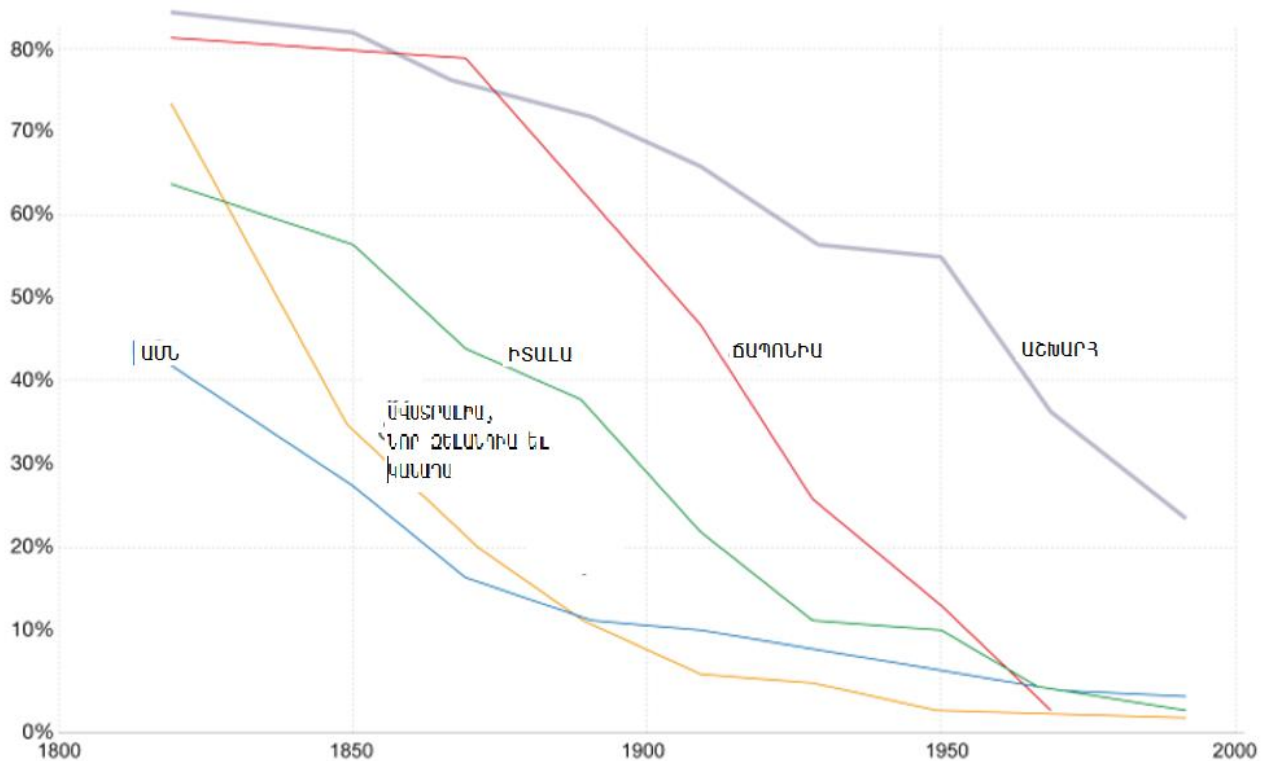
Գծանկար 1.2. Բնակչության բացարձակ աղքատության բաժինը, 1820-2015 (Բուրր տվյալները ճշգրտված են գնաճի ժամանակի ընթացքում և ըստ երկրների միջև գնային տարբերությունների)

Մ. Ռեվելինը իր «Աղքատությունը հարուստ աշխարհում, երբ այն այդքան էլ հարուստ չէր» հոդվածում գրում է. «Համեմատելով աղքատ պետությունների տվյալները՝ այսօրվա հարուստ աշխարհում գրեթե բացակայում է ծայրահեղ աղքատությունը»¹⁵: Բացառություն է կազմում Միացյալ Նահանգները, որտեղ

¹⁴ M.Roser and E.Ortiz-Ospina, World Poverty, -2016, OurWorldInData.org.

¹⁵ M.Ravallion, Poverty in the Rich World When It Was Not Nearly So Rich, 2014, <http://www.cgdev.org/blog/poverty-rich-world-when-it-was-not-nearly-so-rich>

անհավասարության բարձր մակարդակը հանգեցրել է այն բանին, որ բնակչության փոքր, բայց զգալի մասն ապրում է ծայրահեղ աղքատության մեջ (բնակչության 6.1 տոկոսը և աղքատների 45.1 տոկոսը)¹⁶:

Գծանկար 1.3. Ծայրահեղ աղքատության կրճատումն է այն երկրներում, որոնք հարուստ են այսօր, 1820 – 2000 (Բացարձակ աղքատությունը սահմանվում է որպես ապրուստ ոչ պակաս, քան \$ 1.25 / օր, որը չափվում է ըստ գնողունակության կանոնավորվող գնային փոփոխությունների և երկրներում ապրանքների գների տարբերության):

«Հիմքային եկամտի» գլխավոր նպատակը աղքատ մարդկանց կյանքն ավելի բարեկեցիկ և ապահով դարձնելն է: Այս գաղափարի կողմնակիցները այն կիրառելու առավելությունները ներկայացնում են հետևյալ փաստարկներով.

- Չնայած՝ «Հիմքային եկամտի» կողմնակիցների մեծ մասը ծախսակողմյան ուղղության քաղաքականությամբ զբաղվողներին հետևողներն են (նրանք աջակցում են սոցիալական հավասարությանը և դեմ են սոցիալական

¹⁶ Hunger Notes website, <http://www.worldhunger.org/hunger-in-america-2015-united-states-hunger-and-poverty-facts/>

ստորակարգությանը), իսկ մյուս մասը կարծում է, որ այդ ստորակարգությունը անխուսափելի, բնական, նորմալ երևույթ է՝ կախված գործող օրենքից, տնտեսությունից կամ սովորույթներից:

- Փ. Վան Փարիջսը իր՝ «Հիմքային եկամուտը բոլորի համար» հոդվածում պնդում է. «Հիմքային եկամուտն անհրաժեշտ է իրական ազատություն ապահովելու համար. ազատ լինել այնքանով, որ մարդիկ կարողանան անել այն՝ «ինչ պետք է անել»¹⁷: Նա ի նկատի ունի այն, որ բոլոր մարդիկ պետք է կարողանան անարգել օգտվել բնության բարիքներից: Փողը պետք է լինի հնարավորության նման մի բան՝ այդ բարիքներից օգտվելու «մուտքի տոմս»: Որպեսզի բոլոր մարդիկ հավասարապես կարողանան օգտվել այդ բարիքներից, կառավարությունը նրանց պետք է հատկացնի ամենաբարձր և կայուն «Հիմքային եկամուտը»:

«Հիմքային եկամտի» մատչելիությունը կախված է մի շարք գործոններից: Այն հարկերի բարձրացման ժամանակ փոխարինում է հանրային ծառայությունների ծախսերին: Եվ հաշվի առնելով այն փաստը, որ «Հիմքային եկամուտը» կնվազեցնի հանցագործությունների քանակը, դրանից կնվազեն նաև ոստիկանության և արդարադատության կողմից պահանջվող պարտադիր ծախսերը:

Տարբեր ժամանակներում առաջարկվել են «Հիմքային եկամտի» ֆինանսավորման տարբեր միջոցներ: Դրանց թվին է պատկանում հանրային (պետական) ձեռնարկությունների ունեցած շահույթը, որը կոչվում է սոցիալական շահութաբաժին կամ քաղաքացիների շահութաբաժին: Կապիտալիստական համակարգը առաջարկում է «Հիմքային եկամուտը» ֆինանսավորել տարբեր եղանակներով առաջացած հասույթի հարկերի գանձումից:

Ստորև ներկայացված են տարբեր ժամանակներում առաջարկված «Հիմքային եկամտի» ֆինանսավորման աղբյուրների ցանկը: Այն կազմվել է՝ հիմք ընդունելով հանրային սեփականության մակարդակը և/կամ առկա բնական պաշարները.

- վաճառքի հարկեր,

¹⁷ P.V Parijs, A Basic Income for All, -Boston Review, -Oct 2000, <http://bostonreview.net/archives/BR25.5/vanparijs.html>

- ավելացված արժեքի և այլ սպառողական հարկեր,
- եկամտահարկ,
- կապիտալի հարկեր,
- եկամտահարկի շեմի բարձրացում (եկամտի այն սահմանը, երբ անձը սկսում է վճարել եկամտահարկ) ,
- ժառանգության հարկեր,
- հարստության հարկեր (նաև կապիտալի հարկ, հավասարության հարկ, սեփականություն) ,
- պերճանքի հարկեր (այն առարկաների հարկերը, որոնք պարտադիր չեն ապրուստի համար, սակայն ցանկալի են որևէ մշակույթում կամ որևէ հանրության կողմից)¹⁸,
- տեխնոլոգիական հարկեր (տնտեսության վրա չափազանց մեծ ազդեցություն ունի այս առաջընթացը: Ավտոմատացման (մեքենաները և ծրագրավորումը) պատճառով ավելի շատ մարդիկ են զրկվում աշխատանքից: Օրինակ, կարող են հարկեր գանձվել այն գործարաններից, որտեղ շատ աշխատողների սկսել են փոխարինել բազմաթիվ մեքենաներ,
- ֆինանսական գործարքների հարկեր,
- աղտոտման հարկեր,
- կառավարության կողմից ստեղծված մենաշնորհներից վճարումներ (ինչպիսիք են հեռարձակումը և կոմունալ ծառայությունները),
- հողի և բնական ռեսուրսների հարկեր (սրանց հիմքում ընկած է տնտեսափոխակապական անվանումը «Ջորջիզմը», ըստ որի, չնայած մարդիկ օգտվում են իրենց արտադրանքի արդյունքից, հողից ստացած օգուտը (բնական պաշարները և հնարավորությունները) պետք է հավասարապես բաշխվեն հանրության բոլոր անդամների միջև: 1879 թվականին Հենրի Ջորջը, ում փոխակապական տեսության պատվին այն անվանվել է «Ջորջիզմ», իր «Առաջընթաց և աղքատություն» աշխատությունում քննարկել է այն, որ հողի արժեքը կամ գտնվելու վայրը ոչ թե պետք է պատկանի տիտղոսակիրներին,

¹⁸ Investopedia Website, http://www.investopedia.com/terms/l/luxury_tax.asp

այլ՝ հիմնականում անհատներին: Նա պնդում է. «Հարստությունը պետք է գոյանա աշխատանքից: Դրա առկայությունը և բացակայությունը, աճելը կամ նվազելը կախված է մարդկանցից: Աշխատուժը հողի հետ ոչ մի առնչություն չունի»¹⁹:

- օրինադրյալ փող (կառավարության կողմից, որպես օրինադրյալ վճարամիջոց սահմանված թղթադրամ: Տնտեսագիտության մեջ այն համարվում է արժեք չունեցող օբյեկտ, որն օգտագործվում է որպես վճարման միջոց:) ,
- Տոբինի հարկ (արտարժույթում կատարվող գործարքների ժամանակ ֆինանսական փոփոխության խառնաշփոթը կարգավորելու համար կարելի է սահմանալ պարտադիր ֆինանսական տույժ),
- ընթացիկ եկամուտներն աջակցող ծրագրերի և հարկերի կրճատման վերացում,
- փողի ստեղծում (շահույթ, որը ստացվում է մետաղադրամներ ձուլելուց: Այն հիմնականում օգտագործված ձուլակտորի արժեքի և իրական տեսքի տարբերությունն է:) ,
- սակագներ, վիճակախաղ:

Վերը նշված ֆինանսավորման աղբյուրները ոչ բոլորն են կիրառելի Հայաստանի Հանրապետությունում:

«Հիմքային եկամտի» (հասկացության) զարգացման առանձնահատկությունները

Նվազագույն աշխատավարձ գաղափարը պատմության ընթացքում, որպես առանձին հասկացություն, գործածվել է 16-րդ դարում: 18-րդ դարում առաջ է եկել **«պարտադիր միանվագ շնորհ»** գաղափարը: 19-րդ դարի կեսերին այս երկու գաղափարները համակցվել են, և առաջացել է **«Պարտադիր հիմքային եկամուտ»** ծրագիրը:

¹⁹ H. George, Progress and Poverty, -1879, -319 pages (page 184), http://www.henrygeorge.org/pdfs/PandP_Drake.pdf

Առաջին անգամ այս գաղափարը ներկայացվել է պորտուգալացի ճանապարհորդ Ռաֆայել Նոնսենսոյի կողմից 16-րդ դարում: Թոմաս Մորը 1516 թվականին այն նկարագրել է որպես «Ուտոպիա»: Նոնսենսոյի կարծիքով ավելի խելամիտ է պայքարել գողության դեմ, քան գողերին դատապարտել մահվան, որը համարվում է մարդասպանություն: Նա ասել է. «Նման սարսափելի պատժի փոխարեն կարելի է մարդուն ապահովել իր կյանքի համար անհրաժեշտ որոշակի միջոցներով: Այդ ժամանակ, մարդը կարիքից դրդված չի դառնա գող, իսկ հետո՝ դիակ»²⁰:

Ավելի ուշ՝ 1526 թվականին, Ջոնս Լյուդովիկոս Վիվեսը Բրուզսի քաղաքագլխին հասցեագրված հուշերում «De subventionē peuperum» (հոգուտ աղքատության վերացման) ասել է, որ քաղաքային իշխանությունը պետք է իր վրա պարտականություն վերցնի՝ հոգալ բոլոր քաղաքացիների նվազագույն հոգսերը՝ ոչ թե արդարության միջոցով, այլ հանուն բարեգործության ավելի արդյունավետ իրականացման: Աղքատությունը չպետք է անարժան լինի: Օգնությունը, որը կստանա մարդը, հնարավորություն կտա նրան աշխատելու ցանկություն ունենալ: «Աստված ստեղծել է ամեն ինչ: Նա դրանք դրել է մեր տան մեջ, աշխարհում՝ թողնելով առանց պատերի և դարպասների: Ուրեմն դրանից պետք է օգտվեն իր բոլոր զավակները»²¹:

1776 թվականին Թոմաս Ջեֆերսոնը առաջ քաշեց այն գաղափարը, որ յուրաքանչյուր մարդու պետք է տրվի հանրային հողերից 50 ակր, և որևէ մեկը իրավասու չի լինելու դա նրանից ետ վերցնել: Այստեղ Ջեֆերսոնը ի նկատի է ունեցել ոչ թե սեփականաշնորհված հողերի վերաբաշխումը, այլ այն հողատարածքները, որոնք սեփականաշնորհված չեն և դեռևս չեն օգտագործվել:

1795 թվականին Թոմաս Փեյնը հրատարակեց «Ազրարային արդարություն» բրոշյուրը, որտեղ առաջարկվում էր ստեղծել այնպիսի ազգային ֆինանսավորման ձև, որ յուրաքանչյուր 21 տարին լրացած կամ ավելի մեծ անձինք ստանան որոշակի տարեկան եկամուտ: Նա պնդում էր, որ բոլոր մարդիկ արժանի են այդ օգնությանը: Սա նախատեսված էր այն մարդկանց համար, ովքեր հող չեն փոխառել:

²⁰ BIEN website, History of Basic Income, <http://basicincome.org/basic-income/history/>

²¹ BIEN website, History of Basic Income, <http://basicincome.org/basic-income/history/>

1848 թվականին Ջոզեֆ Շառլը հրատարակեց «Սոցիալական խնդիրների լուծում» -ը, որտեղ նա պնդում էր, որ հողերը պետք է բաշխվեն հավասարաչափ:²²

1862 թվականին նմանատիպ առաջարկ էր արել Աբրահամ Լինկոլնը. հանրային հողերից՝ յուրաքանչյուր ընտանիքի ղեկավարի հատկացնել 160 ակր հողատարածք, ով պետք է հինգ տարվա ընթացքում այն մշակի: Մինչև 1900-ական թվականները օրենքը գործում էր, և այդ ընթացքում 720,000 ագարակներ են ստեղծվել:

1933 թվականին Մեծ Ճգնաժամի ընթացքում Ֆրանցիս Թոունսենդը առաջարկեց. «Յուրաքանչյուր մարդ, ով 60 տարեկան է և ավելի մեծ, պետք է ստանա 200\$: Իսկ կառավարության բյուջեն այդ գումարով համալրելու համար 2%-ով պետք է բարձրացվի բոլոր գործարքների եկամտահարկը: Նրա այս առաջարկի շնորհիվ հիմնվեց Ռուզվելտյան վարչակազմի սոցիալ ապահովագրական համակարգը:

1944 թվականին Ֆրանկլին Ռուզվելտը Կոնգրեսին հղած իր տարեկան զեկույցում նշել է. «Իսկական անձնական ազատությունը չի կարող գոյություն ունենալ առանց տնտեսական պաշտպանության և աջակցության: Կարիքի մեջ գտնվող մարդն ազատ մարդ չէ: Իսկ բռնապետությունը իրականացվում է հենց սոված և անգործ մարդկանց նկատմամբ»²³:

Ավելի ուշ՝ 20-րդ դարում, «Հիմքային եկամուտը» տարբեր պետություններում սկսեց գործածվել տարբեր անվանումներով. «Սոցիալական շահութաբաժին», «Ազգային շահութաբաժին», «Հիմքային եկամուտ», «Համընդհանուր դրամաշնորհ» և այլն: Ժամանակակից աշխարհը էլ ավելի բարեկեցիկ դարձնելու նպատակով տարբեր երկրներ պլանավորեցին ներկայացնել «Հիմքային եկամտի» փորձնական ծրագիրը: Մինչ 1986 թվականը «Հիմքային եկամուտ» անվանվում էր «Սոցիալական շահութաբաժին»²⁴:

«Հիմքային եկամտի» գաղափարական հիմնադրույթները և կիրառման համաշխարհային փորձը

²² BIEN website, History of Basic Income, <http://basicincome.org/basic-income/history/>

²³ F. D. Roosevelt, 4 - State of the Union Message to Congress, -1944, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=16518>

²⁴ BIEN website, History of Basic Income, <http://basicincome.org/basic-income/history/>

Ուսումնասիրությունների արդյունքում ամփոփվել է այն պետությունների ցանկը, որտեղ «Հիմքային եկամուտը» ունեցել է փորձնական կիրառություն, կիրառվել է որպես համակարգ կամ էլ քննարկվել է նրա հնարավոր կիրառությունը ապագայում: Շատ եվրոպական պետություններ, ինչպիսիք են՝ Միացյալ Թագավորությունը, Իռլանդիան, Իսլանդիան, Բելգիան, Շվեյցարիան, Դանիան, Լյուքսեմբուրգը, Գերմանիան, Ֆինլանդիան, Ֆրանսիան, Հունաստանը, Կիպրոսը, Իսպանիան, Նիդերլանդները, Նորվեգիան, Շվեդիան, Հունգարիան և Չեխիայի Հանրապետությունը հնարավոր են համարել «Հիմքային եկամտի» կիրառությունը իրենց երկրներում:

Շվեյցարիայում քննարկվել է «Հիմքային եկամտի» կիրառության հարցը: 2016 թվականի հունիսի 5-ին, հանրաքվեի միջոցով մարդիկ քվեարկեցին «Հիմքային եկամտի» կիրառության օգտին: Սակայն այս օրենքը չընդունվեց, չնայած այն փաստին, որ այս երկրում դեռևս 1980 թվականներից սկսել էին քննարկել «Հիմքային եկամտի» հնարավոր կիրառության հարցը: Շվեյցարիան աշխարհում առաջին պետությունն է, որտեղ «Հիմքային եկամտի» կիրառության համար իրականացվել է համազգային քվեարկություն²⁵: Հիմնական պատճառը, որ այս գաղափարը չընդունվեց այն էր, որ բնակչությունը վախեցավ, որ այդ ծրագիրը կբերի մեծ քանակությամբ փախստականների և այլ կարգավիճակով ներգաղթյալների աճի:

Ֆինլանդիայում փորձը անցկացվում է 2017-2018 թվականներին՝ Ֆինլանդիայի սոցիալ-ապահովագրության ինստիտուտի հսկողության և ցուցումների ներքո: Խմբի միջից պատահականորեն ընտրված 2,000 քաղաքացի, ովքեր արդեն օգտվում են գործազրկության նպաստներից, ամսական կստանան 560 եվրո (մոտ 600\$) «Հիմքային եկամուտ»: Այս գումարը կփոխարինի նրանց նպաստներին: Նշված ծրագիրը բարդ է և ծախսատար: Պարզեցնելով այն՝ կնվազեն նաև բյուրոկրատիայի ծախսերը: Պատահականության սկզբունքով ընտրված քաղաքացիները, անկախ իրենց ստացվող եկամտից, աշխատանքի առկայությունից կամ բացակայությունից, հարստությունից կամ զբաղվածության կարգավիճակից, երկու տարվա ընթացքում կստանան կայուն գումար: Այդ գումարից հարկեր չեն գանձվելու: Եթե ծրագիրը

²⁵ QUARTZ website, “Why Switzerland’s Universal Basic Income referendum matters, even though it failed”, [://qz.com/699739/why-switzerlands-universal-basic-income-referendum-matters-even-though-failed/](http://qz.com/699739/why-switzerlands-universal-basic-income-referendum-matters-even-though-failed/)

հաջողվի, այն ավելի կընդլայնվի՝ ընդգրկելով ավելի շատ չափահաս ֆինլանդացիների:

Ճապոնիայում, Հարավային Կորեայում, Ավստրալիայում, Պորտուգալիայում, Բրազիլիայում, Կանադայում և Ալյասկայում դեռևս շարունակվում են «Հիմքային եկամտի» շուրջ քննարկումները²⁶: 2017 թ. «Հիմքային եկամտի» գաղափարը սկսվել է նաև լուրջ քննարկվել Ռուսաստանի Դաշնությունում, անգամ նաև կենտրոնական հեռուստատեսային ծրագրերով ներկայացվում են մանրամասն քննարկումներ և առաջարկներ: Համաձայն հարցումի, որը կատարել է «Հեռուստատեսությունը» կազմակերպությունը, հինգ հազար աշխատողներից վաթսուներկու տոկոսը կողմ են «Հիմքային եկամտի» գաղափարին²⁷:

Մակաուում (կիսաինքնավար քաղաք է Չինաստանում) 2008 թվականից գործում է ծրագիր, ըստ որի քաղաքացիներն ունեն տարեկան որոշակի շահութաբաժին: Նման ծրագրի նպատակն այն է, որ բոլոր քաղաքացիները օգտվեն տարածաշրջանի տնտեսական զարգացման օգուտներից, և գնաճի հետևանքները որոշակիորեն մեղմվեն²⁸:

Իրանում 2010 թվականի հունվարին անցկացվեց ծրագրի լրահատկացման ((սուբսիդավորման) բարեփոխման ծրագիր) փորձնական տարբերակը, և ավելի ուշ՝ այն կիրառվեց: Դրա նպատակն էր սուբսիդավորել սնունդը և էլեկտրաէներգիան (ընդամենը 80%)՝ նպատակաուղղված սոցիալական նպաստով: Սա հինգ տարի շարունակ կապահովեր ազատ շուկայական գներ: Պատմության ընթացքում սա առաջին դեպքն էր, երբ «Հիմքային եկամուտը» կիրառվում էր պետության մասշտաբով (պետության բոլոր քաղաքացիները ստանում էին գումար): «Հիմքային եկամուտը» կիրառվում էր, որպես հիմնական արտադրանքների, ինչպիսիք են՝ բենզինը և սննդամթերքը, լրահատկացումների հեռացման համար: Այս ծրագրի շրջանակներում Իրանի յուրաքանչյուր քաղաքացի ամսական անվերապահորեն ստանում էր 40. . . 45 դոլար: Մեկ տարի անց՝ կառավարությունն սկսեց ֆինանսական խնդիրներ ունենալ, և

²⁶ BIEN website, Basic Income, <http://basicincome.org/topic/alaska/>

²⁷ РБК website, “Россияне мечтают встать на гарантию”, 16/2/2018, <https://www.rbc.ru/newspaper/2018/02/16/5a85a1ce9a79476afca9f8d5>

²⁸ BIEN website, “Wealth Partaking Scheme: Macau’s small UBI”, <http://basicincome.org/news/2017/07/wealth-partaking-scheme-macaus-small-ubi/>

իր որոշ քաղաքացիների, ովքեր աղքատ չէին, խնդրեց կամավոր հրաժարվել այդ գումարից:

Քաղաքացիներից քչերը հրաժարվեցին դրանից: Դրանից հետո կառավարությունը սկսեց գնահատել մարդկանց ֆինանսական վիճակը և որոշ մարդկանց դուրս հանեց ծրագրից: Ժամանակի ընթացքում ծրագիրը ֆինանսավորելու համար կառավարության մոտ էլ ավելի մեծ խնդիրներ էին առաջանում: Ի վերջո, 2016 թվականի ապրիլին, Իրանի խորհրդարանը բնակչության մեկերորդ մասին այդ գումարից զրկելու օրենք ընդունեց (մոտ 24 միլիոն քաղաքացի)²⁹:

Այսպես, 1982 թվականից բոլոր քաղաքացիներն ստանում էին տարեկան «Հիմքային եկամուտ»: Այս գումարի չափը ամեն տարի տատանվում էր նավթարդյունաբերությունից ստացած եկամտի պատճառով: «2008 թվականին հինգ անդամից բաղկացած ընտանիքը ստանում էր 16,345\$, այսինքն՝ յուրաքանչյուր անդամը ստանում էր 3,269\$: Վերջին տարիներին այն նվազեց՝ հասնելով 1000\$ և 1500\$, այսինքն՝ հինգ անդամից բաղկացած ընտանիքը ստանում է 5000\$ և 7500\$ գումար ³⁰:

«Հիմքային եկամտի» ֆինանսավորումը Իրանում, Մակաուում և Այսակայում, չեն կարող համեմատվել այլ պետությունների ֆինանսավորման հնարավորությունների հետ, քանի որ Իրանը և Այսական ունեն բնական պաշարներ, և «Հիմքային եկամտի» ֆինանսավորումը կարող է իրականացվել դրանց միջոցով: Իսկ Մակաուն ունի հագուստի մեծածավալ արտահանման հնարավորություն և հիանալի վայր է մոլախաղերով հետաքրքրված զբոսաշրջիկների համար: Հավելյալ գումարը հնարավորություն է տալիս ֆինանսավորել «Հիմքային եկամուտը»: Նույնը կարելի է ասել եվրոպական պետությունների մասին, որոնք քննարկում են «Հիմքային եկամտի» հնարավոր կիրառությունը: Չնայած այն փաստին, որ վերջին տարիներին փախստականների և միգրանտների հոսքը դեպի եվրոպական երկրներ հետզհետե ավելանում է, այնուամենայնիվ «Հիմքային եկամուտը» կիրառելու ցանկությունը շատ մեծ է:

²⁹ World Economic Forum website, “Iran introduced a basic income scheme, and something strange happened”, <https://www.weforum.org/agenda/2017/05/iran-introduced-a-basic-income-scheme-and-something-strange-happened>

³⁰ K. Widerquist, -Alaska Divident Blog, -About the Alaska Dividend, <http://usbig.net/alaskablog/about-the-alaska-dividend/>

Ստորև բերվում է Նամիբիայում և Հնդկաստանում «Հիմքային եկամտի» հաջող կիրառման օրինակների ավելի մանրամասն ուսումնասիրությունը և արդյունքների ամփոփումը: Տեսնելով, թե ինչ դրական ազդեցություն է ունեցել «Հիմքային եկամուտ» ծրագիրը Նամիբիայում և Հնդկաստանում աղքատ բնակչության բարեկեցության վրա, կարծում ենք, որ հնարավոր է նման կամ ավելի դրականորեն ազդի ՀՀ աղքատության մեջ գտնվող մարդկանց ապրելակերպի վրա: Աղքատության մեջ գտնվող անձանց դժվարությունները և պոտենցիալ լուծումները տիպական են: Լիովին հասկանում ենք, որ ՀՀ-ն շատ է տարբերվում Նամիբիայից և Հնդկաստանից, սակայն աղքատության մեջ գտնվող մարդիկ – անկախ այն հանգամանքից, թե երկրում են գտնվում, շատ մեծ աջակցություն կարող են ստանալ «Հիմքային եկամուտ» ծրագրից:

Նամիբիա - «Հիմքային եկամտի շնորհ»-ի փորձնական կիրառություն

2004 թվականին եկեղեցիների միությունը (Ֆրիդրիխ Էբերթ հիմնադրամը և Գերմանիայի Ռայնլենդ և Վեստֆալիա մարզերի բողաքական եկեղեցիները), արհմիությունները, ՀԿ և ՁԻԱՀ կազմակերպությունները որոշեցին Նամիբիայում իրականացնել փորձարարական ծրագիր: Ծրագրի նպատակն էր պարզել, թե ծայրահեղ աղքատ մարդկանց կյանքում փոքր քանակի «Հիմքային եկամուտը» ինչպիսի փոփոխություն կկատարի:

Ծրագրի կազմակերպիչներն ուզում էին տեսնել, թե հատկացվող գումարը ինչպես են մարդիկ օգտագործելու (արդյո՞ք նրանք այն կներդնեն, թե կվատնեն խմիչքի վրա, դա նրանց կծուլացնի՞, թե կոգեշնչի աշխատել ավելի քրտնաջան): Ծրագրի էությունն այն էր, որ յուրաքանչյուր քաղաքացի, լինի աղքատ, թե հարուստ, ծնված օրից պետք է ստանա «Հիմքային եկամուտ»: Ծրագիրն իրականացվում էր առանց աղքատության մակարդակը որոշելու, առանց պայմանների և առանց սոցիալական բյուրոկրատիայի: Բացառություն էին կազմում թոշակառուները, քանի որ նրանք ստանում են պարտադիր թոշակ:

Ծրագիրն իրականացվում էր Նամիբիայի Օջիվերա և Օմիտարա տարածքներում, (1000 բնակիչ են ապրում փոշոտ և շոգ տարածքում), որոնք գտնվում են Վինհոքից հարյուր կիլոմետր դեպի արևելք: 2008 թվականի դեկտեմբերից մինչև

2009 թվականը յուրաքանչյուր անձ ստանալու էր հարյուր նամիբիական դոլար (այն համարժեք է 9 եվրոյի կամ 13 ԱՄՆ դոլարի): Այն տրվում էր առանց որևէ պայմանի և հետ վերադարձնելու ենթակա չէր:

2009 թվականին փորձնական ծրագիրն ավարտվեց, և որոշվեց մինչև 2012 թվականի մարտը բոլոր մասնակիցներին ամսական հատկացնել 80 նամիբիական դոլար (մոտ 10 դոլար): Այդ ժամանակ տվյալ տարածաշրջանում մեծացավ միգրացիան, ինչն անկանխատեսելի էր. չնայած նրանք իրավունք չունեին օգտվելու այդ նպաստից: Դրանից կարելի էր եզրակացնել, որ նման ծրագրերը պետք է կիրառվեն ոչ թե մի տարածաշրջանում, այլ այն պետք է համազգային բնույթ կրի: Փորձաշրջանի ընթացքում 40 տոկոսով նվազեց հանցագործությունների թիվը:

Ցավոք, չնայած բազում դրական արդյունքների 2012 թ-ի մայիսին Օջիվարո-Օմիտարա համայնքապետը, նամիբիական ամսագրին տված հարցազրույցում դժգոհել էր՝ ասելով. «Արդեն երկու տասնամյակ, մենք չունենք աշխատանք, զարգացում և առաջխաղացում»: Լրագրողը հանգել էր հետևյալ եզրակացության. «Հիմքային եկամտի կիրառությունից Օջիվարոյում ոչ մի զարգացում չի նկատվել»³¹: Կարելի է եզրակացնել, որ մարդիկ պարզապես չկարողացան գնահատել իրենց տրված հնարավորությունը:

Ընդհանուր առմամբ մեկ տարվա փորձի արդյունքը հետևյալն է.

- անբավարար սնունդ ստացող մարդկանց քանակը 76 տոկոսից նվազեց՝ հասնելով 37-ի,
- աշխատանք գտնելու և զբաղվածության մակարդակը բարձրացավ 44 տոկոսից՝ հասնելով 55-ի,
- նորմայից ցածր քաշ ունեցող երեխաների թիվը նվազեց՝ 42 տոկոսից հասնելով 10-ի:
- դպրոցներում ավելացավ ընդունելությունը: Ուսուցիչները փաստում էին, որ երեխաները ավելի լավ են կարողանում կենտրոնանալ: Նախքան «Հիմքային եկամտի» կիրառությունը շատ ծնողներ ի վիճակի չէին վճարել ուսման վարձը:

³¹ Basic Income in the world, ELECTRONIC VIVANT-EUROPE N° 109 June-July 2013, -page 9, -11 pages, <http://vivant-europe.eu/wp-content/uploads/2014/12/LE-VIVANT-EUROPE-%C3%A9lectronique-N%C2%B0110-juin-juillet-2013-EN-.pdf>

Դպրոցական տարիքի երեխաների կեսը դպրոց չէր հաճախում:
Բացակայությունները կազմում էին 40 տոկոս:

- Հիվանդանոցները ավելի շատ այցելուներ ունեին (հակառակ դեպքում հիվանդությունները չէին բուժվի գումար չունենալու պատճառով): «Հիմքային եկամուտը» նրանց հնարավորություն ընձեռեց սնվել ավելի սննդարար մթերքներով և ձեռք բերել անհրաժեշտ դեղորայքը:
- ընդհանուր կենցաղային պարտքը նվազեց է 1,215 նամիբիական դոլարից՝ հասնելով 772-ի:
- հանցագործությունների քանակը նվազեց 42 տոկոսով, սակայն չի նկատվել ակոհոլի չարաշահման նվազում (աղքատ տարածքներում, սա լուրջ խնդիր է):

Հնդկաստան «Հիմքային եկամտի շնորհ»-ի փորձարկում

«Հնդկաստանը այն երկիրն է, որտեղ չափից շատ մարդիկ են ապրում ծայրահեղ աղքատության մեջ (218 միլիոն մարդ)»³²: Այս երկրում մշակվել են բազում սոցիալական պաշտպանության սխեմաներ: Դրանք վերաբերում են նաև կանխիկ փոխանցումներին, որոնք ոչ մի էական փոփոխություն չեն մտցնում աղքատության մեջ ապրող միլիոնավոր մարդկանց կյանքում: Կանխիկ փոխանցումների և այլ ծրագրերի մեծ մասը նրանց հնարավորություն է ընձեռում օգտվել պարենային խանութներից, որտեղից նրանք ձեռք են բերում հիմնական ապրանքները և սնունդը՝ (օրինակ ցորեն և կերոսին) ավելի ցածր գնով: Համակարգում եղած սխալները նվազեցնելու ջանքերն այդքան էլ արդյունավետ չեն, և հսկայական ծախսեր են պահանջվում ոչ միայն կառավարելու, այլ նաև դրանք ուղղելու համար: «Հիմքային եկամտի» կիրառությունը հնարավորություն կտա խուսափել այդ մեծ ծախսերից (սննդի համար ծախսվում է մեկ րուպի, իսկ կառավարելու համար՝ 3.65)³³:

2011 թվականին Հնդկաստանում կիրառվեց երկու փորձնական ծրագիր: Հնդկաստանի «Ինքնագրաված կանանց ասոցիացիան» (ԻԿԱ) ՄԱԿ-ի աջակցությամբ նախաձեռնեց «Հիմքային եկամուտ» ծրագիրը: 2013 թ. հունվարին Հնդկաստանի

³² M.Roser and E.Ortiz-Ospina, World Poverty, 2016, OurWorldInData.org

³³ R. Schjoedt, India's Basic Income Experiment, - April 2016, - 10 pages

<http://www.developmentpathways.co.uk/resources/wp-content/uploads/2016/04/Indias-Basic-Income-Experiment-PP21.pdf>

Կոնգրեսն կուսակցությունը հայտարարեց, որ կիրառելու են ազգային «Հիմքային եկամուտը», որից օգտվելու է 720 միլիոն մարդ:

Սկզբի համար Մադյա Պրադեշի ութ գյուղերում բնակվող յուրաքանչյուր անձ (ընդամենը 6000 մարդ) ստանալու էր 200 ռուպի՝ չափահասների համար և 100 ռուպի՝ փոքրերի համար: Գումարը հաշվարկվում էր ցածր եկամուտ ունեցող ընտանիքների ստացած եկամտից (կազմում է 20. . . 30 տոկոս): Հետագայում գումարի չափն ավելացվեց մինչև 300 ռուպի՝ մեծահասակների համար և 150 ռուպի՝ երեխաների համար: Դրա նպատակն էր կարգավորել գնաճը և ավելի շատ օգուտ ու հնարավորություններ տալ մարդկանց: Գումարը յուրաքանչյուրին տրվում էր առձեռն: Ծրագրի մեկնարկից երեք ամիս անց գումարը որոշեցին փոխանցել յուրաքանչյուր անձի բանկային հաշվեհամարին: Ծրագիրը նախատեսված էր մեկ ու կես տարվա համար: Երկրորդ փորձնական ծրագիրը իրականացվեց՝ ներառելով միայն մեկ գյուղ:

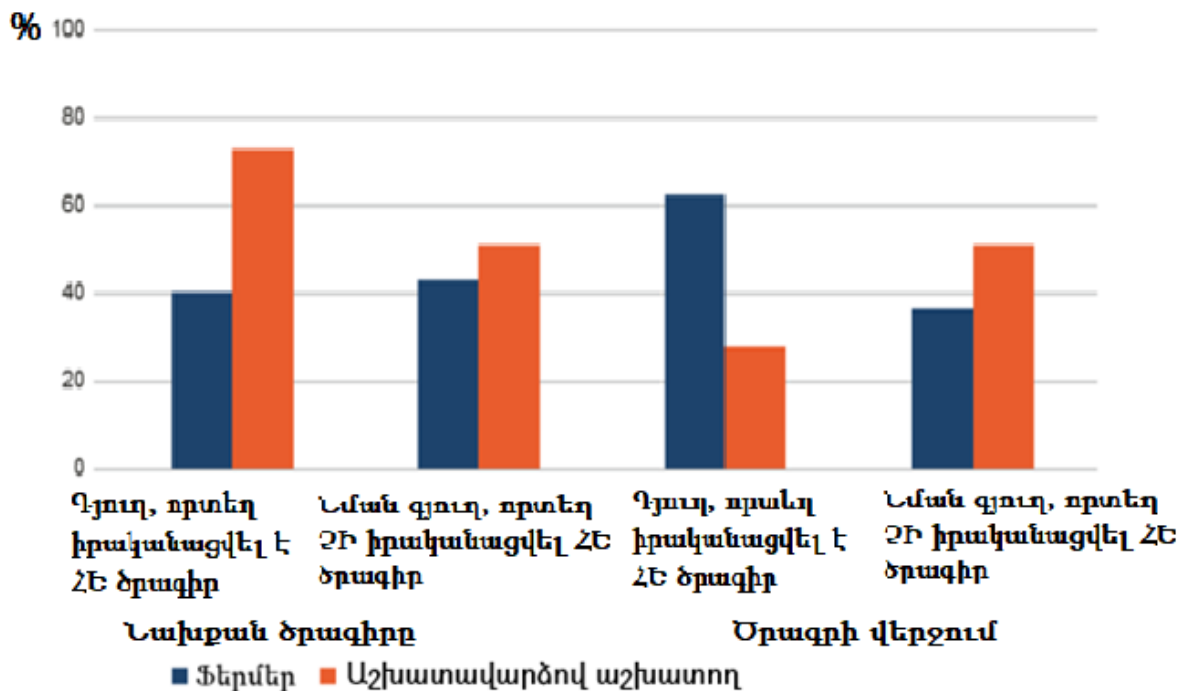
Փորձը նպատակ էր հետապնդում մարդկանց օգնել այնքան գումարով, որ որոշակի չափով փոխվեր նրանց ապրելակերպը, սակայն այն հիմնովին չէր բարելավելու բնակիչների սոցիալական վիճակը:

Առաջին փորձնական ծրագրի մեկնարկից անմիջապես հետո նկատելի դարձան դրական արդյունքները:

- «Հիմքային եկամտի» արդյունքում գյուղացիներն ի վիճակի եղան ավելի շատ գումար հատկացնել առողջությանը և սննդին,
- նրանց անձնական խնայողությունների չափը եռապատկվեց,
- նոր բիզնես ծրագրերի նախաձեռնությունը կրկնապատկվեց,
- երեխաները երեք անգամ ավելի ժամանակ էին անցկացնում դպրոցում, և դրանով ապահովվեց հաճախելիության բարձր ցուցանիշ,
- մարդիկ սկսեցին գումար ներդնել կենցաղում և սկսեցին մալարիայի դեմ կանխարգելիչ միջոցներ ձեռնարկել,
- սննդի՝ մասնավորապես երեխաների սննդի որակը, զգալիորեն բարելավվեց. «նորմալ քաշով երեխաների թիվը 39 տոկոսից հասավ 59-ի, փոփոխությունն ակնհայտ էր հատկապես գյուղերում): Աղջիկների շրջանում արդյունքն ավելի ակնհայտ էր, (25 տոկոսով բարձրացել էր), քան տղաների

շրջանում (14 տոկոսով)»³⁴: Սննդի պահանջարկը սկսել էր բարելավվել: Ոսպի և հատիկաընդեղենի սպառումն ավելացել էր 1,000%-ով (ամսական յուրաքանչյուր ընտանքին 0.3կգ-ից՝ հասնելով 3.8կգ-ի), բանջարեղենին՝ 888% -ով (ամսական յուրաքանչյուր ընտանքին 0.6 կգ- ից հասնելով 5.5կգ-ի), ձվի և մսի սպառումը ևս ավելացել էր³⁵ :

- Բարձրացավ զբաղվածության հնարավորությունը, և մարդիկ սկսեցին զբաղվել բիզնեսով և հողագործությամբ: Փոփոխությունը հատկապես ակնհայտ էր կանանց մոտ՝ տնից հեռու, ցածր աշխատավարձով աշխատելու փոխարեն նրանք սկսեցին աշխատել սեփական դաշտերում: Ստորև ներկայացված գծանկարում պատկերված է վարձով աշխատանքի փոխարեն՝ հողագործությամբ զբաղվելու գծանկարը:

Գծանկար 1.4. Աշխատավարձով աշխատելիս փոփոխության անցումը դեպի գյուղատնտեսություն.

³⁴ R. Schjoedt, India's Basic Income Experiment, - April 2016, - 10 pages
<http://www.developmentpathways.co.uk/resources/wp-content/uploads/2016/04/Indias-Basic-Income-Experiment-PP21.pdf>

³⁵ R. Schjoedt, India's Basic Income Experiment, - April 2016, - 10 pages
<http://www.developmentpathways.co.uk/resources/wp-content/uploads/2016/04/Indias-Basic-Income-Experiment-PP21.pdf>

- Նվազեցին ալկոհոլի չարաշահման դեպքերը, ինչի շնորհիվ նրանք ավելի շատ էին կենտրոնանում աշխատանքի վրա: Այս հանգամանքը բարելավեց հանրության առողջական վիճակը, և մարդկանց կյանքն ավելի ապահով դարձավ:
- Ամենուր նկատվում էր արտադրության և եկամտի աճ: Արտադրության և աճի վրա ունեցած դրական ազդեցությունը նշանակում էր, որ մատակարարման առաձգականությունը կփոխհատուցի գնաճով պայմանավորված ճնշմանը՝ ավելացնելով հիմնական պահանջարկը՝ սննդամթերք և ապրանքներ:
- Ծրագիրը ցույց տվեց, որ այն մարդիկ, ովքեր «Հիմքային եկամուտ» են ստանում, ավելի են հակված փակելու իրենց պարտքերը և հրաժարվելու կարճաժամկետ փոխառություններից:
- Պարզ, սակայն միևնույն ժամանակ կարևոր բարեփոխումներից է այն, որ ավելի շատ մարդիկ սկսեցին բջջային հեռախոսներից օգտվել՝ 9 տոկոսից հասնելով 61 տոկոսի: Սկուտերների և մոտոցիկլետների թիվն ավելացավ՝ 3 տոկոսից հասնելով 30 տոկոսի: Այն մարդիկ, ովքեր ունեին ընդամենը մեկ մահճակալ, նրանց կենցաղային մակարդակը բարձրացավ՝ 35.5 տոկոսից հասնելով 83 տոկոսի:
- «Հիմքային եկամուտը», գյուղացիներին ավելի շատ հնարավորություն ընձեռեց կառավարելու իրենց կյանքը և հնարավորությունները, որն էլ իր հերթին բերեց բազում դրական արդյունքները և հետևանքներ:

Նամիբիայում և Հնդկաստանում անցկացված փորձերն անկասկած հաջողվել էին: «Հիմքային եկամտի» ամբողջական կիրառումը այս պետություններում միայն կկրճատի աղքատությունը և կբարելավի տնտեսությունը: Այնուամենայնիվ, ցավալի է այն փաստը, որ արդեն երկու տարի է անցել ծրագրի փորձնական կիրառությունից, սակայն կառավարությունները դեռևս այն հիմնական կիրառության մեջ չեն դրել:

Նամիբիայում «Հիմքային եկամտի» կիրառումը փոխարինվեց մի ծրագրով, որտեղ աղքատությունը պետք է կրճատվեր տնտեսության զարգացման միջոցով ³⁶:

Անդրե Կոելոին, իր՝ «Ինչու «Հիմքային եկամուտը» Նամիբիայում մինչ այժմ չի մեկնարկել» հոդվածում նշել է. «Գլխավոր պատճառն այն է, որ աղքատությունը մեծ կորպորատիվների շահերից է բխում»: Իր հոդվածում նա պնդում է. «Պետական պաշտոնյաները, կորպորատիվ շահերը պաշտպանելու նպատակով, ժխտում են «Հիմքային եկամտի» առավելությունները՝ ձգձգելով դրա հետագա զարգացումը: Այս դեպքում նրանց համար ցածր աշխատավարձով աշխատող, աղքատ ու անօգնական մարդկանց պակաս չի լինի: Այս պետություններում մեծ արդյունաբերության հիմքում ընկած է աղքատությունը» ³⁷:

Երեխաների վրա ունեցած «Հիմքային եկամտի» ազդեցությունը հասկանալու համար դիտարկեցինք Նամիբիայում և Հնդկաստանում անցկացված փորձերի արդյունքները:

Դրական արդյունքներն ակնհայտորեն փոխկապակցված են. աղքատության մակարդակը, սովը, հանցագործությունը և ալկոհոլային խմիչքի չարաշահումները նվազել են: Ընտանիքներն իրենց ավելի պաշտպանված են զգում, ծնողները կարողանում են ավելի շատ ժամանակ հատկացնել իրենց երեխաներին, որի արդյունքում երեխաները ավելի շփվող են դառնում, ավելի երջանիկ են իրենց զգում և ավելի առողջ փոխհարաբերություններ են ստեղծվում: Առօրյա կյանքում ծնողներն ավելի հանգիստ կլինեն, որն էլ անմիջականորեն կանդրադառնա երեխաների վրա: Կենցաղի, սննդի և հագուստի ծախսերը որոշակիորեն կկրճատվեն, և ծնողները այլևս չեն մտահոգվի այդ հարցերով: Ինչպես արդեն նշվել է, այդ օգնության շնորհիվ ավելի շատ երեխաներ կհաճախեն դպրոց: Երջանիկ և կրթված երեխաները լավ հանրության հիմքն են:

Երբ մարդկանց նվազագույն ֆինանսական կարիքներն ապահովված են, և կենցաղի ծախսերը նրանք կարողանում են հոգալ, հանրությունը սկսում է ավելի կայուն զարգանալ, մարդիկ ավելի ինքնավստահ են դառնում: Նրանք կարող են ավելի

³⁶ A. Coelho, On why basic income has not yet been deployed: now it's Namibia, -May, 2016, <http://basicincome.org/news/2016/05/on-why-basic-income-has-not-yet-been-deployed-now-its-namibia/>

³⁷ A. Coelho, On why basic income has not yet been deployed: now it's Namibia, -May, 2016, <http://basicincome.org/news/2016/05/on-why-basic-income-has-not-yet-been-deployed-now-its-namibia/>

շատ կենտրոնանալ այն աշխատանքի վրա, որ կցանկանային ունենալ: Այսպիսով, կարելի է ամփոփել, որ ոչ միայն ֆինանսապես, այլևս հոգեբանորեն սա հանրության համար լուծում է: «Հիմքային եկամտի» կիրառությունը կարող է հիմք հանդիսանալ վաղվա լավ սերունդ ունենալու համար:

Համաշխարհային կազմակերպություններ, որոնք զբաղվում են «Հիմքային եկամուտ» ծրագրի և դրա կիրառության ուսումնասիրությամբ

Ուսումնասիրվել է այն կազմակերպությունների գործունեությունը, որոնք զբաղվում են աղքատության և «Հիմքային եկամտի» բացահայտմամբ կիրառման հնարավորություններով տարբեր երկրներում: Ստորև ներկայացվում են այդ կազմակերպությունների ցանկը: Ընտրվել են միայն ամենաակտիվ կազմակերպությունները: Թվարկած կազմակերպությունները ամեն օր ջանասիրաբար աշխատում են, որ իրականություն դարձնեն մարդկանց սոցիալական արդարության և ազատ ընտրության հնարավորության գաղափարները: Ինչքան շատ է տարածվում այս գաղափարը ողջ աշխարհում, այնքան ավելանում է դրա կողմնակիցների թիվը: Այս և մյուս կազմակերպությունների շնորհիվ, «Հիմքային եկամտի» ծրագիրը արագությամբ տարածվում է: Այսօր, գրեթե բոլոր եվրոպական երկրները հակված են այն կիրառել:

- «Հիմքային եկամտի» Համաշխարհային Ցանցը (ՀԵՀՑ) այս գաղափարի աջակիցների համար կամուրջ է և նպաստում է տեղեկատվության օբյեկտիվ և արդյունավետ քննարկումներին: (<http://www.basicincome.org/>)
- Պարտադիր «Հիմքային եկամուտը» Եվրոպայում (ՊՀԵԵ հիմնադրվել է 2013 թվականին: Այն աջակցում է պարտադիր «Հիմքային եկամուտ» ծրագրին և նպատակ է հետապնդում կիրառել այն Եվրոպայում: Կազմակերպությունն ընդգրկում է քսանհինգ եվրոպական երկիր: (<http://basicincome-europe.org/ubie/>)
- «Հիմքային եկամուտ շարժումը» փորձում է «Հիմքային եկամտի» կիրառությունը զարգացնել՝ դրա մեջ ներառելով տարբեր մարդկանց: Այս

կազմակերպության նպատակն է հաջողությամբ ընդլայնել և զարգացնել ՄՆՀԵԵՑ-ը: (<http://www.basiceincomeaction.org/>)

- Միացյալ Նահանգների «Հիմքային եկամտի» Երաշխիքի ցանցը (ՄՆՀԵԵՑ) ամերիկյան կազմակերպություն է, որը հիմնադրվել է 1999 թվականին: Նրա նպատակն է՝ բարձրացնել «Հիմքային եկամտի» Երաշխիքին վերաբերող քննարկումների քանակը Միացյալ Նահանգներում: (<http://www.usbig.net/pdf/usbig5years.pdf>)
- Բորգենի նախագիծը ոչ առևտրային կազմակերպություն է, որը հիմնադրվել է 2003 թվականին: Կազմակերպությունը մոբիլիզացնում է մարդկանց այն հարցի շուրջը, որ աղքատությունը՝ առաջնահերթ քաղաքական խնդիր է: Մարդկանց աջակցում է ունենալ բավարար գիտելիքներ, որպեսզի նրանք կարողանան առնչվել իրենց կառավարության հետ: (<http://borgenproject.org/about-us/>)
- «Համաշխարհային հիմքային եկամտի հիմնադրամը», որը հիմնվել է 2000 թվականին, կայք է, որը նպատակ է հետապնդում տարածել «Հիմքային եկամտի» գաղափարը և զարգացնել այն կիրառելու տարբեր հնարավորությունները:

1.2. «Հիմքային եկամուտ» գաղափարի կիրառման միջազգային փորձի դրսևորումները

«Հիմքային եկամտի» գաղափարի գոյության ընթացքում ողջ աշխարհում սկսեցին քննարկել հանրության և դրա կառուցվածքի վրա ունեցած նրա դրական և բացասական ազդեցությունները: Շատ փիլիսոփաներ, տնտեսագետներ պնդում էին, որ մարդը պետք է երազի, ձգտի աշխատի ու արարի: «Հիմքային եկամուտը» անվերապահորեն մարդկանց տալիս է որոշակի ազատություն, սակայն միևնույն ժամանակ նվազում են աշխատանք գտնելու դրդապատճառները: Դժվար է աղքատ մարդկանց այնպես օգնել, որ նրանք ինքնաբավ ու լիարժեք զգան իրենց: «Հիմքային եկամտի» գաղափարը իր պարզ կառուցվածքով՝ աղքատությունը հաղթահարելու հույս է ներշնչում: Գաղափարի հիմնական նպատակն այն է, որ բարդ սոցիալական

ծրագրերի փոխարեն փողը պարզապես բաշխվի քաղաքացիներին: Սակայն դրա իրականացումը չափազանց բարդ խնդիր է՝ չունենալով որևէ երաշխիք, որ այն կգոհացնի մարդկանց: Հնարավոր է, որ «Հիմքային եկամտի» կիրառման դեպքում ոչ միայն աղքատ մարդիկ օգտվեն դրանից, այլև շատ սոցիալապես ապահովները: Որոշ աղքատ մարդիկ կարող են սոցիալական ծրագրերից բազում արտոնություններ ստանալ, իսկ դրանցից կտրելը՝ նրանց կրկին կարող է ծանր սոցիալական վիճակի մեջ գցել:

Ամսական կանխիկ գումարի փոխարեն նրանք կնախընտրեն շարունակել օգտվել սոցիալական ծրագրերից: Շատ սոցիալական ծրագրեր ապահովվում են հատուկ ծառայությունների կողմից, որոնք օգնում են հոգալ նրանց կարիքները (սնունդ, ապրելատեղ, բժշկական օգնություն, հագուստ): Ընտրելով «Հիմքային եկամուտը» բոլորի համար՝ աղքատ մարդկանց շրջանում կարող է դժգոհության ալիք բարձրանալ: Քանի որ նրանք կդժգոհեն այն փաստից, որ և՛ աղքատները, և՛ հարուստները պետք է ստանան նույն քանակությամբ գումար: Մյուս կողմից՝ արդյո՞ք աղքատության մեջ գտնվող մարդիկ կհամաձայնվեն սոցիալական ծրագրերից օգտվելու պատճառով զրկվել դրանցից օգտվելու ազատ ընտրության հնարավորությունից: Կա՞ր արդյոք աղքատությունը հաղթահարելու այլընտրանքային տարբերակ:

Պետք է նաև նշել, որ նման սոցիալական ծրագրերը բավական ծախսատար են: Բոլոր աշխատունակ մարդիկ, ովքեր օգտվում են այս ծրագրերից, պետք է գործազուրկ լինեն: Սա տնտեսության վրա կունենա իր ուրույն ազդեցությունը: Սա ևս մեկ բացասական ալիք է «Հիմքային եկամտի» կիրառության նկատմամբ:

«Հիմքային եկամտի» առավելությունները

1. «Հիմքային եկամուտը» բոլորին հնարավորություն կընձեռի ունենալ ազատ ընտրության հնարավորություն: Երբ մարդիկ միայն գումար վաստակելու համար են աշխատում, նրանք հոգնում են և իրենց կյանքից դժգոհ են: Մինչդեռ, եթե նրանք զբաղվեն այն աշխատանքով, որ կամավոր են ընտրել, ավելի լավ արդյունքի կհասնեն, և միևնույն ժամանակ հաճույքով կծախսեն

իրենց ժամանակը այն աշխատանքի վրա, որը կարևոր է իրենց համար: Նաև այս դեպքում մարդիկ կկարողանան ծախսել վաստակած գումարը այնպես, ինչպես որ ցանկանում են՝ հաշվի առնելով այն փաստը, որ այդ փողը հնարավորություն կտա նրանց օգտագործել այն հատուկ նպատակների՝ այդ թվում՝ ապագայի խնայողությունների համար: Օրինակ, ինչպես արդեն ցույց տվեցինք Հնդկաստանի օրինակով, գյուղերում ապրող մարդիկ սկսել էին ավելի շատ փող ծախսել իրենց սննդի և առողջության վրա, կարողացել էին եռապատկել իրենց խնայողությունները և կրկնակի անգամ ավելացել էին նոր բիզնես ծրագրերը:

2. Կարգավորված աշխատաշուկայի պարագայում պարտադիր եկամտի կիրառության դեպքում մարդիկ ստիպված չեն լինի աշխատել ցածր աշխատավարձով (իրենց առօրյա հոգսերը հոգալու համար): Աշխատողները կսկսեն պահանջել ավելի բարձր աշխատավարձ, իսկ գործատուները չեն կարողանա արդարացնել իրենց ակնկալիքները: Այս դեպքում հավանականություն կա, որ գործատուների իրավունքները աշխատողների նկատմամբ կթուլանան, և աշխատողները կկարողանան ավելի արդյունավետ զբաղվել իրենց աշխատանքով: Սա կարող է հանգեցնել նոր խնդրի. գործատուները կարող են իրենց բիզնեսը հիմնել այլ երկրներում (եթե այն արտադրություն է): Մի կողմից՝ կարելի է ենթադրել, որ բիզնեսը կբարգավաճի, մյուս կողմից՝ արդեն կայացած բիզնեսների վրա այն կունենա վատ ազդեցություն:
3. Ինչպես արդեն ցույց է տրվել Հնդկաստանի օրինակով, ձեռնարկատիրությունները և փոքր բիզնեսները կմեծացնեն «Հիմքային եկամտի» կիրառման դեպքերը: «Հիմքային եկամուտը» հնարավորություն կտա իրագործել նոր ծրագրեր: Սա հիմնականում վերաբերում է աղքատ մարդկանց: Այս ծրագրի շնորհիվ մարդկանց ակտիվությունը աշխատելու նկատմամբ կբարձրանա: Ինչպես արդեն նշվել է, Հնդկաստանում փորձնական ծրագրի մեկնարկը բազում տպավորիչ արդյունքներ է գրանցել. «այդ դրամաշնորհը ավելացրեց ձեռնարկատիրությամբ զբաղվելու

հնարավորությունները, հատկապես կին աշխատողների շրջանում: Շատ ընտանիքներ այդ գումարի շնորհիվ կարողացան ձեռք բերել արտադրության համար նախատեսված փոքր գործիքներ, ինչպիսիք են՝ կարի մեքենաները, սերմերը և պարարտանյութերը»³⁸:

Ընդհանուր առմամբ, ավելի շատ ձեռնարկությունների առկայությունից տնտեսությունը միայն շահում է: Հաշվի առնելով, որ այս գործարարները այն մարդիկ են, ում համար չափազանց ռիսկային է կորցնել իրենց ներդրած գումարը և ժամանակը, նրանք կաշխատեն շատ ջանասիրաբար: «Հիմքային եկամտի» միջոցով մարդիկ իրենց առօրյա կարիքները հոգալու համար կայուն եկամտի երաշխիք կունենան: Այդ պատճառով նոր բիզնես հիմնելու համար՝ ժամանակի և գումարի ներդրումը ավելի գրավիչ է թվում, և ռիսկի գործոնն՝ ավելի փոքր է:

4. Հաշվի առնելով Հնդկաստանում և Նամիբիայում ներդրած փորձի ուսումնասիրությունը՝ կարելի է ավելացնել, որ «Հիմքային եկամուտը» կանանց աշխատելու հնարավորություն է ընձեռում:
5. Փոքր բիզնեսների արագ ավելացումը շուկան ավելի մրցունակ դարձնելու հնարավորություն կընձեռի, որի շնորհիվ հնարավոր կլինի դիմակայել շուկայական ցնցումներին, և տնտեսությունը կդառնա ավելի կայուն: Այն ավելի զարգացնելու դեպքում կունենանք էլ ավելի առողջ տնտեսական հարաբերություններ ու հանրություն:
6. Քաղաքացիների միջև հարստության վերաբաշխումը շահավետ է: Աղքատ և հասարակ մարդիկ իրենց եկամտից ավելի շատ են ծախսում, որն ավելի շահավետ է տնտեսության աճի համար: Հարկ է նկատել, որ ունևորները համեմատաբար ավելի քիչ են ծախսում ստացած եկամտից: Տնտեսությունը կզարգանա և էլ ավելի կաճի, եթե փողն ավելի շատ ծախսվի:
7. Ունենալով ավելի շատ կանխիկ փող և իմանալով, որ դա տրվում է առանց որևէ պայմանի, մարդիկ կսկսեն ավելի շատ գումար ծախսել: Ինչքան շատ ծախսեն նրանք, այնքան բարձր կլինի տնտեսական աճը: Այն նաև

³⁸ Y.Vanderborght, INDIA: Basic Income Pilot Project releases an impressive list of findings., -BIEN, -August 2013, <http://basicincome.org/news/2013/08/india-basic-income-pilot-project-releases-an-impressive-list-of-findings/>

կբարձրացնի պահանջարկը, ինչն էլ իր հերթին կհանգեցնի արտադրության ծավալի ավելացմանը և աշխատատեղերի ստեղծմանը: Տնտեսական աճ կգրանցվի ավելի շատ այն դեպքում, երբ գումարը տրամադրվի ոչ թե հարուստներին, այլ աղքատ մարդկանց, քանի որ նրանք ավելի շատ են հակված այն ծախսելու: Հարուստները գերադասում են խնայել իրենց գումարը:

8. Աղքատության վերացման նպատակով «Հիմքային եկամտի» կիրառությունը կօգնի կրճատել հանցագործությունների քանակը: Դարձյալ, հիմնվելով Նամիբիայում կատարած փորձի վրա՝ երևում է, որ հանցագործությունների թիվը 42 տոկոսով նվազել է: Տնտեսագետների կարծիքով, եթե անձը բավարար գումար ունի գոյատևելու համար և կարող է որոշակի գումար հատկացնել լրացուցիչ ծախսերի համար, նրա մոտ նվազում են գողություն կատարելու դրդապատճառները:
9. «Հիմքային եկամտի» կիրառությունը որոշակիորեն վերջ կդնի բյուրոկրատիային և «փոքր» իշխանավորների կամայականություններին: Սոցիալական ծրագրերի և նրանց հարող բյուրոկրատական կառույցների զգալի մասի վերացումը կօգնի «Հիմքային եկամտի» միջոցների ավելացմանը: Այս դեպքում միակ անհրաժեշտ գործողությունը կլինի ստուգել, արդյո՞ք անձը հանդիսանում է տվյալ պետության քաղաքացին, թե՛ ոչ: «Հիմքային եկամուտը» նախատեսված է բոլորի համար, և հաշվի չեն առնվում տարիքն ու սեռը, դրա համար այլ ստուգումների անհրաժեշտությունը վերանում է: Այն կհանգեցնի համակարգի արդյունավետ գործունեությանը և պարզությանը:
10. Ներկայումս տեխնիկական զարգացումն ընթանում է շատ մեծ արագությամբ, և գրեթե բոլոր ոլորտներում է տեղի ունենում ավտոմատացման գործընթաց: Ռոբոտներն սկսել են փոխարինել մարդկանց: Ուստի տնտեսության մեջ աշխատուժի պահանջարկը հիմնականում նվազում է: «Հիմքային եկամուտը» կարող է օգնել այն մարդկանց, ովքեր կորցրել են իրենց աշխատանքը:

11. Հաջորդ փաստարկը վերաբերում է սոցիալական արդարությանը: Մշտական մտահոգությունները, թե ինչպես օգնեն կարիքի մեջ գտնվող մարդկանց, վերանում են, և այդ մտահոգությունները ու բարեգործությունները արդեն կարող են ուղղվել մեկ այլ պետության, կամ էլ կարող են աշխարհում առկա այլ խնդիրների լուծմանը ծառայել: Այս դեպքում համաշխարհային կազմակերպությունները կարող են աջակցել այն կարիքավոր պետություններին, որտեղ «Հիմքային եկամուտը» չի կիրառվում:
12. «Հիմքային եկամուտը» աղքատ մարդկանց կապահովի ապրել ավելի բարեկեցիկ կյանքով: Մարդիկ պետք է հնարավորության ունենան բարելավել իրենց կենսակերպը, ինչպեսիք են՝ ապրելավայրը, հիգիենան, սնունդը: Մարդկանց առողջական վիճակը կբարելավվի, և բժկական ծախսերը կկրճատվեն: Այն նաև դրականորեն կանդրադառնա երեխաների առողջության վրա: Իսկ առողջ պետության հիմքը առողջ սերունդն է:
13. Մարդիկ ավելի հանգիստ հոգեվիճակում կլինեն և կկարողանան ավելի շատ կենտրոնանալ իրենց երեխաների կրթության վրա: Փորձը ցույց է տվել, որ այս երեխաները կամ աշխատում են, կամ պարզապես տանն են մնում: Այժմ նրանք կարող են ընդունվել դպրոցներ: Դպրոցական պարագաների (հագուստը, կոշիկները, գրենական պիտույքները) վրա ծախսված գումարն սկսում է ավելանալ: Գայ Ստենդինգը «Պարտադիր Հիմքային եկամուտ. երկու փորձնական ծրագրերը Մասյա Պրադեշում» նշել է. «Երեխաների ստացած թվանշանները, որոնք պարբերաբար վերցվել են մատյաններից, պարզ է դարձել, որ այն երեխաները, որոնց ընտանիքները կանխիկ դրամական փոխանցումներ են անում, ավելի լավ արդյունքներ են գրանցել»³⁹: Հետագայում այս երեխաները կկարողանան ընդունվել բարձրագույն հաստատություններ, կամ էլ պարզապես կշարունակեն ուսումը դպրոցում, քանի որ ծախսերը ավելի քիչ են այստեղ:
14. Հնդկաստանում և Նամիբիայում կատարված փորձը ցույց տվեց «Հիմքային եկամտի» մեկ այլ առավելություն, այն է՝ բարձր ծնելիություն: Այս գումարի

³⁹ G.Standing, Unconditional Basic Income: Two pilots in Madhya Pradesh, -2013, http://www.guystanding.com/files/documents/Basic_Income_Pilots_in_India_note_for_inaugural.pdf

շնորհիվ ծնողներն ավելի ապահով կլինեն իրենց հիմնական հոգսերը հոգալիս և ավելի շատ երեխաներ կունենան: «Հիմքային եկամտի» կարևորագույն նպատակներից է նաև այն, որ դրանից օգտվեն բոլորն անխտիր, այսինքն՝ նոր ծնված երեխան արդեն կարող է ունենալ «Հիմքային եկամուտ»: Մյուս կողմից՝ այս երևույթը կարող է բացասական հետևանքներ ունենալ, քանի որ աղքատ մարդիկ օգտվելով առիթից՝ կսկսեն չափից շատ երեխաներ ունենալ, դրանով իսկ ապահովվելով իրենց կայուն եկամուտը: Սակայն սա մի կողմից կարող է դիտարկվել որպես բացասական, իսկ մյուս կողմից՝ դրական երևույթ:

«Հիմքային եկամտի» թերությունները

1. «Հիմքային եկամտի» կիրառության կարևոր թերություններից մեկը համարվում է դրա ոչ մատչելի լինելը: «Հիմքային եկամտի» գաղափարը եղել է և բազմիցս քննադատվել է: Այն ուտոպիստական գաղափար է, և անհնար է այն անընդհատ ֆինանսավորել: Դրա մատչելիությունը կամ անմատչելիությունը ցույց տալու համար տնտեսագետ Ջեյմս Տոբինը 1970 թվականին ստեղծեց մի պարզ բանաձև և հաշվարկեց այն գումարը, որն անհրաժշտ կլիներ «Հիմքային եկամուտը» ֆինանսավորելու համար: Գումարը չափազանց մեծ էր:
2. «Հիմքային եկամտի» գումարի սահմանումը պետք է այնքան լինի, որ այն բոլորին գոհացնի: Սահմանելով այն շատ ցածր և միևնույն ժամանակ մարդկանց զրկելով մյուս սոցիալական ու բարեգործական ծրագրերից, կարող է վնասել հենց այն մարդկանց, որոնց օգնելու նպատակով այն ստեղծվել է: Հաշվի առնելով Իրանում իրականացված ծրագիրը, որտեղ յուրաքանչյուր ընտանիքի ղեկավարը ստանում էր հավասարաչափ քանակությամբ գումար, ծախսը ավելի շատ կլինի: Կառավարությունը ֆինանսական միջոցների սղության դեպքում էլ պետք է ի վիճակի լինի ապահովել աղքատ մարդկանց:
3. Գոյություն չունի երաշխիք, որ եթե մարդիկ հրաժարվեն սոցիալական ծրագրերից և կիրառվի «Հիմքային եկամուտը», կառավարությունը ի վիճակի

կլինի անընդհատ ֆինանսավորել մարդկանց: Իրանի կառավարությունը կարծում էր, որ ի վիճակի կլինի հատկացնել լրացուցիչ գումար իր ժողովրդին, սակայն դա չհամապատասխանեց իրականությանը: Ծրագրի մեկնարկից մեկ տարի անց կառավարությունն սկսեց ֆինանսական խնդիրներ ունենալ: Այդ պատճառով նրանք պարբերաբար կրճատեցին «Հիմքային եկամտից» օգտվողների թվաքանակը:

4. Մարդիկ ծրագրի հենց սկզբից պետք է ունենան հստակ երաշխիք, որ «Հիմքային եկամտի» գումարը կաճի գնաճին զուգընթաց: Միայն այդ դեպքում մնացած բոլոր սոցիալական ծրագրերից հրաժարվելը կլինի իմաստալից:
5. Մտահոգիչ է նաև այն հանգամանքը, բացառված չէ, որ մարդկանց մի մասի ազահության պատճառով, «Հիմքային եկամուտը» իր հետ կարող է բերել անբնական գնաճ: Օրինակ, կարելի է դիտարկել տան վարձակալության և երեխայի խնամքի ծախսերը: Այն գիտակցությունը, որ բոլոր բնակիչները ձեռք են բերել որոշակի քանակությամբ գումար, տանտերերին կարող է դրդել բարձրացնելու տան վարձակալության գումարի չափը, և այդ գումարով այլ կարիքներ հոգալու փոխարեն մարդիկ ստիպված կլինեն դրանով վճարել բնակարանի վարձը: Նույնը կարող է տեղի ունենալ երեխայի խնամքի և այլ ծախսերի պարագայում: Թոմաս Զ. Կլարքը «Համաշխարհային Հիմքային եկամուտ» գրքում ներկայացնում է Միացյալ Թագավորության օրինակը. «Երեխաների խնամքի պատասխանատուները, իմանալով որ աշխատող ընտանիքները պետությունից որոշակի գումար են ստանում երեխաների խնամքը իրականացնելու համար, բարձացրին երեխաների խնամքի հետ կապված ծախսերի չափը, օրինակ, Անգլիայում երեխաների խնամքի համար պահանջվում է չափազանց բարձր գումար՝ (ընտանիքի եկամտի 33 տոկոսը, իսկ ՏՀՀ-ինը (Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպություն) միջինը կազմում է 13 տոկոս)»⁴⁰:

⁴⁰ Universal Basic Income, by Thomas G. Clark, 2013

6. Կարող են անհամաձայնություններ առաջանալ այն հարցի շուրջ, արդյո՞ք պետության բոլոր քաղաքացիները՝ և՛ հարուստները, և՛ աղքատները պետք է ստանան գումար: Սա իհարկե բարդ հարց է, քանի որ, մի կողմից՝ հարուստները ամենամեծ հարկատուներն են (և սրանք այն հարկերն են, որոնք օգտագործվելու են «Հիմքային եկամուտը» վճարելու համար): Իսկ մյուս կողմից՝ «Հիմքային եկամտի» նպատակներից մեկը քաղաքացիների միջև հավասարության ապահովումն է: Աղքատ մարդիկ կարող են համեմատել իրենց պարզ ապրելակերպը հարուստների վարած կյանքի հետ: Միևնույն ժամանակ հարուստները կամ բարեկեցիկ մարդիկ այն անձինք են, ովքեր որոշումներ են կայացնում պետության կողմից տրամադրվող նպաստների կառուցվածքի փոփոխության վերաբերյալ: Եվ իհարկե, «Հիմքային եկամուտը» երաշխավորում է այս հավասարությունը քաղաքացիների միջև: Որոշ պետություններում կարծում են, որ այն պետք է նախատեսվի միայն աղքատների համար: Ծրագիրը իրականացնելու համար պետք է հաղթահարել մեկ այլ բյուրոկրատական գործընթաց, այն է՝ կենսակերպի մակարդակի մշտական զարգացում, որի համար էլ գումար է պահանջվում: Իսկ այդ գումարները «Հիմքային եկամուտը» ֆինանսավորող միջոցներից են:
7. «Հիմքային եկամտի» վերաբերյալ եղած փաստարկներն ու մտահոգությունները, որոնք ունեն «փոխադարձություն» անվանումը, տնտեսությանը ետ են վերադարձնում գումարը: Մարդիկ կարող են այն ծախսել կամ խնայել գումարը: Ծախսելու դեպքում կառաջանա տնտեսական պահանջարկ: Իսկ եթե նրանք խնայեն գումարը, այդ դեպքում կստեղծեն կապիտալի պահուստ, որը ազատ շուկայական հարաբերությունների (կապիտալիստական) համակարգում անհրաժեշտ է տնտեսության վարկերը ֆինանսավորելու համար: Նաև նրանք կարող են այն պահել իրենց պետությունում կամ այլ երկրում, որի դեպքում տեղի կունենա կանխիկ փողի արտահոսք: Ամեն դեպքում խնայողությունները վատ են անդրադառնում տնտեսության վրա: Այս դեպքում չկա ոչ մի երաշխիք այն բանի վերաբերյալ, թե ինչպես կծախսվի այդ գումարը: Կարելի է եզրակացնել, որ աղքատ

մարդիկ այն կծախսեն հագուստի և սննդի վրա, իսկ ավելի կայացած մարդիկ, կարող են այն երկրից դուրս ծախսել կամ էլ պարզապես խնայողություն անել:

8. «Հիմքային եկամտի» դեմ եղած հիմնական գործոններից է այն, որ չի կարելի բացառել մարդկանց մի մասի բնավորության որոշ հատկանիշները՝ օրինակ, ծուլությունը: Հեշտությամբ ձեռք բերված գումարը կարող է զանգվածային անգործություն առաջացնել՝ հիմնականում ցածր կրթական մակարդակ ունեցող և ոչ հմուտ մարդկանց մոտ: Սակայն տարբեր երկրների փորձարարական տվյալները ցույց են տվել, որ նման միտում այդքան էլ չկա, քանի որ, չնայած այն բանին, որ իրենց հիմնական կարիքները հոգալու համար գումար է հատկացվում, այնուամենայնիվ, մարդկանց մեծամասնությունը շարունակում է աշխատել: 1970-ական թվականներին Կանադայի կառավարության կողմից իրականացվեց «Մինքսոն» անվանումը կրող փորձը Վինիփեգ, Մանիտոբա և Դոֆին քաղաքներում: Փորձի նպատակն էր՝ պարզել «Հիմքային եկամտի» ազդեցությունը սոցիալական վիճակի վրա: Արդյո՞ք նման ծրագիրը կարող է հանգեցնել աշխատանքի նկատմամբ անտարբերության: Փորձի արդյունքները ցույց տվեցին, որ միայն նորաթուխ մայրերը և դեռահասները, ովքեր աշխատում էին իրենց ընտանիքին աջակցելու նպատակով, սկսել են զգալիորեն քիչ աշխատել: Այն, որ մայրերը ավելի շատ ժամանակ են հատկացնում իրենց մանկահասակ երեխաներին, իսկ դեռահասները աշխատելու փոխարեն կարող են ավելի շատ իրենց ուսումով զբաղվել, դիտարկվում է ոչ թե որպես թերություն, այլ՝ առավելություն: Փորձի արդյունքները ցույց տվեցին, որ աշխատելու ցանկության կրճատման միտումը համեմատաբար ցածր է. տղամարդկանց մոտ՝ 1 տոկոս, ամուսնացած կանանց մոտ՝ 3 տոկոս և չամուսնացած կանանց մոտ՝ 5 տոկոս ⁴¹: Թոմաս Զ. Կլարկը իր հոդվածում նշում է. «Հյուսիսային Ամերիկայում կատարված փորձը ցույց է տվել, որ միայն նորաթուխ մայրերը (որպեսզի ժամանակ հատկացնեն իրենց երեխաներին) և դեռահասներն (ժամանակ են հատկացնում կրթությանը) են կրճատել իրենց

⁴¹ D.Hum, W.Simpson, A GUARANTEED ANNUAL INCOME? FROM MINCOME TO THE MILLENNIUM, - OPTIONS POLITIQUES, -January-February 2001 <http://archive.irpp.org/po/archive/jan01/hum.pdf>

աշխատաժամերը: Նամիբիայում կատարած փորձը ցույց տվեց, որ գրանցվել է տնտեսական ակտիվության զգալի աճ, որը պայմանավորված էր պահանջարկով և նոր բիզնեսների հաստատումով»⁴²: Հաջորդ փաստարկն այն է, թե ինչպես «Հիմքային եկամտի» գումարի չափը կազդի մարդկանց աշխատելու ցանկության վրա: Եթե մարդիկ ցանկանում են աշխատել միայն այնքան գումար, որ հոգան որոշ կարիքներ, ինչպիսիք են՝ սնունդը, հագուստը, բնակարանի հետ կապված խնդիրները, ապա առկա սոցիալական ծրագրերը նրանց լիովին կգոհացնեն: Մյուս կողմից, շատ մարդիկ, ովքեր նպաստներ են ստանում, սկսում են ապօրինի աշխատել, որպեսզի իրենց ընտանիքներին ապահովեն ավելի շատ գումարով: Այժմ անդրադառնանք հարուստ և հաջողակ մարդկանց: Գոյություն ունի այն կարծիք. ըստ որի այն է՝ հարուստ լինելու համար պարտադիր չէ, որ մարդը կրթված լինի, որն ապացուցվում է աշխարհի ամենահարուստ մարդկանցից շատերի, Քրք Քրքորյանի, Բիլ Գեյթսի, Սթիվ Ջոբսի, Մարկ Յուկենբերգի և ուրիշների օրինակներով: Բայց նաև պետք է նշել այն, որ այս մարդիկ շատ աշխատասեր էին (աշխատասեր են): Աշխատանքը նրանց կյանքի նպատակն է՝ անկախ նրանց ունեցած բանկային հաշիվներից: Կարծիք կա, որ հարուստներին ոգեշնչում է ավելի շատ փողը, բայց կարելի է հաստատել, որ նրանք ավելի շատ ոգեշնչվում են իրենց աշխատելու կարողությամբ և ձգտումով: Իսկ աղքատ մարդկանց կամ ծայրահեղ աղքատ մարդկանց մեծամասնությունը պարզապես հուսալքված է և ապագայի նկատմամբ՝ վատատես է: Ծայրահեղ աղքատների մեծ մասը մուրացկանությամբ է զբաղվում: Մարդկանցից գումար խնդրելը նրանցից որևէ ժամանակ կամ էներգիա չի պահանջում: Քանի դեռ մարդը իր էությամբ ծույլ է, «Հիմքային եկամուտ» ստանալուց հետո նա անմիջապես կդադարի աշխատելուց:

9. Բացասական փաստարկներից է նաև այն, որ այդ փողը տրվում է առանց որևէ առաջադրվող նախապայմանի: Ինչու՞ պետք է մարդիկ գումար ստանան առանց որևէ գործ անելու: Մարդիկ փող են տնտեսում առանց որևէ

⁴² Universal Basic Income, by Thomas G. Clark, 2013

արդյունավետ աշխատանք կատարելու: Զոն Թորնհիլը և Ռալֆ Աթկինսը իրենց «Համաշխարհային Հիմքային եկամուտ. փող ոչնչի համար» հոդվածում նշել են. «Հատկանշական է այն փաստը, որ «Հիմքային եկամուտը» ավելի քիչ է խրախուսվում Շվեյցարիայի գերմանախոս գավառներում, որտեղ աշխատանքի նկատմամբ էթիկան գտնվում է բավականին բարձր մակարդակում»⁴³: Սա վկայում է, որ աշխատասեր և նպատակասլաց մարդկանց այդքան էլ չի ձգում կողմնակի եկամուտը: Պետք է հաշվի առնել նաև այն, որ այդ գումարը փոխարինելու է նպաստներին, որոնցից մարդիկ պետք է հրաժարվեն:

10. Աղքատների մեծ մասն ունի կուտակված պարտքեր, և հարց է առաջանում, թե ինչ նպատակով նրանք կծախսեն ստացած գումարը: Արդյոք նրանք դա կօգտագործեն ապագայի բարեկեցության նպատակներով, թե կվճարեն իրենց պարտքերը: Այս իրավիճակում պարտատերերը նույնպես կօգտվեն առիթից և անընդհատ մարդկանց կախյալ վիճակում կպահեն՝ իմանալով, որ նրանց մոտ մշտապես գումար կա ու կլինի:
11. «Հիմքային եկամտի» կիրառությունը առավել հարմար է զարգացած երկրներին: Այսօրվա դրությամբ միայն հարուստ պետություններն են քննարկում «Հիմքային եկամտի» կիրառությունը իրենց հանրության մեջ: Շատ պետությունների համար, որոնք դեռ պայքարում են հիմնական ծառայություններ իրականացնելու համար, այս գաղափարը անհասանելի է թվում:
12. «Հիմքային եկամտի» գաղափարն է ունենալ արդար հանրություն՝ հավասար նպաստ ստանալու շնորհիվ: Մինչդեռ Գայ Սթենդինգը, հաշվի առնելով Հնդկաստանում կատարած փորձը, իր հոդվածում նշել է. «Քննադատների կարծիքով այն կբարձրացնի կաշառակերության մակարդակը, սնունդը ավելի

⁴³ J.Thornhill, R. Atkins, Universal basic income: Money for nothing, - 'FINANCIAL TIMES' - May 2016, <https://www.ft.com/content/7c7ba87e-229f-11e6-9d4d-c11776a5124d>

անորակ կդառնա, մեծ ծախսեր կպահանջվեն ծրագիրն իրագործելու համար և այն կայուն ծրագիր չէ»⁴⁴: Այն չի կարողանա վերացնել կաշառակերությունը:

13. «Հիմքային եկամուտը» կիրառելու դեպքում սոցիալական ապահովագրական, կենսաթոշակային և հարկային համակարգերը պետք է ամբողջովին վերփոխվեն, որի համար կպահանջվի հսկայական քանակությամբ գումար:

14. «Հիմքային եկամտի» կիրառությունը որևէ երկրում առաջ կբերի ներգաղթ դեպի այդ երկիր, և ավելի շատ կանխիկ գումար անհրաժեշտ կլինի «Հիմքային եկամուտը» իրականացնելու համար: Եվ կստեղծվի մի իրավիճակ, երբ կառավարությունը այլևս ի վիճակի չի լինի վճարել բոլորին ու ստիպված կլինի կրկին կիրառել սոցիալական և բարեգործական ծրագրերը:

Ստորև ներկայացված է «Հիմքային եկամտի» դրական և բացասական կողմերը ներկայացնող աղյուսակը.

Աղյուսակ 1.1. «Հիմքային եկամտի» դրական և բացասական կողմերը

Դրական	Բացասական
Ազատ ընտրության հնարավորություն	Անմատչելիություն
Կարգավորված աշխատանքի շուկա	Ինչ-որ մի բան՝ ոչնչի համար
Նորարարություն և փոքր բիզնեսներ	Ծուլություն
Ավելի լավ հանրություն	Գնաճ
Կայուն տնտեսություն	Արհեստական գնաճ
Հանցագործությունների նվազում	Գումար այն կիրառելու համար
Աղյուսակ 1.1.-ի շարունակությունը	
Դրական	Բացասական
Բյուրոկրատիայի նվազում	Ներգաղթ դեպի այդ երկիր
Տեխնոլոգիա և կայուն եկամուտ	
Սոցիալական արդարություն	

⁴⁴ G.Standing, India's Experiment in Basic Income Grants, -School of Oriental and African Studies, -UK (Volume 3, Issue 5), -October 2013, <http://isa-global-dialogue.net/indias-great-experiment-the-transformative-potential-of-basic-income-grants/>

Բարեկեցություն
Կրթության մակարդակի բարձրացում
Բարձր ծնելիություն
Կանանց աշխատելու հնարավորություն

Հաշվի առնելով «Հիմքային եկամտի» պատմությունը, դրա առավելությունները և թերությունները, աշխարհում դրա ունեցած դերը, կարելի է ենթադրել, որ «Հիմքային եկամուտը» կարող է կիրառվել ՀՀ-ում: Տարբեր երկրներում իրականացրած փորձը ցույց է տալիս, որ այն ունի բազում դրական արդյունքներ:

Շատ պետությունների քաղաքական գործիչներ մտահոգված են իրենց երկրում աղքատության կրճատման հարցով: Եթե նախկինում «Հիմքային եկամուտ» գաղափարի կիրառությունը քննարկվել է շատ քիչ տնտեսագետների, փիլիսոփաների և քաղաքական գործիչների կողմից, այժմ այն աշխարհում նոր շարժում է սկսել: Սա կարելի է անվանել նաև նոր «Տնտեսական շարժում»: Շարժման նպատակն է աղքատության նվազմանը և սոցիալական արդարություն հաստատմանը:

Այս տեսակետից «Հիմքային եկամուտ» գաղափարի ներդրման խնդիրը շատ օգտակար կարող է լինել նաև ՀՀ համար՝ որպես երկրում առկա աղքատության և սոցիալական բազմաթիվ խնդիրների հաղթահարման երաշխիք: Այն շատ կարևոր է շատ և ծայրահեղ աղքատության մակարդակները նվազեցնելու, բնակչության արտագաղթը կանգնեցնելու և նմանատիպ բազմաթիվ խնդիրների լուծման տեսակետից, ինչը հենց կարևորում է թեմայի արդիականությունը և հրատապությունը:

ԳԼՈՒԽ 2. ԲՆԱԿԶՈՒԹՅԱՆ ԱՂՔԱՏՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ. «ՀԻՄՔԱՅԻՆ ԵԿԱՄՈՒՏ»
ԳԱՂԱՓԱՐԻ ՆԵՐԴՐՈՒՄԸ, ՈՐՊԵՍ ԱՂՔԱՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՂԹԱՀԱՐՄԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔ

2.1. Հայաստանի Հանրապետությունում բնակչության սոցիալական վիճակը
և

աղքատության հիմնական պատճառները

Այսօր աղքատության մակարդակը Հայաստանի Հանրապետությունում կազմում է մոտավորապես 30%: 1992 թվականի Հայաստանի Հանրապետությունում անկախությունից հետո այն պարբերաբար տատանվում է այս թվի շուրջը: Հայաստանում աղքատության հիմնական պատճառներն են՝

- աշխատուժի արտագաղթը,
- գործազրկությունը,
- անբավարար գյուղատնտեսական համակարգը (բավարար աշխատատեղեր կամ մատչելի սնունդ չի ստեղծվում),
- 2008 թ. գլոբալ տնտեսական ճգնաժամը և նրա ազդեցությունը ՀՀ-ի տնտեսության զարգացման և տնտեսական աճի վրա,
- անբավարար կամ ցածր որակի կրթության - աղքատության մակարդակը ամենացածրն է բարձրագույն կրթություն ունեցողների շրջանում: 2015 թ.-ին այդ ցուցանիշը մոտավորապես 1,8 անգամ ցածր էր, քան 16 տարեկանից բարձր բնակչության համար⁴⁵:
- ըստ «Հայաստանի աղքատության հայացքների» 2008-2015 թվականների աղքատության ռիսկը ուղղակիորեն կապված է ընտանիքի մարդկանց քանակից: Ավելի մեծ ընտանիքներ ունեն ավելի շատ երեխաներ:

⁴⁵ E. Wessel, The Borgen Project, «Why Is Armenia Poor?», August 2017, <https://borgenproject.org/why-is-armenia-poor/>

Հայաստանում 6 տարեկանից ցածր, երեք կամ ավելի երեխաներ ունեցող ընտանիքներն ունեն 60 տոկոս աղքատության ռիսկ⁴⁶:

- կին գլխավոր ունեցող տնային տնտեսություն – կանանց գլխավոր տնային տնտեսությունները ավելի հավանական է, որ աղքատ են: Աղքատ բնակչության գրեթե 30 տոկոսը բնակվում է կանանց գլխավորությամբ տանը⁴⁷: Սա պարզապես նշանակում է, որ կանայք չեն կարողանում աջակցել իրենց ընտանիքներին, երբ նրանք հանդիսանում են եկամտի միակ աղբյուրը:

Աղյուսակ 2.1.-ում երևում է, որ աղքատությունը գրեթե նույնաբար տարածվում է քաղաքային եւ գյուղական շրջաններում: Հայաստանում ամենաաղքատ մարդիկ կենտրոնացած են երկրի սահմանների, լեռնային տարածքների եւ երկրաշարժի գոտիների վրա:

Աղյուսակ 2.1. Աղքատության և ծայրահեղ աղքատության մակարդակն ըստ բնակավայրի տեսակի (տոկոսներով) ^{48 49}

	2012	2013	2014	2015	2016
Աղքատության մակարդակը,	32.4	32	30	29.8	29.4
որից ծայրահեղ աղքատության մակարդակը:	2.8	2.7	2.3	2.0	1.8
Աղքատության մակարդակը քաղաքային բնակավայրերում,	32.5	32.2	30	29.4	28.8
որից ծայրահեղ աղքատության մակարդակը:	3.2	2.9	2.4	2.2	2.0
Աղքատության մակարդակը գյուղական բնակավայրերում,	32.1	31.7	29.9	30.4	30.4
որից ծայրահեղ աղքատության մակարդակը:	2.1	2.2	2	1.7	1.4

⁴⁶ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կայք, «PART 1 - ARMENIA: POVERTY PROFILE IN 2008-2015», http://www.armstat.am/file/article/poverty_2016_eng_2.pdf

⁴⁷ E. Wessel, The Borgen Project, «Why Is Armenia Poor?», August 2017, <https://borgenproject.org/why-is-armenia-poor/>

⁴⁸ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կայք, http://www.armstat.am/file/article/f_sec_1_2016_5.pdf

⁴⁹ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կայք, http://www.armstat.am/file/article/f_sec_1_2017_5.pdf, http://www.armstat.am/file/article/poverty_2017_a_2.pdf

Աղյուսակ 2.2. Աղքատության մակարդակը ՀՀ-ում 2008 -2016 թվականներին մեկ ամսում մեկ չափահաս մարդու հաշվով, ՀՀ դրամով ⁵⁰

Աղքատության մակարդակը	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Սննդի կամ ծայրահեղ աղքատության մակարդակը	17,644	17,483	19,126	21,306	21,732	22,993	23,384	24,109	23,313
Աղքատության գծից ներքև	24,388	25,217	27,410	29,856	30,547	32,318	33,101	34,234	33,418
Աղքատության գծից վերև	29,903	30,920	33,517	36,158	37,044	39,193	40,264	41,698	40,867

Աղյուսակ 2.2-ից երևում է, որ չնայած տնտեսական առաջընթացին, միլիարդավոր դոլարների փոխանցումներին, խոշոր վարկերին և միջազգային կազմակերպությունների կողմից տրամադրվող դրամաշնորհներին, Հայաստանի Հանրապետությունում աղքատության հետ կապված խնդիրները արդիական են: Սա երաշխավորում է մի ծրագրի կիրառություն, որը նախկինում չի կիրառվել, սակայն որն իր հետ կարող է բերել հսկայական համակարգային փոփոխություններ, աղքատության մակարդակի նվազում, հայ հանրության մեջ սոցիալական արդարության մակարդակի բարձրացում:

Այդ պատճառով Հայաստանի Հանրապետությունում «Հիմքային եկամտի» հնարավոր կիրառության հարցը վերանայման կարիք ունի: Այդ նպատակով հարկ է քննարկել և ներկայացնել Հայաստանի ներկայիս տնտեսական վիճակը:

⁵⁰ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կայք, <http://www.armstat.am/file/doc/99498923.pdf>

Աշխարհագրական դիրքի պատճառով Հայաստանի Հանրապետությունը ելք չունի դեպի ծով և զուրկ է էներգետիկ պաշարներից: 1988 թվականին տեղի ունեցած երկրաշարժի, Խորհրդային Միության կազմալուծման, ինչպես նաև 1989-1995 թվականներին տեղի ունեցած շրջափակման պատճառով Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը կտրուկ վատացավ: Մյուս պետությունների հետ հարաբերությունները սկսեցին խզվել, որն էլ իր հերթին հանգեցրեց արդյունաբերության գրեթե ոչնչացմանը: Դրա պատճառով հանրության սոցիալական վիճակն սկսեց վատանալ: Պետական և պետական մասնակցությամբ արդյունաբերական ձեռնարկությունների մեծ մասը մասնավորեցվեց (սեփականաշնորհվեց) այնպիսի մարդկանց կողմից, ովքեր չկարողացան շարունակել ձեռնարկությունների շահագործման գործընթացը: Բազում ձեռնարկություններ սկսեցին ծառայել որպես պահեստներ, օրինակ, ՀՀ-ում հնագույն մեխանիկական գործարաններից մեկը՝ Ձերժինսկու անվան մեքենաշինական գործարանը, որը ԽՍՀՄ-ի առաջատար գործարաններից մեկն էր: Այն արտադրում էր թվային ծրագրավորմամբ հաստոցներ: Այդ գործարանն ուներ խոշորագույն ձուլարան և ժամանակակից մեխանիկական կառույցներ: Սակայն այն լուծարվեց՝ վերածվելով սննդի համար նախատեսված առևտրի կենտրոնի, իսկ ամբողջ ժամանակակից սարքավորումները վաճառվեցին:

Ներկայացնեք ևս մեկ օրինակ, «ԱրմէլէկտրոՄաշը» ԽՍՀՄ-ի խոշորագույն հաստոցաշինական ձեռնարկություններից մեկն էր, որտեղ արտադրվում էին շարժական էլեկտրակայաններ, 1000 կՎտ-ից բարձր հզորությամբ շարժիչներ: Այս ձեռնարկության արտադրանքը մատակարարվում էր աշխարհի տարբեր երկրներ՝ այդ թվում նաև՝ զարգացած կապիտալիստական պետություններ:

Նույնը տեղի ունեցավ Երևանի Մեքենաշինական գործարանի, Ռետինե արտադրանքներ և գործիքներ արտադրող, ինչպես նաև այլ գործարանների հետ: Կարելի է բերել նման այլ բազում օրինակներ:

Աղյուսակ 2.3. Հայաստանի Հանրապետության մշտական բնակչության թվաքանակն ըստ մարզերի և ք. Երևանի, 2016 թ. դրությամբ, հազար մարդ⁵¹

	Ընդամենը	Քաղաք	Գյուղ
Հայաստանի Հանրապետություն	2 995.1	1 905.7	1 089.4
ք. Երևան	1 074.1	1 074.1	
Արագածոտնի մարզ	129.4	28.9	100.5
Արարատի մարզ	258.8	73.0	185.8
Արմավիրի մարզ	266.2	84.4	181.8
Գեղարքունիքի մարզ	231.4	69.0	162.4
Լոռու մարզ	223.9	132.3	91.6
Կոտայքի մարզ	253.9	137.9	116.0
Շիրակի մարզ	242.4	141.6	100.8
Սյունիքի մարզ	139.1	93.9	45.2
Վայոց ձորի մարզ	50.8	17.8	33.0
Տավուշի մարզ	125.1	52.8	72.3

Վերը նշված տվյալներից (Աղյուսակ 2.3) կարելի է եզրակացնել, որ Հայաստանի Հանրապետության բնակչության 36.37%-ը ապրում է գյուղական համայնքներում:

Աղյուսակ 2.4 բերված է ՀՀ-ի բնակչության աշխատանքային ռեսուրսների տվյալները, որոնցից ակնհայտ երևում է, որ՝

- տնային տնտեսությունը վարող անձինք ստաբիլ ավելացել են,
- զբաղվածների մարդաքանակը պակասել է, սակայն տոկոսային հարաբերությունը մոտավորապես մնացել է 82%-ի շրջանում,
- գործազուկների տոկոսային հարաբերությունը մոտավորապես մնացել է 11%-ի շրջանում,
- տնտեսապես ոչ ակտիվ բնակչություն տոկոսային հարաբերությունը տատանվում է 37-40% -ի շրջանում:

Աղյուսակ 2.4. Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային ռեսուրսները 2008-2016 թթ. , միջին տարեկան

⁵¹ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կայք, <http://www.armstat.am/en/?module=publications&mid=8&id=1791>

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Աշխատանքային ռեսուրսներ, 1000 մարդ, այդ թվում՝	2376.9	2397.6	2389.7	2286.3	2260.8	2189.1	2180.2	2106.6	2011.4
Տնտեսապես ակտիվ բնակչություն	1414.6	1418.8	1463.3	1440.9	1418.3	1388.4	1375.7	1316.4	1226.3
Չբաղվածներ, %	84%	81%	81%	82%	83%	84%	82%	81%	82%
Չբաղվածներ	1183.1	1152.8	1185.2	1175.1	1172.8	1163.8	1133.5	1072.6	1006.2
վարձու աշխատող	686.6	655.3	673.9	653.0	663.2	665.5	632.9	613.5	584.0
գործատու	4.9	6.3	6.1	7.5	6.3	5.4	16.0	9.7	10.5
ինքնազբաղված	348.0	290.3	325.5	349.8	334.0	350.3	398.0	370.5	351.2
այլ	143.5	200.9	179.6	164.9	169.4	142.6	86.6	78.9	60.4
Գործազուկներ, %	9.74%	11.09%	11.64%	11.62%	10.86%	10.26%	11.10%	11.57%	10.95%
Գործազուկներ	231.6	265.9	278.2	265.7	245.5	224.6	242.1	243.7	220.2
Տնտեսապես ոչ ակտիվ բնակչություն, %	40.49%	40.83%	38.77%	36.98%	37.27%	36.58%	36.90%	37.52%	39.03%
Տնտեսապես ոչ ակտիվ բնակչություն	962.3	978.9	926.4	845.4	842.5	800.7	804.5	790.3	785.1
սովորող, ուսանող	219.3	215.3	196.9	171.7	176.3	152.9	160.7	148.1	142.0
տնային տնտեսությունը վարող	229.8	216.8	224	205.4	241.6	233.5	260	263.5	260.9
կենսաթոշակառու, հաշմանդամ	214.4	236	226.7	222.6	204.5	203.8	183.9	177	176.3
աշխատանք չունեցող այլ անձինք	298.8	310.9	278.7	245.7	220	210.5	200	201.7	206
Տնտեսական ակտիվության մակարդակ, %	59.5	59.2	61.2	63	62.7	63.4	63.1	62.5	61
Չբաղվածության մակարդակը, %	49.8	48.1	49.6	51.4	51.9	53.2	52	50.9	50
Ոչ ֆորմալ զբաղվածության մակարդակը, %	50.7	52.1	50.4	50.4	50.1	49.4	49.9	47.7	46.4
Գործազրկության մակարդակը, %	16.4	18.7	19	18.4	17.3	16.2	17.6	18.5	18

Աղյուսակ 2.5. ՀՀ բնակչության թվաքանակի փոփոխություններ, 1939–2016թթ., հազար մարդ⁵³

⁵² Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, Եր., ՀՀ ԱՎԾ, 2012, էջ 51, Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, Եր., ՀՀ ԱՎԾ, 2016, էջ 51, Հայաստանի վիճակագրական

	Մշտական բնակչություն			Ծնունդ			Մահ		
Տարիներ	Կ	Տ	Ընդ.	Կ	Տ	Ընդ.	Կ	Տ	Ընդ.
1939	634	649	1283	26	28	54	9	9	18
1959	921	842	1763	3	35	38	7	7	14
1970	1275	1217	2492	27	29	56	6	7	13
1979	1556	1475	3031	34	36	70	8	9	17
1991	1841	1734	3575	39	41	80	10	12	22
2001	1671	1542	3213	15	18	33	12	12	24
2002	1671	1542	3213	15	17	32	12	13	25
2003	1667	1544	3211	15	17	32	12	13	25
2004	1665	1547	3212	17	19	36	13	13	26
2005	1665	1551	3216	17	20	37	12	13	25
2006	1665	1554	3219	17	20	37	12	14	26
2007	1666	1557	3223	17	20	37	13	14	27
2008	1667	1563	3230	19	21	40	13	14	27
2009	1670	1568	3238	19	22	41	13	14	27
2010	1674	1576	3250	21	24	45	13	14	27
2011	1571	1448	3019	21	24	45	13	15	28
2012	1572	1449	3021	20	23	43	13	15	28
2013	1575	1452	3027	20	23	43	13	14	27
2014	1574	1443	3017	20	22	42	13	14	27
2015	1617	1407	3024	20	21	41	13	14	27
2016	1567	1418	2986	19	21	40	14	14	28

Չնայած այն հանգամանքին, որ մահացության մակարդակը ավելի ցածր է, քան ծնելիությանը (աղյուսակ 2.5), ամենուր նկատվում է բնակչության թվաքանակի

⁵³ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կայք,
http://www.armstat.am/file/article/gender_09.10.2014.pdf,
http://www.armstat.am/file/article/poverty_2016a_2.pdf

նվազում: Արտագաղթի հիմնական պատճառներից են ՀՀ-ում աշխատանքի հետ կապված խնդիրները, բարձր աշխատավարձով աշխատատեղերի սակավությունը և նեղմասնագիտական աշխատատեղերի բացակայությունը:

Հայաստանի Հանրապետությունում արտագաղթողների թիվն ավելի մեծ է, քան ներգաղթողներինը: Ըստ 2009թ.-ին Աշխատանքի Միջազգային Կազմակերպության կողմից կատարված «Արտագաղթը և Հայաստանի զարգացումը» հետազոտության, «90-ական թվականներից սկսած, սոցիալ-տնտեսական տեղաշարժման հետևանքով, 800,000...1,000,000 մարդ մշտապես արտագաղթել են Հայաստանից և միացել Ռուսաստանում, Ուկրաինայում, Միացյալ Նահանգներում և Արևելյան ու Արևմտյան Եվրոպայում բնակվող հայկական սփյուռքին»⁵⁴:

Հիմնվելով Հայաստանի Հանրապետությունում ազգային վիճակագրական և Համաշխարհային Բանկի տվյալների վրա՝ ներկայացվում է բնակչության տեղաշարժը վերջին քսանհինգ տարվա ընթացքում (աղյուսակ 2.6.):

Աղյուսակ 2.6. 1995 – 2016 ՀՀ բնակչության թվաքանակի վիճակագրություն,

հազար մարդ^{55 56}

	Ընդ.	Քաղաք	Գյուղ	Ընդհանուր փոփոխ. %-ով	Փոփոխ.քաղաք, %-ով	Փոփոխություն գյուղ. %-ով
1995	3,766.40	2,535.30	1,231.10			
1996	3,780.70	2,532.70	1,248.00	0.38	-0.10	1.37
1997	3,791.20	2,535.40	1,255.80	0.28	0.11	0.62
1998	3,798.20	2,536.00	1,262.20	0.18	0.02	0.51
1999	3,803.40	2,535.70	1,267.70	0.14	-0.01	0.44
2000	3,802.40	2,532.40	1,270.00	-0.03	-0.13	0.18
2001	3,212.90	2,065.60	1,147.30	-15.50	-18.43	-9.66
2002	3,210.30	2,062.20	1,148.10	-0.08	-0.16	0.07
2003	3,212.20	2,061.70	1,150.50	0.06	-0.02	0.21
2004	3,215.80	2,062.30	1,153.50	0.11	0.03	0.26

Աղյուսակ 2.6.-ի շարունակությունը

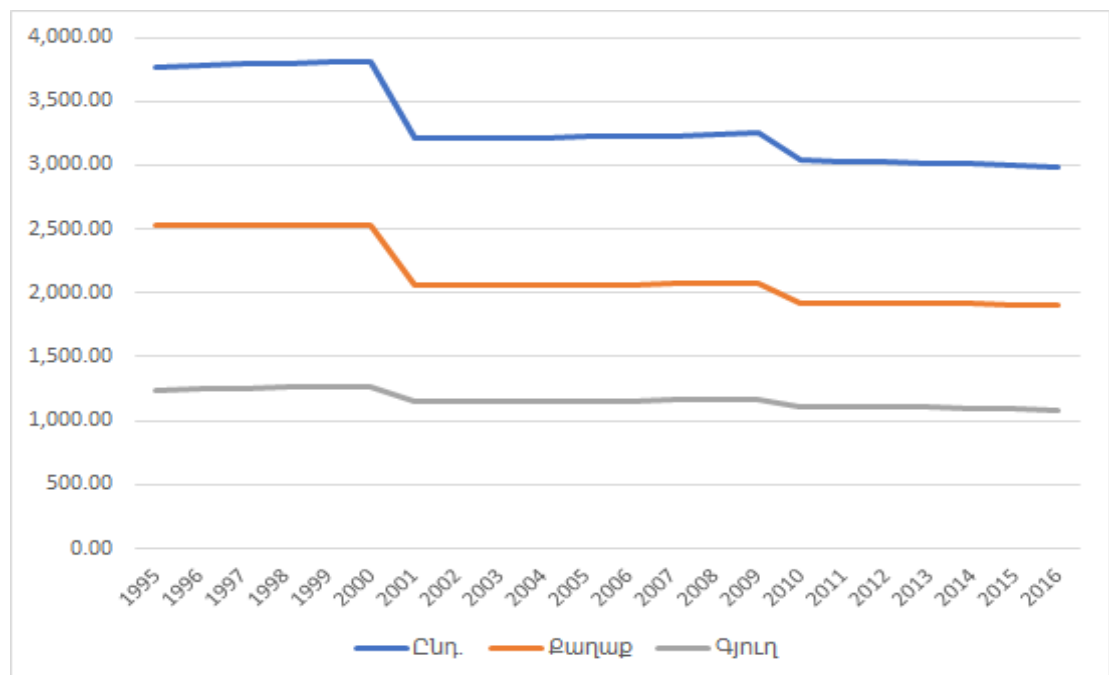
	Ընդ.	Քաղաք	Գյուղ	Ընդհանուր	Փոփոխ.քաղաք	Փոփոխություն
--	------	-------	-------	-----------	-------------	--------------

⁵⁴ Migration and Development Armenia Country Study, by International Labour Organization, 2009
http://www.un.am/up/library/Migr_Dev_Study_eng.pdf

⁵⁵ The World Bank website, <http://data.worldbank.org/country/armenia>

⁵⁶ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կայք, <http://www.armstat.am/en/?nid=45&year=2005>, <http://www.armstat.am/file/doc/99504343.pdf>

				փոփոխ. %-ով	%-ով	գյուղ. %-ով
2005	3,219.20	2,062.60	1,156.60	0.11	0.01	0.27
2006	3,222.90	2,065.90	1,157.00	0.11	0.16	0.03
2007	3,230.10	2,070.50	1,159.60	0.22	0.22	0.22
2008	3,238.00	2,073.40	1,164.60	0.24	0.14	0.43
2009	3,249.50	2,081.00	1,168.50	0.36	0.37	0.33
2010	3,034.50	1,924.80	1,109.70	-6.62%	-7.51	-5.03
2011	3,021.40	1,912.70	1,108.70	-0.43	-0.63	-0.09
2012	3,026.90	1,917.50	1,109.40	0.18	0.25	0.06
2013	3,017.10	1,914.10	1,103.00	-0.32	-0.18	-0.58
2014	3,010.60	1,912.90	1,097.70	-0.22	-0.06	-0.48
2015	2,998.60	1,907.00	1,091.60	-0.40	-0.31	-0.56
2016	2,986.10	1,901.40	1,084.70	-0.42	-0.29	-0.64

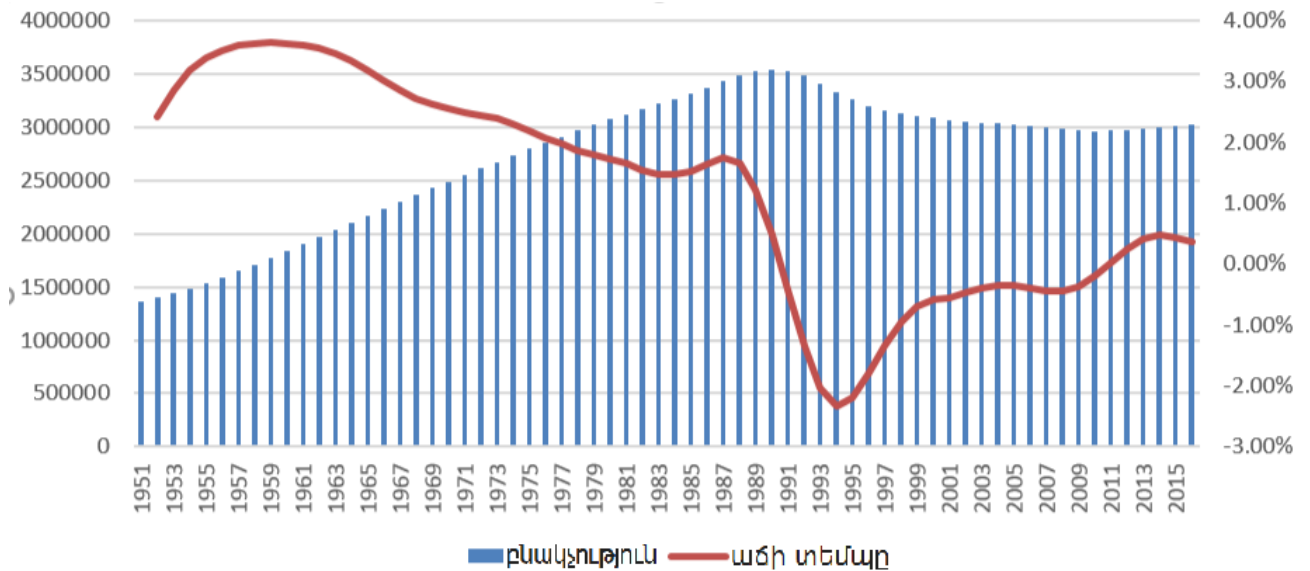
Գծանկար 2.1. ՀՀ բնակչության թվաքանակի վիճակագրություն ^{57 58}

Վերը նշված 2.1 գծանկարից պարզ է դառնում, թե 2009 թվականի ճգնաժամից հետո որքանով է ավելացել հայերի արտագաղթը:

⁵⁷ The World Bank website, <http://data.worldbank.org/country/armenia>

⁵⁸ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կայք, <http://www.armstat.am/en/?nid=45&year=2005>

Ստորև ներկայացվում է 1951-2016 թթ. ընկած ժամանակահատվածում Հայաստանի բնակչության աճի տեմպը և բնակչության թվաքանակը պատկերող 2.2 գծանկարը:

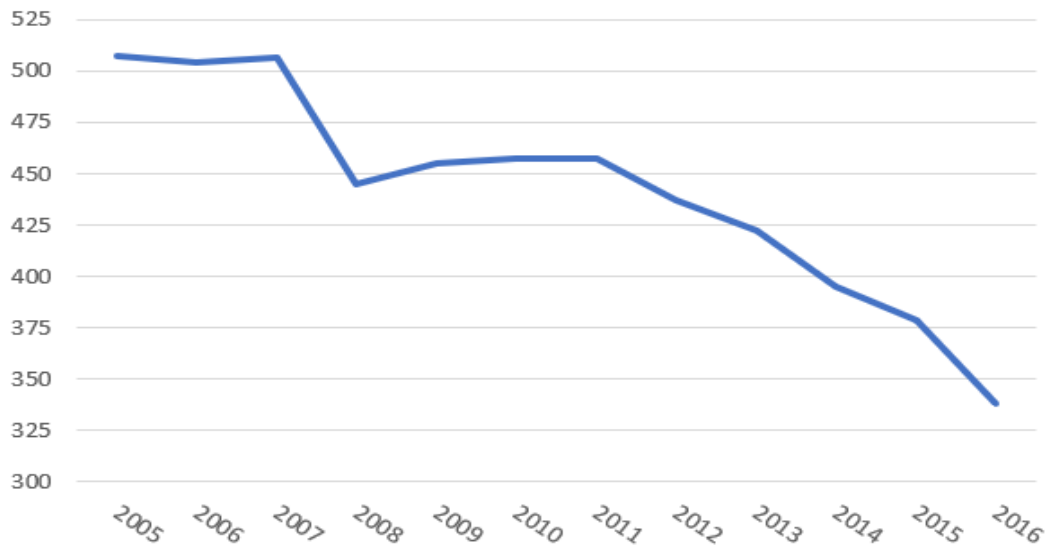
Գծանկար 2.2. 1951-2016 թթ. ՀՀ բնակչությունը և աճի տեմպը ⁵⁹

ԽՍՀՄ կազմալուծումից հետո Հայաստանի Հանրապետությունում առաջացավ աշխատուժի առաջարկի և պահանջարկի մեծ ճեղք: Կրթության, տնտեսագիտության, գիտության և այլ ոլորտներում առկա բազում բարձրորակ մասնագետներ չունեին պահանջարկ և չէին վարձատրվում այնքան, որ հնարավոր լիներ գոյատևել: Արդյունքում շատ մասնագետներ հեռացան այլ երկրներ՝ Ռուսաստան, ԱՄՆ կամ եվրոպական երկրներ: Այսօր Հայաստանի Հանրապետության աշխատաշուկայում ամենապահանջված մասնագետները համակարգչային ծրագրավորողներն են և շինարարական մասնագետները:

Ներկայումս չունենք մեծ թվով բարձր որակավորում ունեցող համակարգչային ծրագրավորողներ և SS մասնագետներ, սակայն երիտասարդ սերունդը ավելի շատ է հակված ուսումնասիրելու այս ոլորտները, հուսալով, որ հետագայում կունենա ցանկալի աշխատանք:

⁵⁹ COUNTRYMETERS website, <http://countrymeters.info/en/Armenia>

Հատկապես գյուղական համայնքներից մարդկանց արտագաղթը բացասաբար է անդրադառնում գյուղատնտեսության վրա: Ըստ «ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայություն» կայքի աշխատանքային ռեսուրսների տեղաբաշխման տվյալների՝ կազմվել է 2.3 գծանկարը, որը ցույց է տալիս գյուղատնտեսության ոլորտում աշխատուժի անկումը:

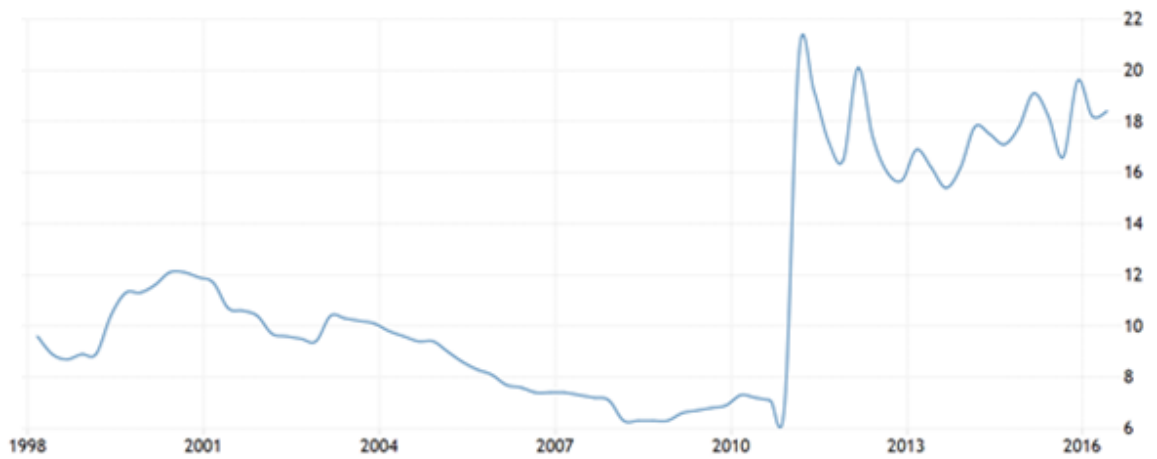
Գծանկար 2.3. Գյուղատնտեսության ոլորտում աշխատողները, հազար մարդ⁶⁰

2016 թվականի ՀՀ-ի գյուղատնտեսության ոլորտում զբաղվածների թիվը կազմել է 338.1 հազար մարդ⁶¹: 2012 թվականից մինչև 2016 թ. գյուղատնտեսությունում զբաղվածների թիվը նվազել է 99.1 հազար մարդկանցով: 2012 թվականին այն կազմում էր 437.2 հազար մարդ:

Գծանկար 2.4.-ում ներկայացված է գործազրկության գծանկարը ըստ Trade Economics կայքի:

⁶⁰ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կայք, http://www.armstat.am/file/article/trud_13_6.pdf, http://www.armstat.am/file/article/trud_09_2.pdf, http://www.armstat.am/file/article/9.trud_2016_4.1.pdf, http://www.armstat.am/file/article/trud_14_6.pdf.

⁶¹ JNews.am website, “Գյուղատնտեսության ոլորտում աշխատողների իրավունքների պաշտպանության խնդիրները”, <http://www.jnews.am/protection-of-labor-rights-in-agriculture>

Գծանկար 2.4. Գործազրկության մակարդակը ՀՀ-ում ⁶²

2016 թվականի հուլիսին գործազրկության մակարդակը կազմել է 18.4%: 1998 թվականից Հայաստանի Հանրապետությունում գործազրկության մակարդակը կազմում էր 11.46%: 2011 թվականի առաջին եռամսյակում այն հասավ իր ամենաբարձր կետին՝ 20.70%, և 2008 թվականի առաջին եռամսյակին ամենացածր էր՝ 6.30%: Վերլուծելով Հայաստանում առկա բարձր գործազրկության մակարդակը՝ կարելի է նկատել, որ գործազրկության պատճառով առաջացած արտագաղթը կարող է բացասական ազդեցություն թողել ոչ միայն տնտեսության վրա, այլ նաև որոշակի արդյունաբերական ոլորտների զարգացման դեպքում կառաջանա նման մասնագետների կարիք:

ԽՍՀՄ կազմալուծումից հետո ՀՀ բնակչությունը հիմնականում արտագաղթել է Ռուսաստան: Վերջին երկու տասնամյակում, միգրացիոն կանոնները խախտելու պատճառով Ռուսաստանը հազարավոր հայերի հետ է ուղարկել Հայաստանի Հանրապետություն:

Հաջորդ հիմնական ուղղությունը արտագաղթողների համար ԱՄՆ-ն և Եվրոպան են:

Ոչ միայն Ռուսաստանի Դաշնություն, այլ նաև այլ երկրներ արտագաղթած մարդկանց կյանքը դժվար է, սակայն նրանք իրենց հետևում են թողել ավելի վատ պայմաններ: Այնտեղ նրանք գոնե կարողանում են գտնել աշխատանք և ապահովել

⁶² CENTRAL BANK OF ARMENIA website, <https://tradingeconomics.com/armenia/unemployment-rate>.

իրենց ընտանիքների գոյատևումը: Հայ արտագաղթողները 2004 -2016թթ. հսկայական ներդրումներ են կատարել, միջինը 369.91 մլն ԱՄՆ դոլար: 2013 թվականի չորրորդ եռամսյակում այն հասել է իր ամենաբարձր կետին՝ 742.69 մլն ԱՄՆ դոլար (ըստ «Trading Economics» կայքի):

Ըստ «Հայ-ռուսական լրատվական գործակալության», «Հայաստանի Զվարթնոց և Շիրակ օդանավակայաններում գերակշռում են բացասական վիճակագրական տվյալները: 2015թ. վեց ամսվա ընթացքում Հայաստանի Հանրապետությունից մեկնել է 355.435 հազար քաղաքացի և նրանցից միայն 309.963 հազարն են հետ վերադարձել: Տարբերությունը 45.477 հազար մարդ է, ովքեր ամենայն հավանականությամբ կարող են ընդգրկվել արտագաղթյալների ցուցակի մեջ»⁶³:

Մարդկանց արտագաղթը կարևոր նշանակություն ունի երկրի տնտեսության և հանրության համար: Սակայն դրա դրական կողմն այն է, որ տեղի է ունենում ֆինանսական ներհոսք, տեխնոլոգիական փոխանցումներ և սկիզբ է դրվում նոր ձեռնարկատիրության: Աննա Մինասյանը «Հայաստան. միգրացիան և զարգացումը» աշխատությունում գրում է. «Հետաքրքիր է այն փաստը, որ միջին տարիքի էմիգրանտները հիմնականում ուշադրություն են դարձնում աշխատանքի վարձատրությանը, իսկ 21. . . 30 տարեկան անձանց մեծամասնությունը և 51 -ից բարձր տարիք ունեցող մարդիկ հեռացել են, քանի որ չեն կարողացել աշխատանք գտնել Հայաստանում: Այս փաստը բացատրվում է նրանով, որ միջին տարիքի մարդկանց համար ավելի դյուրին է աշխատանք գտնելը: Նման աշխատուժի բարձր պահանջարկը պայմանավորված է նրանով, որ երիտասարդները դեռևս չունեն անհրաժեշտ աշխատանքային փորձ, իսկ մեծահասակները չեն կարողանում տիրապետել ներկայիս շուկայի հմտություններին: Այդ պատճառով միջին տարիքի մարդկանց հետաքրքրում է ոչ միայն աշխատանք գտնելը, այլև «լավ աշխատանք» գտնելը»⁶⁴:

⁶³ Statistics: Prices are mounting, and Armenians are leaving the country, Russian-Armenian News Agency, -Russian-Armenia News Agency website, -2015, <http://rusarminfo.ru/statistics-prices-are-mounting-and-armenians-are-leaving-the-country/>

⁶⁴ A.Minasyan, ARMENIA: MIGRATION AND DEVELOPMENT Country Study, -International Labour Organization Advanced Social Technologies,-July 2008, <http://www.ast.am/files/Armenia%20-%20Migration%20and%20Development.pdf>

Բնականաբար բարձր կրթություն ունեցող միգրանտները մեծ ակնկալիքներ ունեն իրենց աշխատանքից: Երբ նրանք բավարար չափով չեն վարձատրվում իրենց երկրում և այլևս չունենալով զարգացման որևէ հեռանկար և հույս՝ երկրից հեռանալը դառնում է նրանց ծայրահեղ և միակ ընտրությունը «Հայաստանում զարգացման հեռանկարի բացակայություն, բիզնես ոլորտում առկա խոչընդոտներ, անցանկալի բարոյահոգեբանական մթնոլորտ, և անկայուն աշխարհաքաղաքական իրավիճակ»⁶⁵: Նույնը կարելի է ասել ցածր կրթական մակարդակ ունեցող մարդկանց համար: Շատ դեպքերում, երբ մարդը լքում է երկիրը, կարծում է, որ դա ժամանակավոր է: Որոշակի գումար վաստակելուց հետո նա կկարողանա ապահովել հարազատներին և ի վիճակի կլինի վերադառնալ հայրենիք (նոր բիզնես ձեռնարկելու մտադրությամբ): Նրանք անընդհատ սպասում են, որ Հայաստանում կլինեն տնտեսական և քաղաքական փոփոխություններ և այդ ժամանակ կկարողանան վերադառնալ: Սակայն փորձը ցույց է տվել, որ արտագաղթյալների մեծ մասը չի վերադառնում: Նրանք տեղավորվում են արտերկրում և վերադառնալու փոխարեն՝ ընտանիքի անդամներին են տանում իրենց մոտ: Նրանց երեխաները մեծանում են նոր, ոչ հայեցի միջավայրում և դառնում են տվյալ հանրության մասնիկը:

Միևնույն ժամանակ ողջ աշխարհից մեծ քանակությամբ փողի ներհոսք է տեղի ունենում դեպի Հայաստանի Հանրապետություն: Հիմնականում գումարն ուղարկում են այն մարդիկ, ովքեր լքել են Հայաստանի Հանրապետությունը գոյատևելու համար և պարբերաբար գումար են ուղարկում իրենց հարազատներին: Այս գումարը/դրամական փոխանցումները ընտանիքի անդամներին, հարազատներին և ընկերներին զերծ են պահում երկիրը լքելուց: Ըստ ՔՎՀ-ի զեկույցի, դրամական փոխանցումների բացասական կողմն այն է, որ. «դրամական փոխանցումների պատճառով կնվազեն խթանները բարելավելու տնտեսության կառավարումը և ապահովելու ավելի լավ որակի հանրային ծառայություններ: Այն նաև ազդում է դրամի փոխարժեքի վրա՝ բարձրացնելով ճնշումը ՀՀ դրամի վրա: Սա էլ իր հերթին բացասաբար է ազդում մրցունակության, արտահանման և առևտրի հաշվեկշռի վրա (ինչպես երևում է դրամի

⁶⁵ A.Minasyan, ARMENIA: MIGRATION AND DEVELOPMENT Country Study, -International Labour Organization Advanced Social Technologies,-July 2008, <http://www.ast.am/files/Armenia%20-%20Migration%20and%20Development.pdf>

արժեզրկումից)»⁶⁶: Ըստ 1990 -2000 թթ ԱՄՀ-ի կատարած ուսումնասիրության, որում ընդգրկված է 111 երկիր, հետազոտողները հայտնաբերել են, որ մեծ քանակությամբ դրամական փոխանցումները հաճախ հանգեցնում են կոռուպցիայի մակարդակի բարձրացման և անպատասխանատու տնտեսական քաղաքականության⁶⁷:

Դրամական փոխանցումների ներհոսքը սերտորեն կապված է այն երկրի տնտեսական աճի և կայունության հետ, որտեղից ուղարկվում է գումարը:

2016 թվականին կատարված դրամական փոխանցումների 63%-ը կատարվել են Ռուսաստանից⁶⁸ (և միգրանտների, և արտագնա աշխատանք կարատողների կողմից): Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ այդ փոխանցումների հեղինակների 47%...68%-ը զբաղվում է կամ առևտրով, կամ շինարարությամբ: Միայն փոխացնումների 20% են հասցեագրված հեռու հարազատներին, իսկ 75%-ը ուղարկված է մոտ հարազատի կողմից. «Դրամական փոխանցումներ ստացող ընտանիքը ավելի շատ է կարողանում խնայել, որի արդյունքում բանկերից ավելի քիչ են փոխառություններ կատարվում»⁶⁹:

Դրամական փոխանցումների հոսքը դեպի Հայաստանի Հանրապետություն նվազելու դեպքում կարող է բարձրանալ աղքատության մակարդակը:

Միգրացիայի և դրամական փոխանցումների ամենավատ կողմն այն է, որ հենց տվյալ ընտանիքը տեղավորվում է արտերկրում, և դրամական ներհոսքը Հայաստան դադարում է: Նրանք այլևս ետ վերադառնալու մասին չեն մտածում և այլևս որևէ հարազատ չունեն, ում գումար ուղարկեն: Նրանք իրենց նոր տունն են հիմնում այլ երկրում: Այս մարդիկ հոգնել են անընդհատ Հայաստանի Հանրապետության աջակցելու մասին մտածելուց: Նրանք ավելի են հուսահատվում այն փաստից, որ իրենց հարազատ երկրում ոչ մի փոփոխություն տեղի չի ունենում, որը կնպաստեր

⁶⁶ PFA, ARMENIA-DIASPORA RELATIONS:20 YEARS SINCE INDEPENDENCE, - Policy Forum Armenia, - August 2010, -62 pages (page 30), <https://www.pf-armenia.org/sites/default/files/documents/files/PFA%20Diaspora%20Report.pdf>

⁶⁷ A.Barajas, R.Chami, C. Ebeke, S.J. A. Tapsoba, Workers' Remittances: An Overlooked Channel of International Business Cycle Transmission?, - IMF Working Paper, - October 2012 – 25 pages

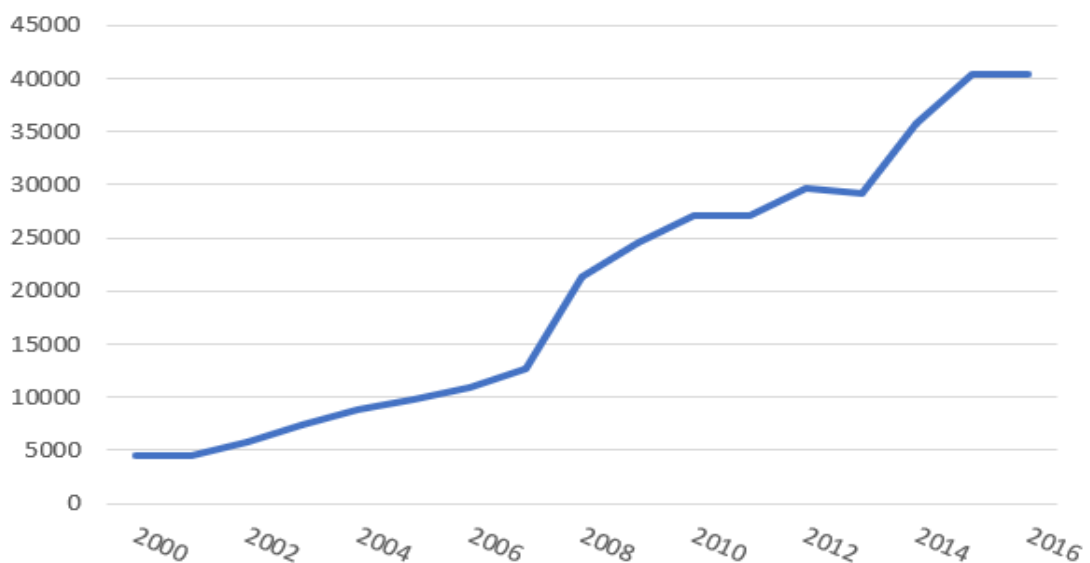
⁶⁸ ԱՄՀ . 2016 թվականին Ռուսաստանից դեպի Հայաստան դրամական փոխանցումների ներհոսքը կլինի կայուն, Ապրիլ 2016, http://arminfo.info/full_news.php?id=10842&lang=1

⁶⁹ D. A. Grigorian and T. A. Melkonyan, Destined to Receive:The Impact of Remittances on Household Decisions in Armenia, -January 2011, -16 pages
https://www.researchgate.net/profile/Tigran_Melkonyan/publication/228292610_Destined_to_Receive_The_Impact_of_Remittances_on_Household_Decisions_in_Armenia/links/555af3bc08ae980ca611951d.pdf

իրենց վերադարձին: Արդյունքում նրանք պարզապես իրենց հարազատներին և ընկերներին տանում են նոր երկիր, օգնում են նրանց այնտեղ կայանալու և այլևս ստիպված չեն լինում դրամական փոխանցումներ կատարել:

Եկամուտները Հայաստանի Հանրապետությունում

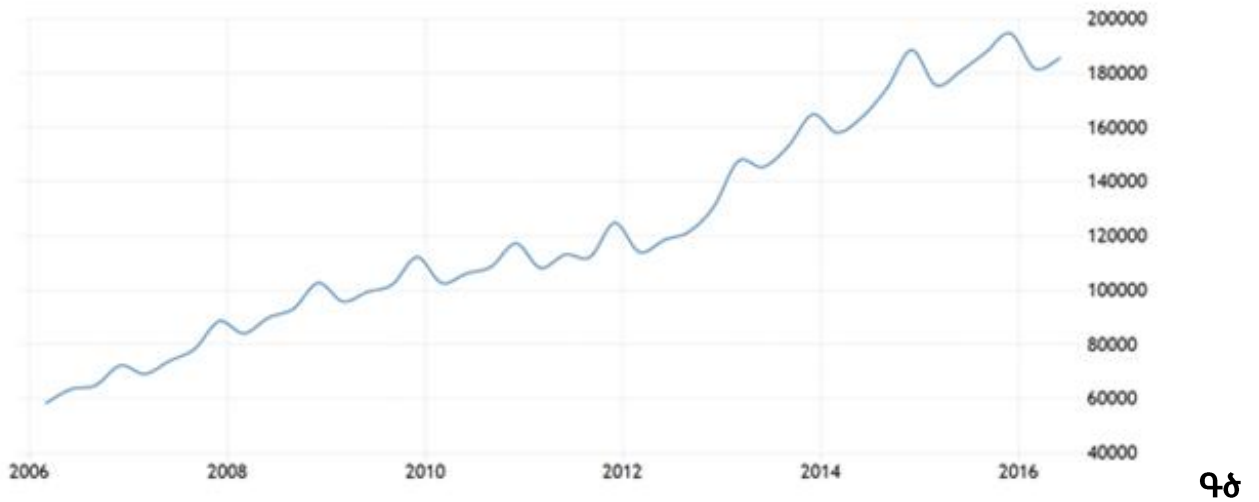
2016 թ. Հայաստանում միջին կենսաթոշակը կազմում էր 40,397 դրամ, որը համարժեք էր 85 դոլարի: Ավելի պատկերավոր դարձնելու նպատակով կազմվել է գծանկար 2.5-ը՝ ըստ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կայքի տվյալների՝

Գծանկար 2.5. Միջին կենսաթոշակի բացարձակ արժեքը, ՀՀ դրամ ⁷⁰

2016 թվականին ամսական աշխատավարձը կազմում էր 185,626 դրամ, որը համարժեք է 390 դոլարի: Հայաստանի Հանրապետությունում նվազագույն ամսական աշխատավարձը 2015- 2016թթ. մնացել է անփոփոխ՝ 55,000 դրամ: Հետևելով աշխատավարձը պատկերող գծանկար 2.6-ին՝ պարզորոշ երևում է, որ առկա է աշխատավարձի բարձրացման միտում:

⁷⁰ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կայք, 2017, <http://www.armstat.am/am/?nid=12&id=19151>:

Պատկեր 2.6. Միջին աշխատավարձը Հայաստանի Հանրապետությունում, ՀՀ դրամ⁷¹

Նվազագույն աշխատավարձի 2.7 գծանկարը ցույց է տալիս, որ ընդհանուր առմամբ այն բարձրացել է: Ստորև քննարկվում է նվազագույն աշխատավարձով Հայաստանի Հանրապետությունում գոյատևելու հնարավորությունը:

Պատկեր 2.7. Նվազագույն աշխատավարձը ՀՀ-ում, ՀՀ դրամ⁷²

⁷¹ MINISTRY OF FINANCE AND ECONOMY OF ARMENIA website, 2017, <https://tradingeconomics.com/armenia/minimum-wages>.

⁷² MINISTRY OF LABOR AND SOCIAL AFFAIRS website, 2017, <https://tradingeconomics.com/armenia/minimum-wages>.

Չնայած այն հանգամանքին, որ կենսաթոշակները և աշխատավարձերը ժամանակի ընթացքում բարձրացել են, սակայն ապրուստը Հայաստանի Հանրապետությունում ավելի է թանկացել:

Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական զարգացման հիմնական ցուցանիշները

Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության վիճակը բարելավելու համար առաջին հերթին անհրաժեշտ է ուսումնասիրել նրա ներկայիս վիճակը.

1. աշխատուժի (ատաղձագործ, փականագործ, եռակցող և այլն) խելամիտ տեղաբաշխում;
2. սարքավորումների վիճակը;
3. հումքի առկայությունը;
4. հումքը արտադրության մեջ ներդնելու հնարավորությունը:

Հայաստանի Հանրապետությունում մետաղական արտադրանքի ծավալները փոքր են, քանի որ դրա արտադրությունը շատ բարդ է, ուստի շեշտը հիմնականում դրված է էներգատար արտադրանքի վրա:

Հայաստանի Հանրապետության անկախացման քսանհինք տարվա ընթացքում արդյունաբերությունը զգալիորեն փոփոխվեց: ԻՍՀՄ կազմալուծումից հետո ՀՀ կառավարությունը նոր ուղիներ էր փնտրում սոցիալիստական շուկայական կողմնորոշում ունեցող տնտեսությունը վերափոխելու համար: Հայաստանի Հանրապետությունում ավելի շատ կենտրոնացած էին փոքրածավալ գյուղատնտեսության ու մանր և միջին ձեռնարկությունների զարգացման և տարածման վրա: Այդ ձեռնարկությունների բաժնետոմսերը հասանելի էին նաև անհատների և օտարերկրյա ներդրողների համար:

2003 թվականին Հայաստանի Հանրապետությունը անդամակցեց Առևտրի Համաշխարհային Կազմակերպությանը (ԱՀԿ) և իր տեղը զբաղեցրեց միջազգային շուկայում: Ըստ «BB 2010-04-14 ԱՀԿ-ի, Հայաստանի Առևտրի Քաղաքականության

ակնարկին» միջին կիրառելի սակագինը (2.7%)-ը ԱՀԿ անդամների շարքում ամենացածրն է: Ինչպես նշվում է «բազում բնագավառներում», մասնավորապես ծառայության ոլորտում Հայաստանի առևտրային քաղաքականությունը շատ ավելի լիբերալ է, քան ԱՀԿ-ին անդամակցության պահանջներին են անհրաժեշտ⁷³: Ներկայումս Հայաստանի Հանրապետությունը հիմնականում արտահանում է երկաթ, գունավոր մետաղներ, անմշակ պղինձ, ադամանդներ, ոսկի, հանքային միներալային արտադրանք, պարենային ապրանքներ (ըմպելիքներ, մրգեր և բանջարեղեն) և էներգիա: Ներկրում է նավթ, բնական գազ, փայտ, հացահատիկներ, ռետինե արտադրանքներ և էլեկտրական մեքենաներ: 2002 թվականին էլեկտրական հոսանքի մատակարարման համակարգը սեփականաշնորհվել է:

Անցումն ակնառու էր ոչ միայն արտադրության, այլ նաև Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության այլ ոլորտներում: ՀՀ բնակչության արտագաղթի, մասնավորապես դեպի Ռուսաստան և ԱՄՆ ամենակարևոր պատճառներից մեկը տնտեսության անկումն էր: Տնտեսության վիճակը հիմնականում վատթարացավ ԽՍՀՄ-ի կաղմալուծումից հետո: Հատկապես հարևան երկրի (Ադրբեջանի) հետ ռազմական հակամարտության, Թուրքիայի և Ադրբեջանի շրջափակման հետևանքով առաջացավ զանգվածային գործազրկություն: Դրա հետևանքով Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական աճը հիմնականում կախված է Ռուսաստանի տնտեսական աճից, քանի որ մարդիկ իրենց ընտանիքները եկամուտով ապահովելու համար աշխատում են ՌԴ-ում, իսկ Ռուսաստանի կայուն տնտեսական աճը հայերի կարևոր եկամտի աղբյուրն է:

Տնտեսության կարևորորագույն ոլորտներից մեկը դարձավ շինարարությունը: Այն ֆինանսավորվում էր արտասահմանյան ներդրողների և դրամական փոխանցումների միջոցով: Մինչ 2006 թվականը ֆինանսական համակարգերի կարգավորումների գործառույթները և վերահսկողություններն իրականացվում էին Հայաստանի Հանրապետության Կենտրոնական Բանկի և Ֆինանսների նախարարության կողմից: 2006 թվականին Հայաստանի Հանրապետության Կենտրոնական Բանկը այդ բոլորը սկսեց կիրառել երկրում:

⁷³ BB 2010-04-14 WTO Trade Policy Review – Armenia, <http://www.intracen.org/BB-2010-04-14-WTO-Trade-Policy-Review---Armenia/>

2008-2009 թվականների համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամն ազդեց նաև Հայաստանի Հանրապետության վրա: Դրամական փոխանցումները կտրուկ նվազեցին, որի արդյունքում նվազեց շինարարական գործունեությունը (56.1%-ով): Սա մինչճգնաժամային ժամանակահատվածում Հայաստանի Հանրապետության շարժիչ ուժն էր: 2009 թվականի մարտին ՀՀ դրամը արժեզրկվեց 22%,-ով, ՀՆԱ-ն կրճատվեց 14.1%-ով, ներմուծումները կրճատվեցին 29.9%-ով, իսկ արտահանումները՝ 47.8%-ով⁷⁴: Բնականաբար բարձրացավ աղքատության և գործազրկության մակարդակը: Ավելի քան մեկ տարի տևված բարձր տնտեսական անկումը սկսեց կարգավորվել 2010 թվականի սկզբին: Իսկ իրական ՀՆԱ-ն սկսեց կրկին աճել:

Ընդհանուր առմամբ, Հայաստանի Հանրապետության անկախությունից հետո նրա տնտեսական նկարագիրը կարելի է բաժանել հետևյալ փուլերի. նախքան 2008-2009 թթ. ճգնաժամը (բնորոշվում էր ՀՆԱ-ի աճով), ճգնաժամի ժամանակահատված և հետճգնաժամային ժամանակահատված, երբ նկատվում էր տնտեսության չափվոր աճ: Առկա իրավիճակի մասին որոշակի պատկերացում է կազմում աղյուսակ 2.7-ի տվյալները:

Աղյուսակ 2.7. Հայաստանի Հանրապետության 2016 թվականի պետական բյուջեի հիմնական ցուցանիշները ⁷⁵՝

ՀՀ 2016 թվականի համախմբված բյուջե	Եկամուտների գծով	1,222.8 մլրդ դրամ (առանց միջբյուջետային փոխանցումներից ստացվող մուտքերի)
	Ծախսերի գծով	1,415.1 մլրդ դրամ (առանց միջբյուջետային փոխանցումների)
	Պակասուրդը (դեֆիցիտը)	192.3 մլրդ դրամ

⁷⁴ M.Yeranosyan, Armenia and the Tremors of the crisis, -TURKISH POLICY QUARTERLY, http://www.esiweb.org/pdf/esi_turkey_tpq_vol8_no2_MeriYeranosyan.pdf

⁷⁵ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ 2016 ԹՎԱԿԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՄԱՍԻՆ, <http://www.gov.am/files/docs/1697.pdf>

Աղյուսակ 2.7. -ի շարունակությունը

ՀՀ-ի համայնքների 2016 թվականի բյուջե	Եկամուտների գծով	130.7 մլրդ. դրամ (ներառյալ՝ պետական բյուջեից ստացվող պաշտոնական դրամաշնորհները)
	Ծախսերի գծով	132.3 մլրդ. դրամ
	Պակասուրդը (դեֆիցիտը)	1.6 մլրդ. դրամ
ՀՀ 2016 թվականի պետական բյուջեն հաստատվել է	Եկամուտների գծով	1,186,250,114.5
	Ծախսերի գծով	1,376,993,040.5
	Պակասուրդը (դեֆիցիտը)	190,742,926.0
	Ա. Ներքին աղբյուրներ	68,088,658.9
	Բ. Արտաքին աղբյուրներ	122,654,267.1

Ըստ «ՀՀ 2016 թ. պետական բյուջեի մասին» օրենքի հոդված 4-ի, «Հայաստանի Հանրապետության Կենտրոնական Բանկին՝ 2016 թվականի ընթացքում օրենքով վերապահված իրավասությունների սահմաններում դրամավարկային քաղաքականության վերաբերյալ որոշումներ ընդունելիս առաջնորդվել 12-ամսյա գնաճի 4 ± 1.5 տոկոսային տատանումների թույլատրելի միջակայքում նպատակային ցուցանիշով:» Սա նշանակում է, որ կանխատեսված գնաճը սպասելի է 4%-ի սահմաններում: Սա հիմնական ցուցանիշներից մեկն է, և դրանից կարելի է եզրակացնել, որ եկամուտները և սոցիալական աջակցության չափը պետք է բարձրացվի այնքան, որ հնարավոր լինի ապահովել նվազագույն գնողունակությունը:

Ըստ վերագրյալ օրենքի հոդված 6-ի, Հաստատվել են Հայաստանի Հանրապետության 2016 թվականի պետական բյուջեի եկամուտները, ըստ ձևավորման աղբյուրների դասակարգման առանձին խմբերի, ունեն հետևյալ չափերը (աղյուսակ 2.8):

Աղյուսակ 2.8. ՀՀ 2016թ. պետական բյուջեի եկամուտները⁷⁶

Պետական բյուջեի եկամուտները	Գումարը (հազար դրամներով)
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	1,186,250,114.5
այդ թվում	190,742,926.0
Հարկային եկամուտներ և պետական տուրքեր	1,129,000,000.0
Պաշտոնական դրամաշնորհներ	31,490,999.8
Այլ եկամուտներ	25,759,114.7

Այնուհետև վերանայված են տնտեսական ցուցանիշները, ինչպիսիք են համախառն ներքին արդյունքը, առևտրի պակասորդը, պետական պարտքը և սպառողական գների ինդեքսը:

Աղյուսակ 2.9. ՀՀ-ի տնտեսական ցուցանիշները, 2015 – 2016 թթ. ⁷⁷

Առևտրի պակասորդը	-143 միլիոն դոլար
Արտահանումը	161 միլիոն դոլար
Ներմուծումը	304 միլիոն դոլար
ՀՆԱ-ի նկատմամբ պետական պարտքը	42.23%
Համախառն ներքին արդյունքը	10.56 միլիարդ դոլար
Պետական պարտքը	2542 միլիարդ դրամ
Պետական ծախսերը	184179 միլիոն դրամ
Սպառողական գների ինդեքսը	120
Դրամական փոխանցումները	306 միլիոն դոլար
Զբոսաշրջությունը	43356 հազար

Առևտրի պակասորդ. աշխարհագրական դիրքի պատճառով Հայաստանի Հանրապետության առևտրային կապը այլ երկրների հետ սահմանափակված է: Մի

⁷⁶ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ 2016 ԹՎԱԿԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՄԱՍԻՆ, <http://www.gov.am/files/docs/1697.pdf>

⁷⁷ TRADINGECONOMICS website, 2017, <http://www.tradingeconomics.com/armenia/government-debt>

կողմից այն սահմանակից է Թուրքիային (արևմուտքից) և մյուս կողմից՝ Ադրբեջանին (արևելքից): Աշխարհագրական դիրքի և հարևան երկրների հետ ունեցած փոխհարաբերությունների պատճառով Հայաստանն արձանագրում է բավականին բարձր առևտրային պակասուրդ, որը նշանակում է, որ ներմուծումը գերազանցում է արտահանմանը: Հայաստանի Հանրապետությունը հիմնականում արտահանում է մետաղներ և թանկարժեք քարեր, էլեկտրականություն, խմիչքներ, բանջարեղեն և միրգ: Ներմուծում է՝ նավթ, բնական գազ, հացահատիկներ, ռետինե արտադրանք, փայտ և էլեկտրական մեքենաներ: Հայաստանի Հանրապետության հիմնական առևտրային գործընկերներն են՝ Ռուսաստանը, Գերմանիան, Իրանը, Թուրքիան, Միացյալ Նահանգները, Չինաստանը և Ուկրաինան:

Հետազոտությունը կատարվել է՝ հիմնվելով «Trading Economics» կայքի վրա, որը հաղորդում է ՀՀ ազգային վիճակագրական տվյալները⁷⁸:

Գծանկար 2.8. Հայաստանի Հանրապետության առևտրի Հաշվեկշիռը, ԱՄՆ միլիոն դոլար⁷⁹

Աղյուսակ 2.10. 2015 – 2016 թթ. Առևտրի պակասուրդը (դեֆիցիտ) ⁸⁰

⁷⁸ NATIONAL STATISTICAL SERVICE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA, 2017, <http://www.tradingeconomics.com/armenia/balance-of-trade>

⁷⁹ NATIONAL STATISTICAL SERVICE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA, 2017, <https://tradingeconomics.com/armenia/balance-of-trade>.

Առևտրի պակասություն	Հուլիս (↓33.6%)	Սեպտեմբեր (↓10.3%)
2015	124.3 մլն դոլար	159.4 մլն դոլար
2016	82.5 մլն դոլար	143.0 մլն դոլար

Համեմատելով անցած տարվա նույն ժամանակահատվածի հետ՝ 2016 թվականի սեպտեմբերին ներկրումը ավելացել էր 7.7%-ով, իսկ արտահանումը՝ 25.3%-ով: Հայաստանի Հանրապետությունում 2003-2016թթ. առևտրի միջին հաշվեկշիռը կազմել է 171.30 մլն դոլար՝ 2003թ. օգոստոսին հասնելով իր ամենաբարձր կետին՝ 33,98 մլն. դոլար և ռեկորդային ցածր ցուցանիշ է գրանցել 2008թ. դեկտեմբերին՝ 365,35 մլն դոլար:

Գծանկար 2.9. ՀՀ առևտրի հաշվեկշիռը, ԱՄՆ միլիոն դոլար⁸⁰

Համախառն ներքին արդյունքը (ՀՆԱ-ն տվյալ երկրի տնտեսական համակարգում մեկ տարվա ընթացքում արտադրված վերջնական ապրանքների և ծառայությունների շուկայական արժեքն է) Հայաստանի Հանրապետությունում 2016 թվականին գրանցվել է՝ ՀՆԱ 10.56 միլիարդ ԱՄՆ դոլար: Հայաստանի Հանրապետության ՀՆԱ-ը համաշխարհային տնտեսության մեջ կազմում է 0.02%:

⁸⁰ NATIONAL STATISTICAL SERVICE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA, 2017, <https://tradingeconomics.com/armenia/balance-of-trade>.

⁸¹ NATIONAL STATISTICAL SERVICE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA website, 2017, <https://tradingeconomics.com/armenia/balance-of-trade>.

1990- 2016թթ. Հայաստանի Հանրապետության ՀՆԱ-ն կազմել է միջինը 5.14 միլիարդ ԱՄՆ դոլար (տես նաև գծանկար 2.10-ը):

Գծանկար 2.10. Հայաստանի Հանրապետության համախառն ներքին արդյունքը, ԱՄՆ միլիարդ դոլար⁸²

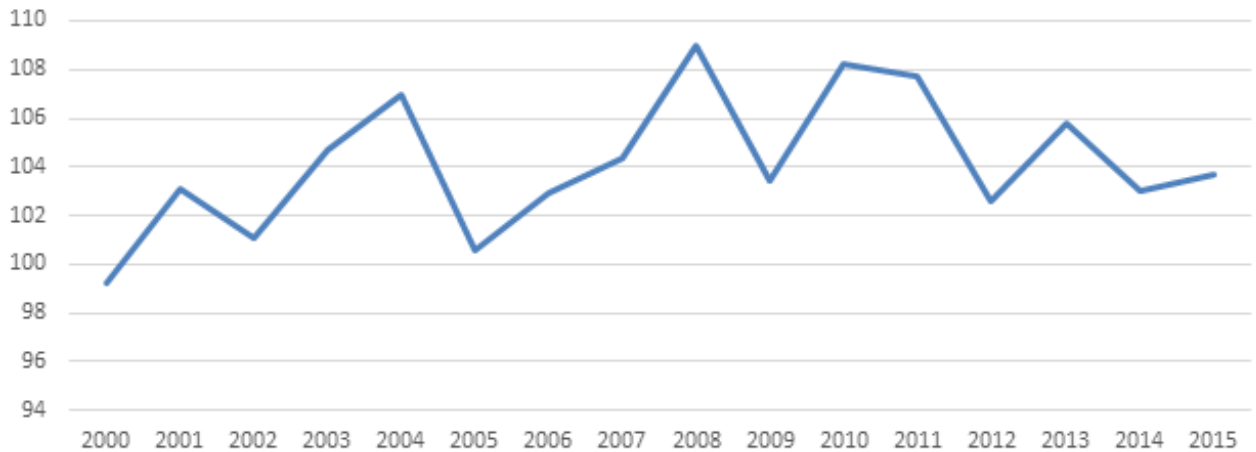
Հայաստանի Հանրապետության պետական պարտքը 2016 թվականի առաջին եռամսյակի համեմատ պետական պարտքը կազմում էր 2,499.80 միլիարդ դրամ, երկրորդ եռամսյակում այն բարձրացել է՝ հասնելով 2,541.80 միլիարդ դրամի: 2002-2016 թթ. ընկած ժամանակահատվածում ՀՀ պետական պարտքը եղել է միջինը 1,164.91 միլիարդ դրամ. 2016 թվականի երկրորդ եռամսյակին հասել է ամենաբարձր կետին՝ 2,541.80 միլիարդ դրամի (գծանկար 2.11):

⁸² TRADINGECONOMICS website, 2017, <https://tradingeconomics.com/armenia/gdp>.

Գծանկար 2.11. Հայաստանի Հանրապետության պետական
պարտքը, ՀՀ միլիարդ դրամ⁸³

Սպառողական գների ինդեքսը ՀՀ-ի սպառողական գների ինդեքսի շարժը 2000-2015 թթ. բերված է գծանկար 2.12-ում, ինչպես նաև գծանկար 2.13-ում:

Գծանկար 2.12. 2000-2015 թթ. նախորդ տարվա հետ նույն
ժամանակահատվածի համեմատությունը, (%) ⁸⁴

Գծանկար 2.13. Սպառողական գների ինդեքսը Հայաստանի Հանրապետությունում⁸⁵

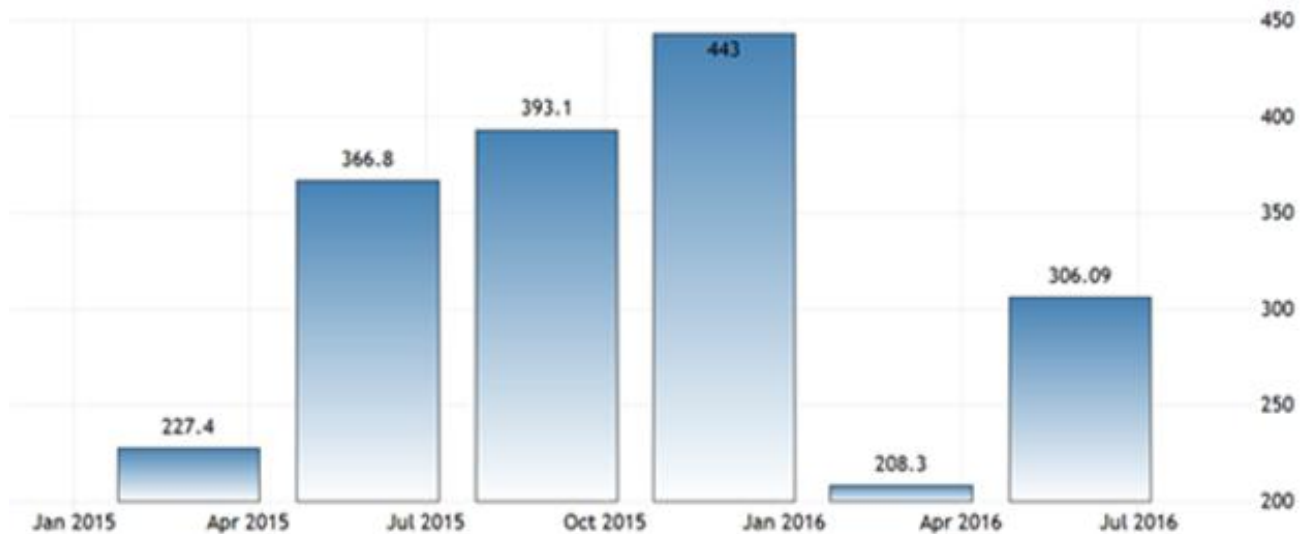
⁸³ MINISTRY OF FINANCE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA, 2017, <https://tradingeconomics.com/armenia/government-debt>.

⁸⁴ TRADINGECONOMICS website, 2017, <https://tradingeconomics.com/armenia/consumer-price-index-cpi>

⁸⁵ NATIONAL STATISTICAL SERVICE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA, <https://tradingeconomics.com/armenia/consumer-price-index-cpi>.

2006 – 2016թթ. Հայաստանի Հանրապետության սպառողական գները կազմեցին միջինը 100.26 միավոր: 1993 -2016 թթ. Հայաստանի Հանրապետությունում գնաճը միջինը 675.41% էր:

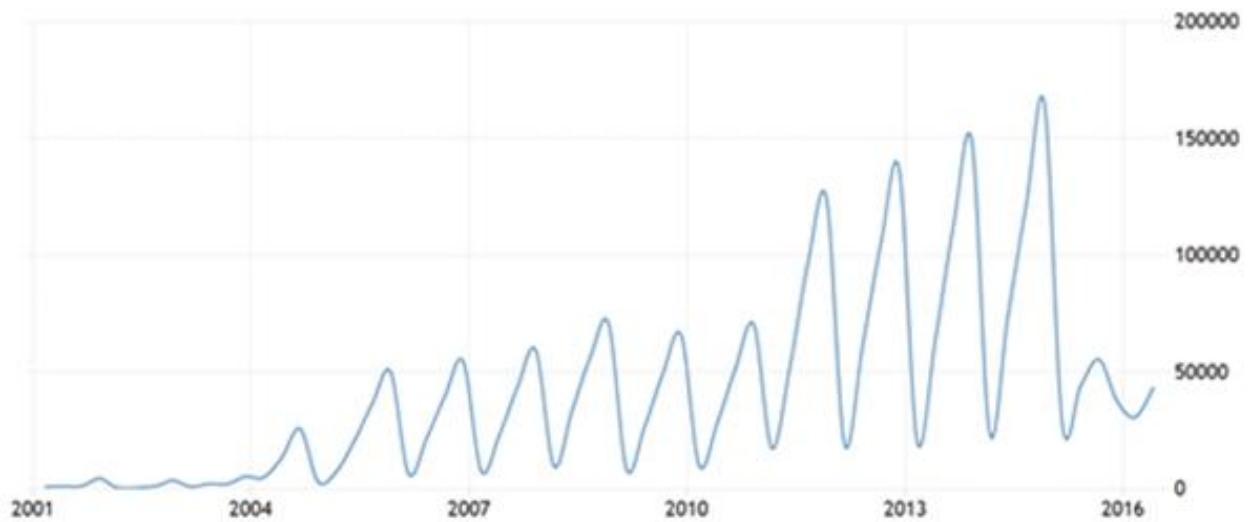
2004–2016թթ. ընկած ժամանակահատվածում Հայաստանի Հանրապետությունում **դրամական փոխանցումները** կազմել են միջինը 369.91 մլն ԱՄՆ դոլար: Հետևյալ գծանկարը (գծանկար 2.13.) ներկայացնում է տարեկան կտրվածքով կատարված դրամական փոխանցումները.

Գծանկար 2.14. Դրամական փոխանցումները ՀՀ-ում, ԱՄՆ միլիոն դոլար⁸⁶

Զբոսաշրջություն 2001-2016թթ. ընկած ժամանակահատվածում Հայաստան են ժամանել միջինը 41,062.2 հազար զբոսաշրջիկ: Այս թիվը 2014թ. չորրորդ եռամսյակում հասավ բոլոր ժամանակների ամենաբարձր կետին՝ 164,663 հազար մարդ: Հետևյալ գծանկարը (2.15) ցույց է տալիս Հայաստանի Հանրապետությունում ժամանած զբոսաշրջիկների թվի ավելացումը: Զբոսաշրջությունը հիմնականում ակտիվ է յուրաքանչյուր տարվա մարտ ամսից մինչև հոկտեմբեր ամիսը:

⁸⁶ TRADINGECONOMICS website, 2017, <https://tradingeconomics.com/armenia/remittances>.

Գծանկար 2.15. Զբոսաշրջողների ժամանումը ՀՀ, հազար մարդ ⁸⁷

Այսպիսով, կատարված վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ թեև Հայաստանի Հանրապետությունը տնտեսական ճգնաժամ չի ապրում ներկայումս, նա դեռ շատ զարգանալու և աճելու տեղ ունի: Այսօրվա տնտեսությունը աշխատում է այն կերպ, որ դեռևս երկրում գոյություն ունի բարձր աղքատություն և գործազրկություն:

2.2. Հայաստանի Հանրապետությունում սոցիալական ծրագրերի հիմնական ուղղությունները

Հայաստանի Հանրապետությունում քաղաքացիների սոցիալական պաշտպանության իրավունքը երաշխավորվում է ՀՀ Սահմանադրությամբ և կարգավորվում է ՀՀ օրենսդրությամբ:

Խորհրդային Միության կազմալուծումից և 1991 թվականին անկախություն ձեռք բերելուց հետո Հայաստանի Հանրապետության անցումային փուլը չափազանց ծանր էր: Խորհրդային Հայաստանն ուներ կենտրոնացված տնտեսություն: Անկախությունից հետո այն դարձել է շուկայի վրա հիմնված տնտեսություն:

Հայաստանի Հանրապետության հանրային սոցիալական պաշտպանության համակարգը ներառում է բնակչության սոցիալական պաշտպանությունը, սոցիալական ապահովագրությունը և սոցիալական աջակցությունը: Սոցիալական պաշտպանության

⁸⁷ NATIONAL STATISTICAL SERVICE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA, 2017, <https://tradingeconomics.com/armenia/tourist-arrivals>.

համակարգը, կարգավորման խնդիրները, տնտեսական, սոցիալ-հոգեբանական, կազմակերպչական և տեխնիկական միջոցառումները, որոնք աջակցում են սոցիալական բարեկեցության համակարգերին, օգնում են կարիքավոր անհատներին և ընտանիքներին: Սոցիալական աջակցության համակարգերը Հայաստանի Հանրապետությունում աջակցում են անհատներին և ընտանիքներին՝ առաջարկելով բժշկական օգնություն, սնունդ, տան հարցերի և երեխաների խնամքին վերաբերող օգնություն: Նման ծրագրերից օգտվելու հնարավորությունը կախված է անձի ֆինանսական վիճակից: Այս պարագայում հիմնական գործոններն են՝ ընտանքի մեծությունը, տարիքը, առկա եկամուտը կամ օժանդակությունը: ՀՀ-ում գործազրկության նպաստը գոյություն ուներ մինչև 2014թ. : 2014 թվին ուժի մեջ մտած «Զբաղվածության մասին» օրենքի շրջանակներում իրականացվում են ակտիվ զբաղվածության ծրագրեր, այդ թվում՝ ամենակարեվորներից մեկը համարվող փոքր եւ միջին բիզնեսին աջակցության ծրագիրը: Այս ծրագրերը հնարավորություն են տալիս գործազուրկ քաղաքացիներին բարձրացնել իրենց կարողությունները և մրցունակ դառնալ աշխատաշուկայում:

2008 թվականին Պետական Ծրագրի որոշման համաձայն⁸⁸ «Կառավարության ծրագրերը զարգանում էին՝ հաշվի առնելով Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության և աղքատության հաղթահարման ռազմավարական ծրագրի դրույթները (այսուհետ՝ ԱՀՌԾ): Պետությունը պարտավորվում է հետևել հետևյալ երեք հանձնարարություններին.

- հանրության յուրաքանչյուր անդամին ապահովել արժանապատիվ կյանքով և ինքնադրսևորման հնարավորություններով,
- ապահովել պետության ներքին և արտաքին անվտանգությունը,
- հոգալ հանրության յուրաքանչյուր անդամի նվազագույն կարիքները, ովքեր օրենքով սահմանված կարգով սոցիալական ծրագրերից օգտվելու իրավունք ունեն:

⁸⁸ REPUBLIC OF ARMENIA GOVERNMENT PROGRAM, <http://www.gov.am/files/docs/77.pdf>

Կառավարության ծրագրի նպատակն է՝ զարգացնել կայուն և անվտանգ պետություն՝ ունենալով քաղաքակիրթ հասարակություն, հանրության և իշխանության միջև ստեղծելով վստահության մթնոլորտ, հաստատելով սոցիալական արդարություն, մարդու իրավունքների ընդլայնում, օրենքի անվերապահ գործունեություն, տալով հավասար մրցակցության հնարավորություն, ապահովելով ազգային անվտանգությունը և կառուցելով այնպիսի Հայաստան, որը կմիավորի բոլոր հայերին՝ պահելով և զարգացնելով ազգային ավանդույթները և օգտագործելով քաղաքակրթության լավագույն փորձը»⁸⁹:

Սոցիալական ռիսկերի կառավարման համար կառավարությունը պետք է անդրադառնա.

- ռիսկերի կանխարգելմանը,
- ռիսկերի կրճատմանը,
- ռիսկերի կարգավորմանը:

Սոցիալական ռիսկերի կառավարումն ընդգրկում է հետևյալ ոլորտները.

- Կենսաթոշակների և այլ սոցիալական ապահովագրություն, որը կապահովի որոշ սոցիալական խմբերի պաշտպանությունը (օրինակ տարիքի և հիվանդության հետ կապված ռիսկերը), մարդկանց ողջ աշխատանքային ժամանակը և համապատասխան ռեսուրսների տեղաբաշխումը:
- Սոցիալական աջակցությունը, որը հնարավորություն է տալիս կառավարությանը նվազեցնելու ցածր եկամուտ ունեցող մարդկանց սոցիալական ռիսկերը և բնակչության խոցելի խմբին ապահովելու կայուն եկամուտով, ինչպես նաև նրանց համար ապահովելով նվազագույն կենսամակարդակ:
- Զբաղվածության և վարձատրության կարգավորումներ: Այս կանոնակարգերը կարգավորում են զբաղվածության և աշխատավարձի հետ կապված սոցիալական ռիսկերը:

⁸⁹ REPUBLIC OF ARMENIA GOVERNMENT PROGRAM, <http://www.gov.am/files/docs/77.pdf>

«Հիմքային եկամուտ» ծրագիրը լուծում է սոցիալական խնդիրներից մեկը, որը կապահովի բնակչության ամենախոցելի խավին նվազագույն անհրաժեշտ գումարով: Սա թույլ կտա ռիսկերը ավելի լավ կառավարել:

Հայաստանի Հանրապետության **սոցիալական պաշտպանության համակարգը** ներառում է.

- Պետության սոցիալական ապահովագրության ծրագրերը (տարիքային և հաշմանդամության կենսաթոշակները, ժամանակավոր հաշմանդամության և հղիության կենսաթոշակները) :
- Զբաղվածության ծրագրերը (գործազուրկների վերապատրաստումը, հանրային (կամ նմանատիպ) աշխատանքները) :
- Պետական սոցիալական աջակցության ծրագրեր (տարիքը, ընտանեկան նպաստները, հաշմանդամության և այլ սոցիալական կենսաթոշակները, միանվագ ծննդաբերության նպաստները և երեխայի նպաստը (մինչև 2 տարեկան)) :
- Սոցիալական աջակցության ծրագրեր՝ նախատեսված հաշմանդամների, վետերանների և երեխաների համար (թշկական եւ սոցիալական վերականգնման ծրագրեր, տան սոցիալական ծառայություններ ծերերի և հաշմանդամների, մանկատների և գիշերօթիկ դպրոցների, տների համար):

Հայաստանի Հանրապետության **կենսաթոշակային համակարգն** ընդգրկում է.

- պետական կենսաթոշակային ապահովագրություն,
- պետական կենսաթոշակային անվտանգության համակարգ:

Պետական Կենսաթոշակային համակարգը, որը հիմնված է սոցիալական ապահովագրության պարտադիր վճարումների վրա և ներառում է աշխատանքային(ապահովագրական) կենսաթոշակային համակարգը, ընդգրկում է.

- տարիքային կենսաթոշակները,
- երկարաձգված ծառայությունների կենսաթոշակները,

- հաշմանդամության ապահովագրական կենսաթոշակները,
- ապահովագրական կենսաթոշակներն այն ընտանիքների համար, ում տան կերակրողը մահացել է,
- սոցիալական կենսաթոշակները, ինչպես նաև այն կենսաթոշակները, որոնք վճարվում են պաշտպանության, ազգային անվտանգության, ներքին գործերի և արտակարգ իրավիճակների հանրային ծառայողներին,
- զինվորական անձնակազմի կենսաթոշակներ,
- Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի վետերանների և նույն կարգի անձանց կենսաթոշակները, ինչպես նաև զինվորական ծառայությունների ընթացքում վիրավորված անձնակազմին վճարվող կենսաթոշակները, ռազմական գործողությունների ընթացքում զոհվածների ընտանիքներին վճարում են նաև պետական կենսաթոշակային ապահովություն:

Սոցիալական կենսաթոշակային համակարգն ընդգրկում է.

- կենսաթոշակները, որոնք տրվում են այն ընտանիքներին, ովքեր կորցրել են իրենց կերակրողին (ոչ բավարար աշխատանքով),
- տարիքային կենսաթոշակները (մարդիկ, ովքեր 65 տարեկանից բարձր են և չեն օգտվում կենսաթոշակային ապահովագրությունից),
- հաշմանդամության համար սոցիալական կենսաթոշակները, որոնք տրվում են այն հաշմանդամ երեխաներին և մեծահասակներին, ովքեր չեն օգտվում հաշմանդամության համար նախատեսված կենսաթոշակային ապահովագրությունից:

Զբաղվածության ծրագրերն ընդգրկում են.

- աջակցություն աշխատանք փնտրողներին,
- վերապատրաստումը՝ այլ մասնագիտության գծով,
- գործազուրկներին ֆինանսական օժանդակությունը:

Հիմնվելով «Հայաստանի Հանրապետության աղքատության կրճատման ռազմավարության հոդվածի»⁹⁰, ԱՄՀ զեկույցի վրա՝ սոցիալական պաշտպանության քաղաքականության առավելություններն ըստ իրենց ոլորտների հետևյալն են.

➤ աղքատության կրճատման համար կիրառել ընտանեկան նպաստի համակարգը՝ նկատի ունենալով ծայրահեղ աղքատների և վստահ լինելով, որ նրանց սպառման մակարդակը սննդի աղքատության շեմից ցած չէ: Պետական նպաստներ դեռևս ստանում էին խորհրդային տարիներին, երբ գործում էր «Օգնություն անապահով ընտանիքների երեխաներին» օրենքը: Նպաստների ստացման համակարգը դրանից հետո շատ փոփոխություններ է կրել՝ ընդգրկելով ամսական տրամադրվող նպաստ նախատեսված 17 տարեկանից ցածր երեխաների համար, արտոնություններ՝ նախատեսված որոշակի խմբերի համար և այլն: Այս բոլոր ծրագրերը 1999 թվականին փոխարինվեցին ընտանեկան նպաստի համակարգով:⁹¹

➤ Ապահովել բաժրորակ ծառայություններ և լիովին բավարարել նմանատիպ ծառայությունների պահանջները հատուկ պաշտպանության կարիք ունեցող մարդկանց համար. հաշմանդամներ, ծնողազուրկներ, փախստականներ և տեղահան եղած մարդիկ:

• Սոցիալական ապահովագրություն.

➤ այն նպատակաուղղված է կրճատելու աղքատ թոշակառուների թիվը և բարձրացնելու կենսաթոշակը այնքան, որ այն հատի հիմնական աղքատության շեմը և կանոնակարգելու կենսաթոշակները ըստ ստացողի և աշխատանքային փորձի,

➤ պարտադիր սոցիալական ապահովագրական համակարգի համընդհանուր բարեփոխումներ՝ ընդգրկելով արդյունավետության բարձրացումը,

⁹⁰ IMF, Republic of Armenia: Poverty Reduction Strategy Paper, - 2003, -141 pages, <http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Armenia/PRSP/Armenia%20PRSP.pdf>

⁹¹ IMF, Republic of Armenia: Poverty Reduction Strategy Paper, - 2003, -141 pages, <http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Armenia/PRSP/Armenia%20PRSP.pdf>

կենսաթոշակների հատկացման էական վերանայումը և համակարգի կայունության վստահությունը⁹²,

- զբաղվածության քաղաքականությունը,
 - նպատակաուղղված է փոխարինելու առկա գործազրկության ապահովագրության անարդյունավետ քաղաքականությանը,
 - անցում ակտիվ զբաղվածության քաղաքականության,
- եկամտի քաղաքականություն ⁹³ .
 - բյուջեում և սոցիալական ենթակառուցվածքներում աշխատավարձի մակարդակի արագացված բարձրացման վստահեցում,
 - օրենքով սահմանված կարգով նվազագույն աշխատավարձը պետք է հավասար լինի գտնվող հիմնական աղքատության շեմին բնակչի ամսական եկամտին:

Սոցիալական աջակցության համակարգն ընդգրկում է.

- ընտանեկան նպաստները,
- այլ սոցիալական աջակցության ծրագրերը,
 - այլ նպաստները,
 - սոցիալական պաշտպանության ծրագրերը:

Մյուս կողմից՝ ծայրահեղ աղքատ ընտանիքների քանակի նվազմամբ կկրճատվի նպաստ ստացողների թիվը, որը հնարավորություն կտա զգալիորեն բարձրացնել միջին նպաստի գումարը:

Ընտանեկան նպաստներն աղքատությունը և անհավասարությունը նվազեցնելու արդյունավետ միջոց են: Դրանց միջոցով հնարավոր է կասեցնել եկամտի անհավասարության հետևանքները: Ծրագրի կանոնները և պահանջները

⁹² IMF, Republic of Armenia: Poverty Reduction Strategy Paper, - 2003, -141 pages, <http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Armenia/PRSP/Armenia%20PRSP.pdf>

⁹³ IMF, Republic of Armenia: Poverty Reduction Strategy Paper, - 2003, -141 pages, <http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Armenia/PRSP/Armenia%20PRSP.pdf>

կարգավորելու համար (օրինակ ժամանակ առ ժամանակ պետք է վերանայել, արդյո՞ք նպաստ ստացողները համապատասխանում են աղքատների իրական թվին) անհրաժեշտ է որոշակի (լրացուցիչ) աշխատանքների իրականացում:

Պետական սոցիալական ապահովագրության ֆոնդից հատկացվող **այլ նպաստները** կոչվում են ժամանակավոր անաշխատունակության նպաստներ: Հիվանդության կամ վնասվածքների պատճառով ժամանակավոր անաշխատունակության դեպքում վարձու աշխատողները կստանան նպաստներ, որպեսզի կարողանան վճարել պարտադիր սոցիալական վճարները: Այս նպաստը կախված է աշխատանքի փորձից և աշխատավարձի շրջանակում տատանվում է 80% - 100%⁹⁴:

Սոցիալական պաշտպանության ծրագրեր

- Սոցիալական օժանդակություն մեծահասակներին և հաշմանդամներին (այն ներառում է հաշմանդամության կանխարգելումը, բուժական ծրագրերն ու պրոթեզները, մասնավորապես պրոթեզներ և օրթոպեդիկ աջակցություն հաշմանդամներին, վերականգնողական պարագաների տրամադրում, սոցիալական ծառայություն, որն առանձնացնում է միայնակ թոշակառուներին և հաշմանդամներին),
- սոցիալական աջակցություն երեխաներին (մանկատներին, սոցիալապես խոցելի միայնակ մայրերին կամ ամուսնալուծված ծնողներին),
- փախստականներին աջակցող սոցիալական ծառայություն,
- երկրի ներսում տեղահանված մարդկանց աջակցող սոցիալական ծրագիր (այն մարդիկ, ովքեր տուժել են սահմանամերձ տարածքներում կամ էլ հետ-կոնֆլիկտային տարածքներում առկա ռազմական գործողություններից) :

Կան շատ միջազգային կազմակերպություններ, որոնք աջակցում են Հայաստանի Հանրապետությանը, կարքավոր քաղաքացիներին անհրաժեշտ

⁹⁴ IMF, Republic of Armenia: Poverty Reduction Strategy Paper, - 2003, -141 pages, <http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Armenia/PRSP/Armenia%20PRSP.pdf>

սոցիալական ծառայություններ մատուցելով: Օրինակ, 2013 թվականին մեկնարկած ԱՄՆ ՄՁԳ-ի պետությունները աջակցում էին Հայաստանի Հանրապետությունում կենսաթոշակային բարեփոխումների կիրառմանը: Ծրագրի նպատակն էր՝ ապահովել մեծահասակների անվտանգ եկամուտը ֆինանսապես առողջ և կայուն մթնոլորտում, աջակցել Հայաստանին մշակելու աղքատությունը կրճատելու ռազմավարական ծրագիր, հզորացնել սոցիալական ծառայություններ մատուցող հաստատությունները, լիազորել ՀՀ քաղաքացիներին՝ իրականացնելու իրենց սոցիալական պաշտպանության իրավունքները և պարտականությունները:

ԱՄՆ ՄՁԳ-ի կենսաթոշակային բարեփոխումների կիրառման ծրագրի ֆինանսավորման արդյունքում ավելի քան 700,000 հայ ընդգրկվել է ավելի բարեկարգված սոցիալական պաշտպանության ցանց: Պետության սոցիալական պաշտպանության համակարգն ավելի արդյունավետ, թափանցիկ և ֆինանսապես կայուն դարձնելու համար ծրագիրը չորս տարի ժամկետով համագործակցեց Հայաստանի կառավարության և տեղացի գործընկերների հետ: 2013 թվականից սկսած՝ ԱՄՆ ՄՁԳ-ն բարեփոխումներ մտցրեց աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունում. մի քանի տվյալների բազաներ ընդգրկվեցին միայն մեկ էլեկտրոնային հարթակի՝ ePension-ի մեջ, որը հնարավորություն տվեց սոցիալական ոլորտին առնչվող տվյալներն ավելի ճշգրիտ ներկայացնելու և դրանով իսկ նվազեցնելու կաշառակերության հնարավորությունները⁹⁵:

Աղյուսակ 2.11-ում ներկայացվում է սոցիալական ծրագրերի եկամուտների ամփոփումը:

⁹⁵ USAID Completes Effort to Improve Social Protection System, -Asbarez, - Nov 2016, <http://asbarez.com/157139/usa-id-completes-successful-effort-to-improve-social-protection-system/>

Աղյուսակ 2.11. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ 2016 ԹՎԱԿԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ սոցիալական ծրագրերի եկամուտները (Հոդված 7. Հաստատել Հայաստանի Հանրապետության 2016 թվականի պետական բյուջեից հատկացումները, ըստ բյուջետային ծախսերի գործառական դասակարգման, հետևյալ չափերով) ⁹⁶ :

	Գումարը (հազար դրամներով)
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	405,058,168.30
Վատառողջություն և անաշխատունակություն	1,291,288.80
Վատառողջություն	209,415.00
Անաշխատունակություն	1,081,873.80
Ծերություն	293,692,490.70
Հարազատին կորցրած անձինք	5,183,100.00
Ընտանիքի անդամներ և զավակներ	64,781,116.20
Գործազրկություն	2,374,852.40
Բնակարանային ապահովում	500,000.00
Սոցիալական հատուկ արտոնություններ (այլ դասերին չպատկանող)	13,870,867.50
Սոցիալական պաշտպանություն (այլ դասերին չպատկանող)	23,364,452.70
Սոցիալական պաշտպանություն 1 (այլ դասերին չպատկանող)	5,710,590.50
Սոցիալական պաշտպանությանը տրամադրվող օժանդակ ծառայություններ (այլ դասերին չպատկանող)	17,653,862.20

⁹⁶ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ 2016 ԹՎԱԿԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՄԱՍԻՆ, <http://www.gov.am/files/docs/1697.pdf>

Այս տվյալները օգտագործվել են հետագա հաշվարկների ընթացքում:

Արդյունքում, ամփոփելով Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության վիճակը, աղքատության մակարդակը, առկա սոցիալական ծրագրերը և տնտեսական գործունեության այլ ոլորտները, եզրակացվել է, որ «Հիմքային եկամտի» կիրառությունը այստեղ արժանի է ուշադրության:

Կիրառելով տարբեր աղբյուրների տվյալները՝ կարելի է քննարկել, թե ինչպես կարող է Հայաստանի Հանրապետությունում ֆինասավորվել նմանատիպ ծրագրերը:

2.2.1 Աղքատության և թերսնման հիմնական պատճառները

Հիմնվելով տարբեր կայքերի տվյալների վրա⁹⁷, որտեղ սովորական քաղաքացիները արձանագրել են տարբեր անհրաժեշտ ամենակենսական մթերքների ապրանքանիշների արժեքները, հաշվարկվել է ապրուստի համար պահանջվող գումարի չափը: Հաշվարկի մեջ ընդգրկված չեն կոմունալ վճարումները, հանգստի, հագուստի, և նույնիսկ տրանսպորտի համար պահանջվող միջին գները:

Աղյուսակ 2.12. ՀՀ-ում մթերքների զամբյուղը նվազագույն արժեքը⁹⁸

Մթերք	Շուկայական միջին գինը, դրամ	
Հաց	235	
Կաթ (1 լիտր)	407	
Սուրճ (1 տուփ)	755	
Ձու (12)	766	
Խնձոր (1 կգ)	469	
Տեղական պանիր (1կգ)	2,020	
Սոխ (1 կգ)	274	
Լոլիկ (1 կգ)	436	
Հազար (1գլուխ)	162	
Հավի կրծքամիս (1կգ)	2,054	

⁹⁷ NUMBEO website, Cost of Living in Armenia, February 2018, https://40/www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country=Armenia,

⁹⁸ NUMBEO website, Cost of Living in Armenia, February 2018, https://40/www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country=Armenia,

Աղյուսակ 2.12.-ի շարունակությունը

Մթերք	Շուկայական միջին գինը, դրամ	
Տավարի միս (1կգ)	2,850	
Բրինձ (1կգ)	587	
Կարտոֆիլ	230	
Բանան (1կգ)		765
Նարինջ (1կգ)		648
Ընդամենը	11,245	12,658
3 * Ընդամենը	33,735	37,974

Հիմնվելով աղյուսակ 2.12-ի և 2.13-ի տվյալների վրա՝ նվազագույն աշխատավարձը բավարար չէ կենսաապահովման զամբյուղի համար (նույնիսկ հաշվի չառնելով նաև կոմունալ վարձերը): Բանանը և նարինջը կարելի է դիտարկել որպես ճոխություն, որովհետև թոշակառուների ստացած գումարը դրան չի բավականացնի: Սրանք այն մթերքներն են, որ մարդուն անհրաժեշտ են:

Աղյուսակ 2.13. Սննդամթերքի և ծխախոտի գնման ծախսերի կառուցվածքը ՀՀ-ում՝ ընդամենի նկատմամբ, %

99

	1999	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Սննդամթերք	87.7	87.2	87.2	88.0	86.8	86.3	87.3	87.0	86.9	86.9	87.6	86.4	86.7	86.4	85.2
Հաց և հացամթերք	32.2	25.6	27.4	23.7	21.0	20.3	22.7	22.5	19.9	20.1	20.7	21.2	19.7	21.2	19.7
Միս, թռչուն և ձուկ	14.2	18.7	17.5	19.9	20.7	20.5	20.0	20.6	20.5	20.5	22.2	22.0	21.7	22.0	21.0
Կաթնամթերք և ծու	8.7	10.2	10.5	11.3	11.0	11.2	11.1	11.3	10.8	10.7	11.2	11.2	11.9	11.2	11.6
Կարագ և յուղ	9.3	7.6	7.3	6.8	6.3	6.1	6.7	6.4	6.1	6.1	6.2	5.9	6.0	5.9	6.0
Մրգեր և բանջարեղեն	13.4	14.7	14.5	15.6	17.5	17.7	16.6	17.2	18.7	18.7	17.2	17.1	18.4	17.1	18.0
Շաքար, թեյ, սուրճ և քաղցրեղեն	9.1	9.0	8.4	9.0	8.7	8.7	8.5	9.4	9.2	9.2	8.2	7.4	7.2	7.4	7.5
Ոչ ակոհոլային խմիչքներ	0.5	1.1	1.0	1.2	1.0	1.3	1.1	1.0	1.1	1.1	1.2	1.1	1.2	1.1	1.0
Այլ սննդամթերք	0.3	0.6	0.6	0.5	0.5	0.5	0.5	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.5
Ալկոհոլային խմիչքներ	1.9	1.6	1.6	1.6	1.7	1.7	1.5	1.6	1.8	1.8	1.5	1.4	1.3	1.4	1.2
Սնունդ և խմիչք տանից դուրս	1.6	2.3	2.5	2.1	2.8	4	3.4	3.1	3.5	3.8	2.9	3	3.6	3.9	5.4
Ծխախոտեղեն	8.8	8.9	8.7	8.3	8.7	8	7.8	8.3	7.8	7.8	8	8.3	8.4	8.3	8.1

⁹⁹ Աղբյուրը. Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, Եր. , ՀՀ ԱՎԾ, 2017, էջ 104, Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, Եր. , ՀՀ ԱՎԾ, 2012, էջ 105, Հայաստանի վիճակագրական

COUNTRYMETERS-ի կայքի հիման վրա (<http://countrymeters.info/en/Armenia>), որը ներկայացնում է «ՄԱԿ-ի տնտեսական և սոցիալական հարցերի» տվյալները 2016 թվականի սկզբի համար, կազմվել է հետևյալ աղյուսակը, որտեղ ավելի պատկերավոր է երևում Հայաստանի բնակչության տեղաբաշխումն՝ ըստ տարիքային խմբի:

Աղյուսակ 2.14. 2016թ. սկզբին Հայաստանի բնակչության տեղաբաշխումն՝ ըստ տարիքային խմբի¹⁰⁰:

Սեռը	Տարիքը՝ 15-ից ցածր	Տարիքը՝ 15-64 տարեկան	Տարիքը՝ 64-ից բարձր
Իգական	284,482	1,162,534	188,778
Արական	247,119	1,024,933	115,050
Ընդհանուր	531,601	2,187,467	303,828
Բնակչությունը %-ով	17.59%	72.36%	10.05%

Բերված տվյալները հիմնականում վերաբերվում են 15 տարեկանից ցածր, և 65 ու դրանից բարձր տարիք ունեցող բնակչությանը: Տնտեսության արդյունավետ գործունեությունն ապահովում են 15-64 տարեկան անձինք, ովքեր կազմում են բնակչության 72.36%-ը:

Ըստ Համաշխարհային Բանկի տվյալների, աղքատության ամենաբարձր մակարդակը եղել է 2001 թվականին՝ 48.3%, որը 2011 թվականին հասել է 35%-ի, այնուհետև երբ հասել է 32%-ի: Չնայած այն հանգամանքին, որ աղքատության մակարդակը նվազել էր, այնուամենայնիվ թերսնցումը լայն տարածում ուներ՝ մանավանդ երեխաների շրջանում: 2014 թվականին աղքատության մակարդակը կազմում էր 30%, դա նշանակում էր, որ տասը մարդուց երեքն ապրում էր ամսական 40,264 դրամով: Հիմք ընդունելով Համաշխարհային Բանկի տվյալները¹⁰¹, 2014 թվականին առկա է եղել հետևյալ պատկերը.

¹⁰⁰ COUNTRYMETERS website, http://countrymeters.info/en/Armenia#population_2016

¹⁰¹ WorldBank, Social Snapshot and Poverty in Armenia - Main Outcomes of 2014 Household Integrated Living Conditions Survey, -WorldBank website, -November 2015, -YEREVAN, <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2015/11/23/social-snapshot-and-poverty-in-armenia-main-outcomes-of-2014-household-integrated-living-conditions-survey>

- աղքատ (յուրաքանչյուր չափահասի սպառած գումարը ամենաբարձր աղքատության գծից ներքև էր),
- շատ աղքատ (յուրաքանչյուր չափահասի սպառած գումարը ամենացածր աղքատության գծից ներքև էր), շուրջ 330,000 մարդ (յուրաքանչյուր չափահասի հաշվով 33,101 դրամ),
- ծայրահեղ աղքատ (յուրաքանչյուր չափահասի սպառած գումարը ամենացածր սննդի աղքատության գծից ներքև էր), շուրջ 70,000 մարդ (յուրաքանչյուր չափահաս մարդու բաժին է ընկնում 23,384 դրամ) :

Նկատի ունենալով Համաշխարհային բանկի¹⁰² տվյալները՝ ներկայացվում է հետևյալ աղյուսակը՝ 2014 թվականի ընդհանուր պատկերը.

Աղյուսակ 2.15. Աղքատության հիմնական ցուցանիշները 2008-2014 թթ. համար (տոկոսներով)¹⁰³

	Ծայրահեղ աղքատ	Շատ աղքատ	Աղքատ	Կշիռը ընդհանուր բնակչության
Քաղաքային	2.4	11.2	30	63.6
Երևան	2	9	25.2	27.3
Այլ քաղաքներ	2.9	13.6	35.1	36.3
Գյուղական	2	10.4	29.9	36.4
Ընդհանուր միջինը	2.32	11.05	30.05	

Վերը ներկայացրած աղյուսակից պարզ է դառնում, որ բացի Երևանից, **այլ քաղաքներում** գրանցվել է ամենաբարձր աղքատության մակարդակը: Դա կարող է պայմանավորված լինել տարբեր պատճառներով: Հայաստանի Հանրապետությունում

¹⁰² WorldBank, Social Snapshot and Poverty in Armenia - Main Outcomes of 2014 Household Integrated Living Conditions Survey, -WorldBank website, -November 2015, -YEREVAN, <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2015/11/23/social-snapshot-and-poverty-in-armenia-main-outcomes-of-2014-household-integrated-living-conditions-survey>

¹⁰³ WorldBank, Social Snapshot and Poverty in Armenia - Main Outcomes of 2014 Household Integrated Living Conditions Survey, -WorldBank website, -November 2015, -YEREVAN, <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2015/11/23/social-snapshot-and-poverty-in-armenia-main-outcomes-of-2014-household-integrated-living-conditions-survey>

մարդկանց գոյատևումը հիմնականում կախված է բարձր աշխատավարձերից կամ դրամական փոխանցումներից: Բարձր վարձատրվող աշխատանքներ հիմնականում կարելի գտնել Երևանում կամ էլ գյուղատնտեսության ոլորտում: Հաշվի առնելով այն փաստը, որ արտագաղթողները հիմնականում մեկնում են գյուղական համայնքներից, նրանք պարբերաբար դրամական փոխանցումներ են կատարում իրենց հարազատներին, և շնորհիվ այդ փոխանցումների վերջիններս գոյատևում են: Բացի այդ, այդ միջոցներով Երևանում հիմնած կայուն բիզնեսը, կարող է մարդկանց ապահովել աշխատանքով:

Ըստ աշխարհի թերսնման վերաբերյալ միակ անկախ և սպառիչ տարեկան ակնարկի՝ «2016 թվականի սնուցման վերաբերյալ հաշվետվության» և «2030 թվականին թերսնման ավարտի»¹⁰⁴.

1. Հայաստանում հինգ տարեկանից փոքր երեխաների 5.3%-ի կշիռը (քաշը) նորմայից ցածր է:
2. Կարճահասակությունը (քրոնիկ թերսնումը երկարաժամկետ թերսնման արդյունք է) սպառնում է հայ երեխաներից յուրաքանչյուր հինգերորդին: Կարճահասակ երեխաներն ունեն ընդհանուր համաչափ կառուցվածք, սակայն նրանց հասակը չի համապատասխանում իրենց տարիքին: Ձեռք բերված կարճահասակությունը և դրա հետևանքները դառնում են մշտական, և այդ երեխաները հետագայում այլևս չեն կարողանա ունենալ այնպիսի հասակ, որը կհամապատասխանի իրենց մարմնի կշռին: Որոշակի տարիքի հասնելուց հետո այդ երեխաների մոտ կարճահասակության հետևանքները դառնում են անդառնալի: Այն կարող է ազդել նաև երեխաների ճանաչողական ունակությունների վրա, և նրանք ավելի խոցելի են դառնում հիվանդությունների նկատմամբ:
3. Աղքատ ընտանիքների երեխաներն ու մայրերը թերսնված են: Թերսնված մոր երեխան ավելի շատ է հիվանդանում: Թերսնումը կամ էլ ոչ ճիշտ դիետան կարող է առողջական խնդիրներ առաջացնել:

¹⁰⁴ GLOBAL NUTRITIENT REPORT, FROM PROMISE TO IMPACT ENDING MALNUTRITIENT BY 2030, <http://ebrary.ifpri.org/utils/getfile/collection/p15738coll2/id/130354/filename/130565.pdf>

4. Թերսնումը սպառնալիք է Հայաստանի ազգային անվտանգությանը: Բարձր միգրացիան, որը տեղի ունեցավ վերջին քսանհինգ տարվա ընթացքում, անդառնալի հետևանքներ ունեցավ ոչ միայն Հայաստանի Հանրապետության բնակչության թվաքանակի կրճատման, այլ նաև ծնելիության մակարդակի նվազման վրա:
5. Հայաստանում հինգ տարեկանից ցածր երեխաների 16.8%-ը նորմալ կշիռ չունի (ըստ Համաշխարհային Բանկի տվյալների): Կշռի և գիրության խնդիրները առկա են ոչ միայն բարձր եկամուտ ունեցող երկրներում կամ բարձր աշխատավարձով ընտանիքներում: Երեխաների գիրության և կշռի խնդիրները 30%-ով բարձր են ցածր և միջին աշխատավարձով երկրներում: Սրա հիմնական պատճառն այն է, որ վերամշակված սննդի, հացի և կարտոֆիլի համեմատ թարմ մրգերը և բանջարեղենը չափազանց թանկ են:

ՀՀ-ում պետական բյուջեից իրականացվում են ֆինանսավորվող շուրջ 70 տարբեր ծրագրեր, «որոնց շրջանակներում տարաբնույթ ծառայություններ են մատուցվում բնակչության տարբեր խմբերին՝ առնչվելով ուղակիորեն կոնկրետ մարդուն (կենսաթոշակառուներ, անապահով ընտանիքներ, առանց ծնողական խնամքի մնացած և ռիսկի գոտում հայտնված երեխաներ, հաշմանդամություն ունեցող անձիք, տարեցներ, աշխատանք փնտրողներ, գործազուրկներ և այլն), իսկ այդ ծրագրերի իրականացման համար ծախսվում է պետական բյուջեի 27-30%:»¹⁰⁵ Վերլուծությունից երևում է, որ չնայած այն, որ գոյություն ունի կայուն սոցիալական անվտանգության համակարգ, սակայն այն չի կարողանում լուծել աղքատության և թերսնման խնդիրները ՀՀ-ում: Ակնհայտ է այն փաստը, որ անհրաժեշտ է վերանայել աղքատության նվազեցման ուղղությամբ տարվող քաղաքականությունը:

¹⁰⁵ ՀՀ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԵՎ ՍՈՑԻԱԼ ԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒ ԹՅՈՒՆ, Սոցիալական պաշտպանության ոլորտում իրականացվող ծրագրերի մոնիթորինգի և արդյունավետության գնահատման համակարգի ներդրման ընթացքի և հետագա աշխատանքների մասին :, -2014, <http://mlsa.am/wp-content/uploads/2014/01/S.Harutyunyan-4.pdf>

**ԳԼՈՒԽ 3. ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ «ՀԻՄՔԱՅԻՆ ԵԿԱՄՏԻ» ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

3. 1. «Հիմքային եկամտի» ներդրման խնդիրները և մոտեցումները.

Ֆինանսավորման աղբյուրները

Հայաստանի Հանրապետությունում, «Հիմքային եկամտի» կիրառության հնարավորությունը հիմնականում պայմանավորված է ծրագրի ֆինանսավորման աղբյուրների առկայությամբ: Անհրաժեշտ է գտնել ոչ միայն եկամտի բարձրացման նոր աղբյուրներ, այլ նաև վերաբաշխել բյուջեում արդեն առկա գումարները: Բացի դրանից, պետք է ուղիներ փնտրել տնտեսական աճին նպաստելու, կայուն և բիզնեսի համար նպաստավոր միջավայր ստեղծելու, ներդրումներին և նոր բիզնես ծրագրերին աջակցելու և բոլորի համար ավելի շատ տնտեսական հնարավորություններ ստեղծելու համար:

«Հիմքային և կայուն եկամուտը» կատարյալ աշխարհում բոլոր քաղաքացիների համար պարզապես համարվում է կենսական անվտանգության ցանց: Այն մարդկանց ապահովելու է անհրաժեշտ սննդով և հնարավորություն է տալու հոգալ նրանց տարրական կարիքները: Այս պարագայում, մարդիկ կկարողանան ավելի շատ ժամանակ հատկացնել իրենց ընտանիքներին, և առանց առօրյա հոգսերին առնչվող մշտական վախի և անհանգստության կկարողանան ավելի շատ ուշադրություն դարձնել իրենց կյանքի բարելավմանը և ապագային:

Հայաստանի Հանրապետությունը ունի սահմանափակ ռեսուրսներ, համեմատաբար փոքր տնտեսություն, կանգնած է մի շարք ներքին և արտաքին խնդիրների առջև, ունի թշնամաբար տրամադրված հարևաններ և այլն: Չնայած այն հանգամանքին, որ ծրագրի ներդրման սկզբնական շրջանում բոլոր քաղաքացիները հնարավորություն չեն ունենա օգտվելու «Հիմքային եկամտից», այնուամենայնիվ, ըստ ուսումնասիրությունների հնարավոր կլինի «Հիմքային եկամուտը» կիրառել այնպես, որ գոնե հանրության ամենախոցելի մասը կարողանա օգտվել դրանից:

Շատ քաղաքական գործիչներ ու տնտեսագետներ կարող են դեմ արտահայտվել Հայաստանի Հանրապետությունում «Հիմքային եկամտի» կիրառության գաղափարին՝ պնդելով, որ այն կբարձրացնի աղքատության մակարդակը, որն առանց այդ էլ բարձր է (շուրջ 30%): Մարդիկ, ովքեր կանգնած են աղքատության մակարդակի շեմին և չեն օգտվում սոցիալական ծառայություններից, կուզենան նվազեցնել իրենց եկամուտները՝ «Հիմքային եկամուտ» ստանալու ակնկալիքով:

Այս փաստարկը կարելի է դիտարկել նաև այլ տեսակետից. երբ ինչ-որ մեկը որոշում է կայացնում օգտվել որևէ սոցիալական ծրագրից, օրինակ՝ գործազրկության նպաստից, նա արդեն իսկ կատարել է իր ընտրությունը՝ չաշխատել: Մինչդեռ կան մարդիկ, ովքեր չեն ուզում ստանալ այդ նպաստը, որոշել են աշխատել և ձգտում են ավելի լավ կյանք ունենալու մասին: Կասկածելի է այն, որ նման մարդիկ կմտափոխվեն՝ դրանով իսկ բարձրացնելով գործազրկության մակարդակը: Հայաստանի Հանրապետությունում «Հիմքային եկամտի» կիրառման հնարավորությանն ներդնելու նպատակով, աշխատանքի առաջին գլխում կատարվել է մանրամասն ուսումնասիրություն: Հիմնվելով հետազոտության և տարբեր երկրների փորձի վրա, հաշվի առնելով նախորդ փորձերի արդյունքները՝ կարելի է ասել, որ «Հիմքային եկամտի» կիրառման գաղափարը իրատեսական է: Աղքատության մակարդակը չի բարձրանա, ընդհակառակը, այն կնվազի «Հիմքային եկամտի» և աղքատությունը կրճատելու՝ կառավարության ջանքերի շնորհիվ: Այստեղ քննարկվել են նշված տեսակետները և հաշվարկվել է Հայաստանի Հանրապետությունում «Հիմքային եկամտի» ֆինանսավորման հնարավորությունը:

Հայաստանի Հանրապետությունում տնտեսական պայմանների պարագայում, «Հիմքային եկամտի» կիրառությունն անհրաժեշտ է, իսկ դրա իրագործման կարևորագույն մասը՝ ֆինանսավորումն է: Ուսումնասիրվել են ֆինանսավորման տարբեր աղբյուրները՝ ինչպես օրինակ. սոցիալական ծրագրերի մասերը, բարձր հարկային զիջողականությունը, հայկական սփյուռքի օգնությունը, ֆինանսական գործիքների ստեղծումը և թողարկումը (պարտատոմսեր և ներդրումային վստահելի միջոցներ):

Ներկայումս Հայաստանի Հանրապետությունում ամսական նվազագույն աշխատավարձը կազմում է 55,000 դրամ (աղյուսակ 3.1):

Աղյուսակ 3.1. Աշխատավարձի սահմանված նվազագույն չափը ՀՀ-ում, դրամ ամսում¹⁰⁶

	Հունվար	Ապրիլ	Հուլիս	Հոկտեմբեր
2002	5000	5000	5000	5000
2003	5000	5000	5000	5000
2004	13000	13000	13000	13000
2005	13000	13000	13000	13000
2006	15000	15000	15000	15000
2007	20000	20000	20000	20000
2008	25000	25000	25000	25000
2009	30000	30000	30000	30000
2010	30000	30000	30000	30000
2011	32500	32500	32500	32500
2012	32500	32500	32500	32500
2013	35000	35000	35000	35000
2014	50000	50000	50000	50000
2015	50000	50000	50000	50000
2016	55000	55000	55000	55000

Սկզբնական շրջանում, որպես «Հիմքային եկամտի» գումար կարելի է դիտարկել 2016 թ. չորրորդ եռամսյակի պարենային զամբյուղի արժեքը, որը կազմել է 30,934 դրամ¹⁰⁷: Այս գումարի շնորհիվ անհատը կկարողանա հոգալ հիմնական սննդի կարիքները, սակայն այն բավարար չէ, արժանապատիվ և անվտանգ կենսապայմաններ ապահովու համար: Չկա մտավախության պատճառ, որ

¹⁰⁶ Աղբյուրը. Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, Եր. , ՀՀ ԱՎՃ, 2017, էջ 91, Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, Եր. , ՀՀ ԱՎՃ, 2012, էջ 91, Հայաստանի վիճակագրական

¹⁰⁷ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կայք, <http://armstat.am/am/?module=publications&mid=8&id=1877>

ստանալով այդ գումարը՝ աշխատունակ բնակչությունը չի աշխատի, հակառակը այն կնպաստի, որ նրանք աշխատեն և ավելի բարեկեցիկ կյանք ունենան: Ապահովված լինելով սննդի համար անհրաժեշտ գումարով՝ յուրաքանչյուր անձ կմտածի աշխատանք գտնելու մասին:

Այսպիսով, «Հիմքային եկամուտ», որպես ելակետային տարբերակ դիտարկելու դեպքում, ծրագրի ֆինանսավորման համար անհրաժեշտ ամսական գումարը կկազմի.

Պարենային զամբյուղ * ՀՀ-ի բնակչություն = ֆինանսավորման անհրաժեշտ ամսական գումարը

$$30,934 \text{ դրամ} * 2,995,100 \text{ մարդ} = 92,650,423.4 * 1000 \text{ (դրամ)}$$

Սոցիալական ծրագրերը ընդդեմ «Հիմքային եկամտի» ֆինանսավորման

«Հիմքային եկամուտ» ծրագրով հնարավոր է ապահովել բնակչության զգալի մասը, որն աղքատության մեջ է և վստահ կլինի ստանալու որոշակի գումար, որը կկարողանա օգտագործել իրեն առաջնային կարիքների համար: Յուրաքանչյուր անձ հնարավորություն կունենա որոշել, թե ինչ նպատակով օգտագործել ստացած գումարը առանց սահմանափակումների:

Որպեսզի հասկանանք, թե «Հիմքային եկամուտը» որքանով է մատչելի, պարզապես կարելի է դիտարկել կառավարության այն խնայողությունները, որոնք կկարողանա կուտակել բարեկեցության ծրագրերի վերացման դեպքում՝ այն փոխարինելով «Հիմքային եկամուտ» ծրագրով, որն ավելի արդյունավետ կլինի: Եթե «Հիմքային եկամուտով» հնարավոր չլինի ապահովել ծեղերի և հիվանդ մարդկանց կարիքները (այսինքն՝ բավական բարձր չլինի), սոցիալական ծրագրերը, որոնք կենտրոնացած են դրա վրա, պետք է մնան անփոփոխ: Այս պարագայում «Հիմքային եկամտի» ֆինանսավորման և մատչելիության հետ կապված խնդիրներն ավելի են բարդանում:

Բացի դրանից, «Հիմքային եկամտից» օգտվողների նույնականացման գործում խնդիր է առաջանում (քանի որ, քիչ մարդիկ կլինեն, ովքեր կիրառարկեն դրանից): «Հիմքային եկամտի» կիրառման համար անհրաժեշտ գումարը որոշ դեպքերում կարող

է ավելի մատչելի լինել, նպաստից չօգտվող մարդկանց բացառելու պարագայում: «Հիմքային եկամտի» արդյունավետությունը ապահովելու համար, անհրաժեշտ է կազմել և պահպանել նպաստ ստացողների հստակ ցուցակը: Ոչ միայն պետք է լուծվեն գումարի, այլ նաև ծրագրի իրականացման էթիկայի խնդիրները: Հիմնվելով արդեն առկա տվյալների վրա՝ մարդկանց, ովքեր օգտվում են սոցիալական ապահովության նպաստներից, կարելի է ներգրավել «Հիմքային եկամտի» սխեմայում: Այս աշխատանքում կատարվել է տեսական վերլուծություն, «Հիմքային եկամուտը» յուրաքանչյուր քաղաքացու համար նախատեսվելու ակնկալիքով՝ առանց հաշվի առնելու տվյալ քաղաքացու տարիքը, սեռը կամ ֆինանսական վիճակը: Այդ նպատակով մեր հաշվարկներում օգտագործվել է երկու ուղի. «Հիմքային եկամուտ» բոլորի համար և «Հիմքային եկամուտ»՝ նախատեսված միայն աղքատ մարդկանց համար:

Նախ՝ հաշվարկվել է, թե որքան գումար անհրաժեշտ կլինի ՀՀ քաղաքացիների համար «Հիմքային եկամտի» կիրառման պարագայում՝ պարզապես հիմք ընդունելով բյուջեից սոցիալական ծրագրերին հատկացվող ֆինանսավորման քանակը: Հիմնվելով Հայաստանի Հանրապետության 2017 թվականի բյուջեի վրա՝ հաշվարկվել է, թե որքան գումար կարելի է խնայել, եթե մարդիկ այլևս չօգտվեն սոցիալական ծրագրերից: Այս դեպքում ՀՀ-ում «Հիմքային եկամտի» հնարավոր կիրառման վերաբերյալ քննարկումների անցկացման հավանականությունը բարձրանում է, ինչպես եվրոպական շատ երկրներում, ԱՄՆ-ում, Կանադայում, Նամիբիայում, Հնդկաստանում, Իրանում, Չինաստանում ու աշխարհի շատ այլ պետություններում:

Աղյուսակ 3.2. 2017 թ. բյուջեից սոցիալական ծրագրերին հատկացված գումարը (հազար դրամներով) ¹⁰⁸

ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ	408,930,250.8
Հաշմանդամություն	1,324,565.6
Ծերություն	296,291,505.1
Հարազատներին կորցրած մարդիկ	5,123,500

¹⁰⁸ Հայաստանի Հանրապետության Էլեկտրոնային կառավարման կայք, <https://www.e-gov.am/interactive-budget/>

Ընտանիքի անդամներ կամ երեխաներ	66,819,161.5
--------------------------------	--------------

Աղյուսակ 3.2. -ի շարունակությունը

Գործազրկություն	2,015,553.3
Բնակարան	520,420.00
Հատուկ արտոնություններ (այլ)	13,841,180.1
Սոցիալական պաշտպանություն (այլ)	22,994,365.2

Նկատի ունենալով հայ բնակչությանը՝ կատարվել է տեսական վերլուծություն: Սոցիալական ծրագրերին բյուջեից 2017թ. -ին հատկացվում է 408,930,250.8 (*1000) դրամ, որը ամբողջ բյուջեի (1,369,358,358.3 (*1000) դրամ) 29% -ն է կազմում: Սա շատ ավելի բարձր ցուցանիշ է, քան կառավարության խոշոր/ծախսատար ոլորտները, մասնավորապես՝ երկրի պաշտպանությունը, առողջապահությունը և կրթությունը միասին վերցրած:

Հայաստանի Հանրապետությունում բնակվում է 2.9951 մլն մարդ: Եթե նույնիսկ սոցիալական ծրագրերին հատկացվող ողջ գումարը բաժանվի ժողովրդին (ինչը գործնականում անհնար է), յուրաքանչյուր մարդ ամսական կստանա 11,378 դրամ: Այս գումարն իհարկե բավարար չի կարող լինել մարդկանց նշանակալից օգնություն ցուցաբերելու և նրանց կյանքի որակը բարելավելու համար:

$$\begin{aligned} & (\text{Սոցիալական պաշտմանության գումարը} / \text{ՀՀ-ի բնակչություն}) / 12 \text{ ամսվա} \\ & ((408,930,250.8 * 1000) / 2.9951 \text{ մլն}) / 12 = 11,378: \end{aligned}$$

Այնուամենայնիվ, եթե դիտարկվեն միայն աղքատ մարդիկ, ովքեր կազմում են բնակչության շուրջ 30%-ը, և գումարը հատկացվի միայն այս մարդկանց, ամսական յուրաքանչյուր մարդ կկարողանա ստանալ 37,926 դրամ:

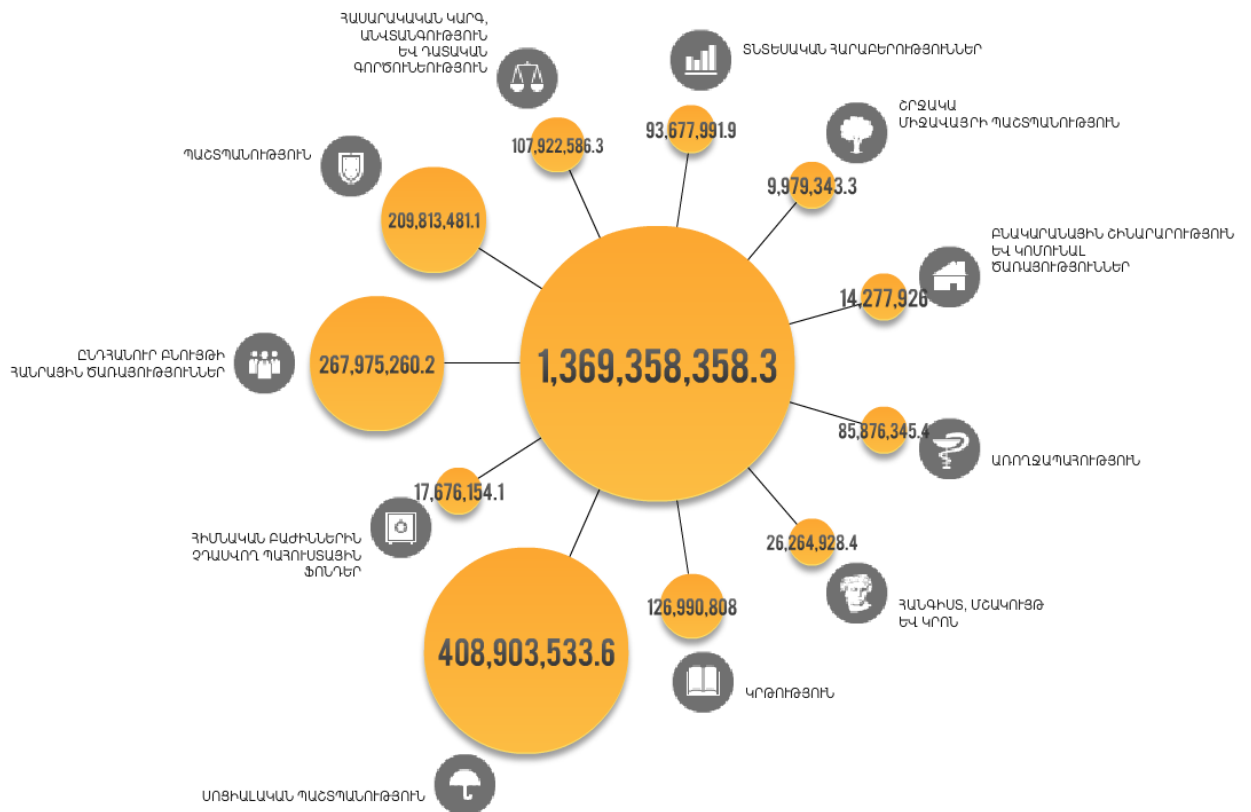
$$\begin{aligned} & \text{Սոցիալական պաշտմանության գումարը} / \text{ՀՀ-ի աղքատ բնակչություն}) / \\ & 12 \text{ ամսվա} \\ & ((408,930,250.8 * 1000) / (2.9951 \text{ մլն} * 30\%)) / 12 = 37,926 : \end{aligned}$$

Եթե պետության կողմից հաշմանդամություն ունեցող մարդկանց և ծերերին տրամադրվող գումարն անփոփոխ թողնել, ապա գումարը կնվազի՝ ամսական յուրաքանչյուր անձի հաշվով 10,324 դրամ:

$$\begin{aligned} & ((\text{Սոցիալական պաշտմանության գումարը} - \text{Հաշմանդամություն} - \\ & \text{Ծերություն}) / \text{ՀՀ-ի աղքատ բնակչություն}) / 12 \text{ ամսվա} \\ & (((408,930,250.8 - 1,324,565.6 - 296,291,505.1) * 1000) / (2.9951 \text{ մլն} * 30\%)) / 12 \\ & = 10,324: \end{aligned}$$

37,926 դրամ գումարը, ըստ մեր կատարած հաշվարկների, տեսականորեն կարող է օգնել աղքատ մարդկանց: Իսկ ի՞նչ պետք է անեն սոցիալական ծրագրերից օգտվող մյուս մարդիկ: Հաջորդ կարևորագույն հարցն այն է, թե ի՞նչ է լինելու այն հսկայական վարչական անձնակազմի հետ, ովքեր ապահովում են սոցիալական ծրագրերը: Ամենայն հավանականությամբ այս մարդիկ կկորցնեն իրենց աշխատատեղերը: Կարո՞ղ են այս մարդիկ կրկին աշխատանք գտնել: Մյուս կողմից՝ ոմանք կարծում են, որ կառավարության վարչական հատվածում աշխատատեղեր ապահովելը կառավարության գործառույթների մեջ չի մտնում:

Այժմ դիտարկվում է բյուջեի տվյալները գծանկարի տեսքով: Գծանկարը և տվյալները վերցրած են <https://www.e-gov.am/interactive-budget/> կայքից:

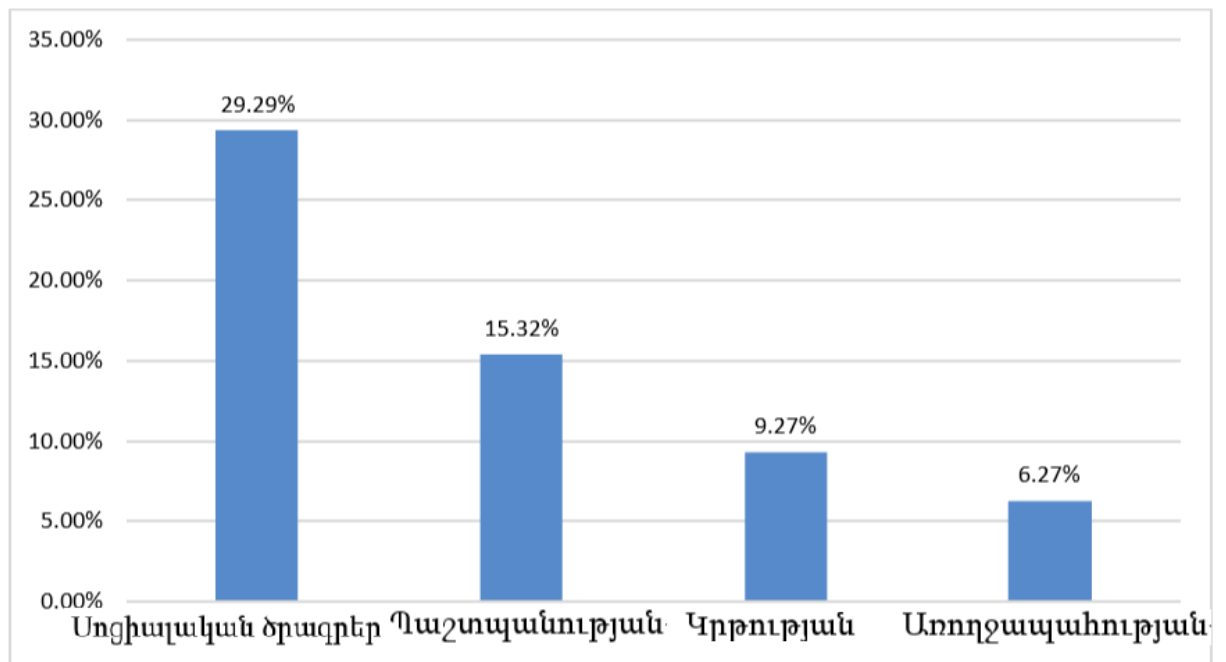

Գծանկար 3.1. 2017 թ. Բյուջե¹⁰⁹

2017 թվականին Հայաստանի Հանրապետության բյուջեն կազմում է 1,369,358,358.3 (*1000) դրամ: Այդ գումարի 29.28% -ը հատկացվում է սոցիալական ծրագրերին: Այժմ ներկայացվում է այս թիվը՝

Առողջապահության - 85,876,345.4(*1000), որը կազմում է բյուջեի 6.27%-ը
 Պաշտպանության - 209,813,481.1 (*1000), որը կազմում է բյուջեի 15.3% -ը
 Կրթության - 126,990,808 (*1000), որը կազմում է բյուջեի 9.27% -ը

¹⁰⁹ Հայաստանի Հանրապետության Էլեկտրոնային կառավարման կայք, <https://www.e-gov.am/interactive-budget/>

Գծանկար 3.2. 2017 թ. Բյուջեի որոշ ցուցանիշներ¹¹⁰

Ակնհայտ է, որ առանց հետագա վերլուծության էլ կարելի է եզրակացնել, որ բյուջեից սոցիալական ծրագրերին հատկացվող գումարը բավական բարձր է, որն անհամեմատելի է այնպիսի կարևոր ոլորտների հետ, ինչպիսիք են՝ պաշտպանությունը, առողջապահությունը և կրթությունը: Խելամիտ կլինի արդյո՞ք մարդկանց զրկել այդ ծրագրերից՝ գումարը պարզապես նրանց բաժանելով: Ենթադրվում է, որ պատասխանը դրական է: Սակայն այդ գումարը բավարար չի լինի, և շատ մարդկանց կվնասի այդ իրավիճակը: Այս աշխատանքում առաջարկվում է ուրիշ ուղիներ փնտրել «Հիմքային եկամուտ» ծրագիրը ֆինանսավորելու համար:

Այլ ոլորտներ. ի՞նչը կրճատել

Մանրամասն ուսումնասիրվել է Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեն, «Հիմքային եկամտի» ֆինանսավորման այլ աղբյուրներ գտնելու ակնկալիքով: Հաջողվել է գտնել տարբեր աղբյուրներ, որոնք կարող են կրճատվել, և գումարը պարզապես բաժանվի հանրությանը.

¹¹⁰ Հայաստանի Հանրապետության Էլեկտրոնային կառավարման կայք, <https://www.e-gov.am/interactive-budget/>

- Դրանցից մեկը «Կրոնական և հասարակական այլ ծրագրերն» են: Այն «Կրոնական և հասարակական այլ ծրագրեր» անվանմամբ հատուկ ֆինանսավորվում է պետական բյուջեից: Քանի որ այն արդեն ներառում է «Երիտասարդական ծրագրերը» և «Քաղաքական կուսակցությունների, հասարակական կուսակցությունների, արհմիությունների» մի մասը բաժանվում է երկու մասի՝ «Քաղաքական կուսակցություններ, հասարակական կուսակցություններ, արհմիություններ» և «Երիտասարդական ծրագրեր»: Ենթադրվում է, որ ավելի շահավետ կլինի, եթե «Քաղաքական կուսակցությունների» տրամադրվող գումարը՝ 295,693.1 (*1000) դրամ, հատկացվի «Հիմքային եկամտին»¹¹¹:
- Հաջորդ ֆինանսավորման աղբյուրը կարող է հանդիսանալ «ՀՀ կառավարությունը»՝ «ՀՀ կառավարության պահուստային ֆոնդի» ներքո, որն իր հերթին մտնում է «ՀՀ հիմնական բաժիններին չդասվող պահուստային ֆոնդերի» մեջ: Գումարը կազմում է 16,312,840.0 (*1000) դրամ¹¹²: Դրա 10%-ը հատկացնելով «Հիմքային եկամտին»՝ կկազմի՝ 1,631,284.17(*1000) դրամ:
- Հաջորդ ընտրված ոլորտը՝ «Բնակարանային շինարարությունն է», որը մտնում է «Բնակարանային շինարարություն և կոմունալ ծառայություններ»- ճյուղի մեջ (845,576.4 (*1000) դրամ)¹¹³: Այն կիսվում է «ՀՀ կառավարությանն առընթեր քաղաքաշինության կոմիտեի» և «Արագածոտնի մարզպետարան» - ի միջև: Հաշվի առնելով այն փաստը, որ Հայաստանի Հանրապետությունում շատ է աղքատ և ծայրահեղ աղքատ մարդկանց քանակը, վստահորեն կարելի է ասել, որ այդ գումարը կարող է ուղղորդվել «Հիմքային եկամուտ» ծրագրին:

Ըստ վերը նշված կետերի, կունենանք հետևյալ թվերը (միայն աղքատ մարդկանց համար).

¹¹¹ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ 2017 ԹՎԱԿԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՄԱՍԻՆ, <http://www.gov.am/files/docs/2014.pdf>

¹¹² ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ 2017 ԹՎԱԿԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՄԱՍԻՆ, <http://www.gov.am/files/docs/2014.pdf>

¹¹³ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ 2017 ԹՎԱԿԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՄԱՍԻՆ, <http://www.gov.am/files/docs/2014.pdf>

Այլ ոլորտներ = Կրոնական և հասարակական այլ ծառայություններ + ՀՀ կառավարության պահուստային ֆոնդ(10%) + Բնակարանային շինարարություն (295,693.1 + (16,312,840.0 * 10%) + 845,576.4) (*1000)) = 2,772,553.5 (*1000)

(Այլ ոլորտներ / ՀՀ-ի աղքատ բնակչություն) / 12ամսվա = Այլ ոլորտներից հատկացվող գումարը դեպի «Հիմքային եկամուտ»

$$2,772,553.5 (*1000) / (2.9951 \text{ մլն} * 30\%) / 12 = 257 \text{ դրամ}$$

257 դրամ գումարը շատ քիչ է, սակայն աղքատ մարդիկ կարող են դրանով հոգալ իրենց որոշ կարիքները: Գումարելով այս թիվը սկզբնական հաշվարկված «Հիմքային եկամտին» հատկացվող գումարին կստանանք՝

$$\text{ամսական } 10,324 + 257 = 10,581 \text{ դրամ յուրաքանչյուր մարդու (աղքատ) :}$$

«Հիմքային եկամտի» ֆինանսավորման հիմնական աղբյուրները ՀՀ-ում Հարկային զիջողականություն

Շատ քաղաքական գործիչներ և տնտեսագետներ կարծում են, որ «Հիմքային եկամտի» ծախսերն ապահովելու համար ամենաարդյունավետ և հուսալի աղբյուրը կարող է հանդիսանալ հարկերի բարձրացումը: Հարկերի բարձրացումը քաղաքական դաշտում հանրամատչելի միջոց չէ: Հետևաբար, «Հիմքային եկամուտ» ծրագիրը ֆինանսավորելու համար առավել նպատակահարմար է այլ ուղիներ փնտրել: Նման ֆինանսավորման միջոց կարող են հանդիսանալ այլ ծրագրերից ստացած խնայողությունները, երկրի բնական ռեսուրսներից ստացված եկամուտները կամ էլ հարկերի բարձրացումը՝ ցուցակից բացառելով փոքր և միջին հարկատուներին:

Պարզվել է, թե որքան է հարկատուներից գանձված գումարը: Ըստ Հայաստանի Հանրապետության Հարկային Ծառայության կայքի տվյալների, ամփոփեցինք առաջին խոշոր հարկ վճարողների և նրանց կողմից վճարված հարկերի և տուրքերի մեծությունների ցանկը: Բոլոր հարկերի կողմից գանձված գումարը 2016 թվականին

(այդ թվում՝ շահութահարկ, եկամտահարկ կամ պարզապես հարկեր) կազմում էր 653,669,056.58 (*1000) դրամ: Սա կազմում է մոտ 1,376,145,382 ԱՄՆ դոլար:

Աղյուսակ 3.3. 2016 թ. առաջին 1000 խոշոր հարկ վճարողների և նրանց կողմից վճարված հարկերի և տուրքերի մեծությունների ամփոփում¹¹⁴.

Ժամանակաշրջան	Գումար (դրամ)
2016-1	56,734,938.02
2016-2	135,483,007.8
2016-3	201,794,108.4
2016-4	259,657,002.4
Ընդհանուր	653,669,056.6

Այժմ կատարվում է տեսական վերլուծություն և հաշվարկվում, թե որքան շահույթ կարելի է ունենալ հարկերը 2.5%-ով բարձրացնելու դեպքում, և բնակչության միջև ինչպե՞ս է հնարավոր այն բաշխել:

Ընդհանուր առմամբ հարկերի դրույքաչափը կազմում է 20%: Այժմ հետհաշվարկ է կատարված.

- $\text{Ընդհանուր հարկեր} / 20\% = \text{Հարկման ենթակա շահույթ (Ընդհանուր հարկված գումար),}$
- $653,669,056.6 (* 1000) * 100 / 20 = 3,268,345,283 (* 1000)$ դրամ:

3,268,345,283 (*1000) դրամ գումարը ամենախոշոր հարկատուներից ստացված շահույթն է, որի 2.5% կազմում է.

- $\text{Հարկման ենթակա շահույթ (Ընդհանուր հարկված գումարը)} * 2.5\% =$
«Հիմքային եկամտին» ուղղված հարկ,
- $3,268,345,283 (*1000) * 2.5\% = 81,708,632.1 (*1000)$ դրամ:

¹¹⁴ Հայաստանի Հանրապետության Հարկային Ծառայության կայք,
<http://taxservice.am/Content.aspx?itn=TILists>

81,708,632.1 (*1000) գումարը, 1000 խոշոր հարկատուներից ստացված հավելյալ գումարն է՝ հարկերը 2.5%-ով բարձրացնելու պարագայում:

Այժմ հաշվարկվում է այդ 2.5%-ի բաշխումը աղքատության մեջ գտնվող բնակչության 30%-ի համար՝

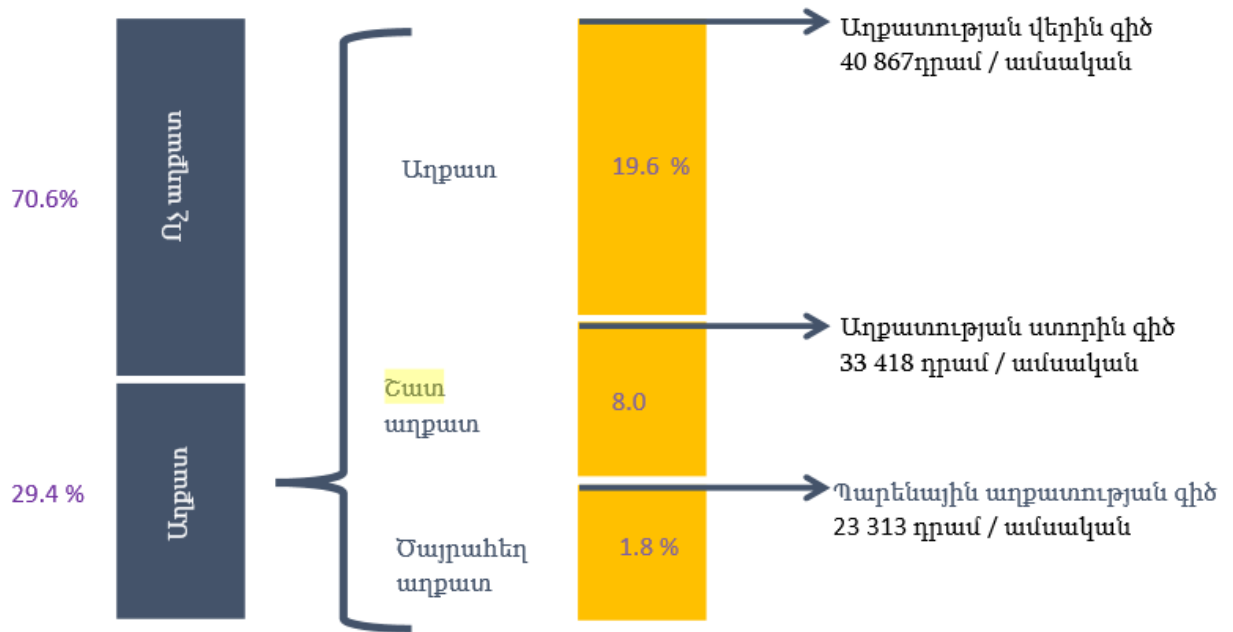
$$81,708,632.07 (*1000) / (30\% * 2.9951 (\text{մլն})) = \mathbf{90,936 \text{ AMD}} (\text{տարեկան})$$

Այս պարագայում յուրաքանչյուր մարդ ամսական կկարողանա ստանալ 7,578 դրամ գումար (բաժանելով 12-ի): Գումարելով այս թիվը նախորդ հաշվարկված «Հիմքային եկամտին» հատկացվող գումարին կստանանք՝

$$10,581 + 7,578 = \mathbf{18,159} \text{ դրամ՝ յուրաքանչյուր ամիս:}$$

3.2 Շատ և ծայրահեղ աղքատության վերացման ուղիները

Պահպանելով նախորդ գլխում կատարված բոլոր հաշվարկները, անհրաժեշտ է գտնել շատ և ծայրահեղ աղքատ մարդկանց մշտապես այդ ծանր իրավիճակից հանելու մի բանաձև՝ առաջարկվում է տրամադրել հարկային ավելացած գումարը միայն այդ խմբի մարդկանց: Հիմնվելով գծանկար 3.3-ում նշված տվյալների վրա՝ առաջնային է համարվում շատ և ծայրահեղ աղկատ մարդկանց առնվազն պարենային զամբյուղն ապահովելը:

Գծանկար 3.3. ՀՀ-ում աղքատության մակարդակը և աղքատության գծերը 2016թ.-ին¹¹⁵

Այժմ հաշվարկվում է միայն ծայրահեղ աղքատության և շատ աղքատության մեջ գտնվող մարդկանց համար: Նրա քանակը կազմում է՝

Շատ աղքատ + ծայրահեղ աղքատ = ՀՀ-ի շատ աղքատ և ծայրահեղ աղքատ բնակչություն,

$$(1.8 \% + 8 \%) * 2.9951 (\text{մլն}) = 293,520 \text{ մարդ:}$$

Այժմ հաշվարկվում է այդ «Հիմքային եկամտին» ուղղված 2.5% հարկի բաշխումը ծայրահեղ և շատ աղքատության մեջ գտնվող բնակչության համար՝

«Հիմքային եկամտին» ուղղված հարկ / ՀՀ-ի շատ և ծայրահեղ աղքատ բնակչություն
 $81,708,632.07 (*1000) / 293,520 = \mathbf{23,198 \text{ AMD}}$ (ամսական)

Գումարելով այս թիվը նախորդ հաշվարկված «Հիմքային եկամտին» հատկացվող գումարին կստանանք՝

¹¹⁵ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կայք, ՄԱՍ 1. ԱՂՔԱՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏԿԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ 2008-2016 թթ , http://www.armstat.am/file/article/poverty_2017_a_2.pdf

$$10,581 + 23,198 = \mathbf{33,779}$$

դրամ՝ յուրաքանչյուր ամիս:

Հիմնվելով վերը կատարված հաշվարկների վրա կարելի է ենթադրել, որ գումարը կբաշխվի հետևյալ կերպ.

- ամսական 10,581 դրամ կարող է ստանալ բնակչության աղքատ 20.2%-ը
(30% - (1.8 % + 8 %))
- ամսական 33,779 դրամ կարող է ստանալ բնակչության շատ և ծայրահեղ աղքատ 9.8%
(1.8 % + 8 %)

Ջրոսաշրջություն

Հայաստանի Հանրապետությունում զբոսաշրջությունը հետզհետե աճում է: Հիմնվելով նախորդ տարվա տվյալների և տեսական վերլուծությունների վրա՝ կարելի է նախատեսել տարեկան, որ առնվազն 700,000 զբոսաշրջիկ գալիս է Հայաստան: Ըստ 2017 թ. տվյալների մոտ 1.3 մլն զբոսաշրջիկ է այցելել Հայաստան, սակայն հաշվարկներում օգտագործվել է ավելի ցածր միջին չափանիշ: «Հիմքային եկամտին» աջակցելու համար առաջարկվում է զբոսաշրջության նպատակով մուտքի արտոնագրի վճարը ավելացնել 5,000 դրամով: Այդ գումարի շնորհիվ յուրաքանչյուր աղքատ մարդ ամսական կկարողանա 325 դրամ ավել գումար ստանալ:

$$5000 * 700,000 / 12 / (2,995,100 * 0.3) = 325$$

դրամ ամսական 30% աղքատ բնակչության համար,

$$325 + 10,581 = \mathbf{10,906}$$

դրամ ամսական 20.2% աղքատ բնակչությանը և

$$325 + 33,779 = \mathbf{34,104}$$

դրամ ամսական 9.8% շատ և ծայրահեղ աղքատ բնակչությանը :

Առանց բաժանելու աղքատ մարդկանց խմբերի կստացվի՝

325+18,159 = **18,484** դրամ ամսական յուրաքանչյուր աղքատի:

Կարելի է նկատի ունենալով մեկ տարբերակ, օրինակ, հյուրանոցներում յուրաքանչյուր գիշերվա համար յուրաքանչյուր մարդու համար 500 դրամ գանձելը: Թեպետ, այս համակարգի ներմուծումը բավական բարդ կլինի, քանի որ Հայաստանի Հանրապետություն ժամանող շատ զբոսաշրջիկներ վարձակալում են մասնավոր սենյակներ կամ բնակարաններ: Հյուրանոցների տվյալներին հետևելը դժվար չի լինի, սակայն այդ համակարգը նույնպես վերահսկողության կարիք կունենա: Ավելի դժվար կլինի հետևել անհատներին, ովքեր վարձակալում են սենյակներ, որն էլ իր հերթին չի կարող արդյունավետ լինել նշված մեր նպատակների համար:

Հավելյալ ծրագրերի սահմանումը, որոնք հայկական սփյուռքին կներգրավեն ներդրումներ կատարել «Հիմքային եկամտի» համար (դրամական միջոցներ, պարտատոմսեր)

Ըստ ոչ պաշտոնական հաշվարկի, շուրջ 7. . . 10 միլիոն հայ ապրում է արտասահմանում: Այս մարդիկ դառնում են այն երկրի քաղաքացիները, որտեղ բնակություն են հաստատում՝ դրանով իսկ բարդացնելով ստույգ հաշվարկի իրականացումը: Ուստի կատարվել է տեսական վերլուծություն և որպես հետազոտության հիմք՝ Հայաստանի Հանրապետության սահմաններից դուրս ապրող հայերի թիվը դիտարկվել է 7 միլիոն:

Առաջարկվել է կազմել իրազեկման ծրագիր «Հիմքային եկամտի» վերաբերյալ՝ օժանդակությունն ու աջակցությունը ակնկալելու նպատակով: Առաջարկվել են ծրագրին մասնակցելու տարբեր մակարդակներ, ինչպես օրինակ՝

1. ամսական 9,500 դրամ
2. ամսական 5,700 դրամ
3. ամսական 3,325 դրամ

Մեր հաշվարկի հիմքում դրվել է հետևյալ մոտեցումը՝ ելնելով այն կարգադրությից, որ օրինակ ԱՄՆ-ում 1 ժամվա համար սահմանված նվազագույն աշխատավարձը 7.25 ԱՄՆ դոլար է: Մենք ելնում ենք այն հանգամանքից, որ հայ համայքի նույնիսկ

ամենացածր աշխատավարձ ստացող անդամների մեծ մասը պատրաստ կլինի ամսական աշխատի 1-2 ժամ ՀՀ աղքատության ծրագիրը հովանավորելու համար: Կարծում ենք խելամիտ է ակնկալել, որ

- 50,000 մարդ կխոստանա նվիրատվություն կատարել/ներդնել առաջին կետին համարժեք գումար՝ ամսական 9,500 դրամ (~\$20),
- 75,000 մարդ կնվիրաբերեն/կներդնեն երկրորդ կետին համարժեք գումար՝ ամսական 5,700 դրամ (~\$12),
- 650,000 մարդ կնվիրաբերեն/կներդնեն երրորդ կետին համարժեք գումար՝ ամսական 3,325 դրամ (~\$7) :

Դա ընդհանուր կկազմի.

$$50000 * 20\$ = 1000000\$$$

$$75000 * 12\$ = 900000\$$$

$$650000 * 7\$ = 4550000\$$$

$$(1000000\$ + 900000\$ + 4550000\$) * 12 = 77,400,000\$ \text{ տարեկան գումար:}$$

Սա աղքատ մարդկանց համար նախատեսված գումարի չափը կավելացնի հետևյալ ձևով.

$$50,000 * 9,500 / 2.995 \text{ մլն} * 30\% = 529,$$

$$75,000 * 5,700 / 2.995 \text{ մլն} * 30\% = 476,$$

$$650,000 * 3,325 / 2.995 \text{ մլն} * 30\% = 2,405 :$$

Միասին վերցրած կունենանք հետևյալ պատկերը.

$$529 + 476 + 2,405 = 3,410 \text{ դրամ ամսական յուրաքանչյուր աղքատի:}$$

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների դարում կարծում ենք, որ հեշտությամբ կարելի է հիմնել «Հիմքային եկամուտ» ծրագրի ինտերնետային կայք, որտեղ պարզ և հասկանալի կբացատրվի «Հիմքային եկամուտ» գաղափարի և ծրագրի ցուցանիշները, որոնք սփյուռքի ներկայացուցիչներին վստահություն կներշնչի, որ իրենց նվիրաբերված գումարը անմիջապես կօգտագործվի ըստ ներկայացված նպատակի,

այսինքն՝ աղքատության հիմնախնդիրները լուծելու համար: Նույն կայքում հնարավոր կլինի սփյուռքից յուրաքանչյուր ցանկացող անձին գրանցվել և նրա կրեդիտ քարտի հաշվով ամսական ավտոմատ կերպով գանձվի առաջարկված գումարներից որևէ մեկը:

Գումարելով այս թիվը վերևը հաշվարկած թվին՝ կունենանք.

$10,906 + 3,410 = 14,316$ դրամ ամսական 20.2% աղքատ բնակչության համար

և

$34,104 + 3,410 = 37,514$ դրամ ամսական 9.8% շատ և ծայրահեղ աղքատ բնակչությանը:

Առանց բաժանելու աղքատ մարդկանց խմբերի կստացվի՝

$18,484 + 3,410 = 21,894$ դրամ ամսական յուրաքանչյուր աղքատի:

Որպես վերջաբան, վերը կատարած հաշվարկներն ավելի պատկերավոր դարձնելու համար տվյալները ներկայացվում են հետևյալ ձևով.

Աղյուսակ 3.4. Աղքատության մեջ գտնվող յուրաքանչյուր անձի համար հաշվարկված հնարավոր «Հիմքային եկամտի» գումարը, դրամ.

Ֆինանսավորման աղբյուրները	Տարբերակ 1		Տարբերակ 2
	Շատ և ծայրահեղ աղքատ մարդիկ (9.8%)	Աղքատ մարդիկ (20.2%)	Աղքատ մարդիկ (30%)
Սոցիալական անվտանգություն	10,324	10,324	10,324
Հարկեր	23,198		7,578
Պետբյուջեի այլ միջոցներ	257	257	257
Զբոսաշրջություն	325	325	325
Հայկական սփյուռք հովանավորում	3,410	3,410	3,410

Ընդհանուր	37,514	14,316	21,894
------------------	---------------	---------------	---------------

Դիտարկելով վերը նշված երկու տարբերակները, նկատվում է, որ եթե ընտրվի առաջին տարբերակը, ամբողջովին կլուծվի ՀՀ-ում աղքատության խնդիրը հետևյալ կերպով՝ շատ և ծայրահեղ աղքատության մեջ գտնվող մարդիկ կստանան բավական գումար, որ կկարողանան անցնել նաև աղքատության չափանիշ համարվող 40,867 դրամ¹¹⁶ սահմանը: Աղքատության մեջ գտնվող մարդիկ, ովքեր վաստակում են առնվազն ամսական 33,418 դրամ, ստանալով «Հիմքային եկամուտ» 14,131 դրամ դուրս կգան աղքատությունից, քանի որ ընդհանուր գումարը՝

$$(14,316 + 33,418) = 47,734 \text{ դրամ, որը անցնում է աղքատության սահմանը:}$$

Երկրորդ տարբերակի դեպքում, հասկանալի է որ ստացված 21,894 դրամ գումարը աղքատության մեջ գտնվող բոլոր մարդկանց համար չի բավարարելու պարենային զամբյուղի (30,934 դրամ) գումարին հասնելը: Լուծումներից մեկն առաջարկվում է դիմել միջազգային կազմակերպություններին լրացնելու անբավարար գումարի քանակը՝

$$30,934 - 21,894 = 9,040:$$

Նաև ֆինանսավորման սակավության խնդիրը լուծելու համար աղքատության մեջ գտնվող մարդկանց կարելի է օգնության այլ տեսակներ առաջարկել, օրինակ՝ հանրային բարիքներին առնչվող ապրանքների բաշխումը. սննդի համար նախատեսված կտրոնները և կրթության ուղեգրերը ևս կարող են հիմնական սխեմայի մի մասը հանդիսանալ:

Հարկավոր է նշել, որ զբոսաշրջություն և հայկական սփյուռք հովանավորման աղբյուրներից ստացած գումարը ներկայացվում է որպես նոր դրամական ներհոսք, որը կտրամադրվի այն անձանց, ովքեր անմիջապես այն կծախսեն, իրենց առօրյա հոգսերը հոգալու համար, որն իր հերթին կնպաստի ՀՆԱ-ի աճին և տնտեսության

¹¹⁶ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության կայք, ՄԱՍ 1. ԱՂՔԱՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏԿԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ 2008-2016 թթ., http://www.armstat.am/file/article/poverty_2017_a_2.pdf

զարգացմանը: Այս գումարը կկազմի ՀՆԱ-ի 0.8% (ՀՆԱ-ն 2016թ. 10.56 միլիարդ ԱՄՆ դոլար): Այն հաշվարկված է հետևյալ կերպ.

Զբոսաշրջություն = 3,500,000,000 դրամ, որն համապատասխանում է 7,368,421

ԱՄՆ դոլարին:

Հայկական սփյուռք հովանավորում = 77,400,000 ԱՄՆ դոլար:

$7,368,421 + 77,400,000 = 84,768,421$ ԱՄՆ դոլար :

Դիմում Միջազգային Կազմակերպություններին՝ ծրագիրը սկսելու առաջին

2-5 տարիների համար (Համաշխարհային Բանկի դրամաշնորհային ծրագրերին):

Որպեսզի «Հիմքային եկամուտը» սկսի կիրառվել Հայաստանի Հանրապետությունում, անհրաժեշտ է հավելյալ ֆինանսավորում: Եթե 9,040 դրամը (աղքատ մարդկանց համար պակասորդը նախատեսված ամսական գումարից) հաշվարկվի դոլարով (ամբողջ հետազոտության ընթացքում դոլարի փոխարժեքը դիտարկվել է 475 դրամ) կստացվի հետևյալ պատկերը՝

$(9,040 / 475) * (2.995 \text{ մլն} * 9.8\%) = 5,586,145$ ԱՄՆ դոլար ամսական կամ

$5,586,145 \text{ ԱՄՆ դոլար} * 12 = 67,033,743$ ԱՄՆ դոլար տարեկան

«Հիմքային եկամուտ» ծրագիրը իրագործելու համար, անհրաժեշտ կլինի միջազգային ծրագրերից 2-3 տարի հատկացնել 67,033,743 ԱՄՆ դոլար:

«Հիմքային եկամուտ» ծրագիրը, մասնավորապես հետապնդում է մեկ նպատակ՝ օգնել մարդկանց, որպեսզի նրանք կարողանան իրենց կյանքը դարձնել ավելի անկախ: Ինչպես արդեն քննարկվել է աշխատանքի առաջին գլխում, Նամիբիայում և Հնդկաստանում ծրագրի փորձնական կիրառումից ակնհայտ էր, որ «Հիմքային եկամուտը» հող է նախապատրաստում երկրի տնտեսական աճի համար:

Հետազոտությունը ցույց է տվել, որ «Հիմքային եկամտի» կիրառման դեպքում, մարդիկ հնարավորություն կունենան ստեղծելու իրենց սեփական բիզնեսը: Սա էլ իր հերթին ավելացնում է հարկերից գանձված գումարի մեծությունը՝ դրանով իսկ պետությանը հնարավորություն տալով ծրագիրը կիրառել Հայաստանի Հանրապետությունում բնակվող ողջ բնակչության համար:

Ստեղծել բիզնեսի համար բարենպաստ միջավայր. ստեղծել հարկային խթանիչ համակարգ՝ միջազգային կազմակերպություններին Հայաստանի Հանրապետություն հրավիրելու և նրանց ներկայությունը ապահովելու համար:

«Հիմքային եկամտին» աջակցելու և օժանդակելու համար հաջորդ կարևորագույն քայլը բիզնեսի համար բարենպաստ միջավայր ստեղծելն է, որը կարող է նպաստել տնտեսության զարգացմանը և արտասահմանյան ներդրողների մոտ ցանկություն առաջացնել անմիջական ներդրումներ կատարել Հայաստանի Հանրապետությունում:

Կ.Կարապետյանը, ով 2016թ-ից զբաղեցնում է ՀՀ վարչապետի պաշտոնը, 2017թ-ի փետրվար ամսին ասել է, որ 2017 թվականը «ախտորոշման, գույքագրման», «կառավարման համակարգի արդյունավետության աճի» տարի է: Իր հարցազրույցներում նա նշել է. «Այս տարի, եթե մեզ հաջողվի թվայնացնել մեր նպատակները, ազատվել ավելորդ և անարդյունավետ կառույցներից, արդիականացնել պետական որոշումներ կայացնելու համակարգը՝ դարձնելով այն առավել տրամաբանական, այդ դեպքում կստեղծենք ամուր հիմք՝ ամեն տարի կայուն տնտեսական աճ գրանցելու համար»:

Բացի դրանից, նա նշել է, որ մտադիր է արմատախիլ անել այն գաղափարը, որ Հայաստանի Հանրապետությունում ներդրումներ կատարելը և ավելացված արժեք ստեղծելն անհնարին է. «Մենք ԱՄՆ 3.2 միլիարդի համար ներկայացրել ենք մանրամասն զեկույց, և յուրաքանչյուր մարդ, ով ցանկություն ունի կարող է ծանոթանալ դրան և որոշել այդ ծրագրերի շահութաբերության մակարդակը»: Նոր վարչապետը որոշ հայերի հույս է տվել, որ անգույն տնտեսությունը կբարելավվի,

հարուստների և աղքատների միջև բացը կկրճատվի, իսկ կոռուպցիան այլևս չի կրի այդքան համատարած բնույթ:

Պաշտոնավարության հենց սկզբին նա Հայաստանի հարկային իշխանություններին կարգադրեց կարգավորել այն խոշոր ու շահութաբեր ընկերությունների հարկային պատասխանատվությունից հնարավոր խուսափման հարցը, որոնք ըստ նրա ունեն «արտոնյալ» կարգավիճակ: Նա նշեց, որ ՊԵԿ-ը պետք է ապահովի «այն խոշոր ներկրողների և արտադրողների հարկերի անվերապահ կատարումը, որոնք համարվում են ոչ բարեխիղճ և ունեն արտոնյալ կարգավիճակ»:

Նրա բոլոր քաղաքական և տնտեսական հայացքներն ուղղված են ապագայում ավելի լավ տնտեսական աճ ունենալուն: Նա ընդգծել է. «Ծանրաբեռնված լինելով արտաքին, աշխարհաքաղաքական, տրանսպորտային և այլ տեսակի խնդիրներով, մենք հաճախ ի վիճակի չենք լինում շտկել մեր մեջքը, հպարտությամբ, դրական և ավելի հավակնոտ տրամադրվածություն ունենալ ապագայի հանդեպ: Եթե մենք ունենանք խելամիտ կառավարման համակարգ՝ ի վիճակի կլինենք առանցքային ոլորտներում գրանցել էական փոփոխություններ»:

Շեշտը հիմնականում պետք է դրվի ստեղծելու մի այնպիսի կառավարություն, որը կաջակցի այն ներդրողներին, ովքեր ցանկանում են ստեղծել փոքր բիզնեսներ և աճել տվյալ ոլորտում: Տեղական համայնքներում կստեղծվեն աշխատատեղեր: Պետք է մտածել, թե ինչպես կարելի է ստեղծել մի միջավայր, որտեղ հնարավոր կլինի բիզնես գործունեություն ծավալել: Նաև շեշտը պետք է դրվի հետևյալ կետերի վրա.

- Նպաստել փոքր բիզնեսների զարգացմանը՝ նվազեցնելով անարդար կարգավորումների քանակը:
- Նպաստել փոքր բիզնեսների զարգացմանը՝ դաշնային գործակալներին տեղյակ պահելով անարդար կարգավորումների և համապատասխանեցումների ունեցած ազդեցության մասին:
- Նվազեցնել փոքր բիզնեսների վրա դրված բեռը և բարելավել դրանց վերաբերյալ ուսումնասիրությունների որակը:

- Բարեփոխումները պետք է ձեռնարկվեն կառավարության կողմից, որի դեպքում կապահովվի մակրոտնտեսական կայունություն՝ բյուջեի պակասուրդի (դեֆիցիտի) նվազում և արտարժույթային պահուստների աճ:

Նոր վարչապետի ղեկավարությամբ, այսօր կառավարությունն ընտրել է մի ուղի, որը խոստանում է տնտեսական աճ և զարգացում:

Որպես այս գլխի եզրակացություն, ենթադրվում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում, «Հիմքային եկամուտը» հնարավոր է պլանավորել, հաշվարկել և կիրառել: Ֆինանսավորման հետ կապված առկա են բազմաթիվ խոչընդոտներ, սակայն մյուս երկրների փորձը ցույց է տվել, որ դրա կիրառումը շատ դրական արդյունքներ է տալիս, որն էլ իր հերթին նպաստում է տնտեսության առաջընթացին և զարգացմանը, ինչպես նաև աղքատության ընդհանուր մակարդակի նվազմանը:

Հետազոտվել են «Հիմքային եկամտի» ֆինանսավորման հնարավոր միջոցները: Հաշվարկներից պարզվեց, որ ֆինանսավորման համար անհրաժեշտ գումարը բավարար չէ: Խնդիրը լուծելու նպատակով փորձ է արվել բնակիչներին տարանջատել ըստ ունեցվածքի: Այս կերպ հաշվարկվել է ողջ բնակչության համար պետական բյուջեից սոցիալական ծրագրերին հատկացվող գումարի չափը, իսկ մյուս բոլոր հավելյալ ֆինանսավորման աղբյուրներից եկած գումարը հատկացնել միայն աղքատության մեջ գտնվող մարդկանց: Մարդկանց այս երկու խումբը առանձնացնելու համար անհրաժեշտություն կլինի ստեղծել որոշակի մեխանիզմ, և վարչական օգնության կարիք կառաջանա: Չափազանց կարևոր է այն, որ «Հիմքային եկամտից» հատկացվող գումարը ծախսվի ճիշտ ձևով, այսինքն սոցիալապես առավել խոցելի մարդկանց վրա:

Դիտարկման խնդիրն է՝ բացահայտել այն մարդկանց, ովքեր գումար չեն ստանում, արագորեն վերացնել սխալը և ապահովել հետազայում նմանատիպ սխալների առաջացումը: Ընդհանուր առմամբ, կարելի է ասել, որ «Հիմքային եկամտի» բաշխումը կառավարելու համար լուրջ վարչական հսկողության կարիք չի լինի, քանի

որ այս մեխանիզմը գործի դնելու համար անհրաժեշտ է այլ ֆինանսավորում և այլ բյուրոկրատական գործընթացի առկայություն:

Ըստ տեսական հաշվարկների ամփոփման ստացվել է հետևյալ պատկերը.

- ամսական **37,514** դրամ հատկացնել շատ կամ ծայրահեղ աղքատության մեջ յուրաքանչյուր մարդուն (բնակչության 9.8%),
ամսական **14,316** դրամ հատկացնել յուրաքանչյուր աղքատ մարդու (բնակչության 20.2%);
- կամ
- ամսական **21,894** դրամ հատկացնել յուրաքանչյուր աղքատ մարդու (բնակչության 30%):

Այսպիսով, կարելի է հանգել այն եզրակացության, որ առանց արտաքին օգնության, (օրինակ՝ միջազգային կազմակերպությունների), հնարավոր չի լինի ամսական յուրաքանչյուր մարդու հատկացնել ցանկալի 30,934 դրամ գումարը:

Ուսումնասիրության հաջորդ կետը ներկայացվել է՝ կամավոր հարցում կազմակերպելով (հավելված 1):

Հարցման արդյունքները ցույց տվեցին, որ հարցվածների մեծ մասը ներկայումս չի օգտվում որևէ սոցիալական ծառայությունից և կնախընտրեր այդ ծրագրերի փոխարեն օգտվել «Հիմքային եկամտից»: Հարցումը կրում էր կամավոր բնույթ, և հիմնականում հարցերին պատասխանել են 31-45 տարեկան անձինք: Հիմնվելով տվյալների արդյունքների վրա, պարզ է դարձել, որ երիտասարդ սերունդը՝ 18. . . 30 տարեկան, ինչպես նաև 31...45 տարեկան անձինք չեն խրախուսում սոցիալական ծրագրերը:

Այս փաստը հիմք է ծառայում եզրակացնելու, որ սոցիալական ծառայություններից գլխավորապես օգտվում են մեծահասակները: Հայաստանի Հանրապետությունում «Հիմքային եկամտի» համար անհրաժեշտ գումարը

հաշվարկելիս պետական բյուջեից ծերերին և հաշմանդամություն ունեցող մարդկանց տրամադրվող գումարը չի ներառվել: Այսինքն՝ կարելի է ենթադրել, որ մեծահասակները, ովքեր օգտվում էին սոցիալական ծրագրերից, գերադասում են «Հիմքային եկամտի» շնորհիվ ստանալ որոշակի հավելյալ գումար:

Հարցման մյուս ոլորտը, որին կցանկանայինք անդրադառնալ, այն է, որ այն հարցի պատասխանը, թե արդյո՞ք նրանք հավելյալ փողը կծախսեն «Հաճույք»-ի համար՝ կազմել էր շատ քիչ քանակություն (14.29%): Սա նշանակում է, որ նրանք այդ գումարը խելամիտ կծախսեն, և այն պարզապես վատնելու փոխարեն՝ որոշակի օգուտ կստանան: Պատասխաններից ակնհայտ էր, որ երիտասարդ սերունդը և 31...45 տարեկան մարդիկ բավականին մեծ պատասխանատվությամբ են մոտենում այդ գումարը ճիշտ ծախսելու խնդրին: Ամենաշատ ստացված պատասխաններն էին՝ կենսապայմանների բարելավումը և առողջապահությունը:

Ստացված արդյունքներից ակնհայտ է, որ մարդիկ սոցիալական ծրագրերի փոխարեն ավելի շատ կցանկանային օգտվել «Հիմքային եկամտից»: Նման աջակցությունը մարդկանց աչքերում ավելի է արժևորում «Հիմքային եկամտի» գաղափարը: Ընդհանուր առմամբ, հարցումների հիման վրա եզրակացություն է արվել, որ Հայաստանի Հանրապետությունում սոցիալական ծրագրերի փոխարեն հնարավոր է կիրառել «Հիմքային եկամուտը», որը հանրության կողմից կարող է ընդունվել ավելի մեծ ցանկությամբ, քան տալ օգնությունները:

Որպես վերջաբան շեշտը դրվել է այն հարցի վրա, որ առանց կառավարության կողմից բարեփոխումների կատարման և փոքր բիզնեսների համար նպաստավոր միջավայր ստեղծելու աջակցության՝ «Հիմքային եկամուտ» գաղափարը չի կարող իրագործվել և չի կարող կայուն տեղ զբաղեցնել ՀՀ-ում: Հանրությանը պետք է աջակցել ֆինանսապես, որպեսզի աղքատությունը նվազի և տնտեսությունը ծաղկի:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Սույն հետազոտության նպատակն էր դիտարկել Հայաստանի Հանրապետությունում «Հիմքային եկամտի» հնարավոր կիրառումը և մշակել աղքատության դեմ պայքարի որոշակի միջոցներ ու առաջարկներ: Կատարված հետազոտության արդյունքների հիման վրա կարելի է ձևակերպել հետևյալ եզրահանգումները.

1. Հետազոտվել է «Հիմքային եկամուտ» գաղափարը դրա գոյության ամբողջ ընթացքում: Հետազոտության ընթացքում վերլուծվել են «Հիմքային եկամտի» վերաբերյալ համապատասխան գիտական և պատմական նյութեր: *Ողջ աշխարհում արդեն առկա են փորձարկված, վերլուծած և ապացուցված գաղափարներ:*
2. Վերլուծվել են «Հիմքային եկամտի» առավելությունները և թերությունները ըստ փիլիսոփաների, քաղաքական գործիչների, տնտեսագետների տեսակետների, ինչպես նաև ողջ աշխարհում առկա փորձի: *Կարելի է եզրակացնել, որ այն ունի բազում դրական արդյունքներ:*
3. Կարևորվել են այն երկրների արդյունքները, որտեղ «Հիմքային եկամուտը» ներկայացվել, փորձարկվել է և դեռ գոյություն ունի: Աշխարհի տարբեր երկրներում իրականացրած փորձը ցույց է տվել բազմաթիվ դրական արդյունքներ: *«Հիմքային եկամուտը» ենթադրվում է կիրառել ոչ միայն աղքատ երկրներում, ինչպես օրինակ՝ Հնդկաստանում կամ Նամիբիայում, այլ նաև զարգացած, կապիտալիստական և արդյունաբերական երկրներում, ինչպիսիք են՝ Ֆրանսիան, Գերմանիան, Ֆինլանդիան, Կանադան և շատ այլ երկրներ: Անկախ նրանից, թե տվյալ պետությունը «Առաջին աշխարհի», թե «Երրորդ աշխարհի» երկիր է, այն փորձում է ներկայացնել տնտեսական զարգացման նոր ուղի: Այս նոր ուղու տարբերակ է «Հիմքային եկամուտ» ծրագիրը, որն իրագործելի է Հայաստանի Հանրապետությունում:*

4. Քննարկվել են տարբեր տնտեսական ցուցանիշների (ՀՆԱ-ն, առևտրի պակասությունը (դեֆիցիտը), կառավարության պարտքը, սպառողական գների ինդեքսը, դրամական փոխանցումները և զբոսաշրջությունը) պատմական և ներկայիս միտումները: Ուսումնասիրվել է՝ Հայաստանի աղքատ բնակչության թերսնման խնդիրը, ինչպես նաև դրա ունեցած ազդեցությանը ներկա և ապագա սերնդի վրա: Ըստ վերլուծության, *Հայաստանի Հանրապետությունում աղքատության դեմ պայքարի համար անհրաժեշտ են այլ տնտեսական լուծումներ, որոնցից մեկը՝ «Հիմքային եկամուտ» է: Բացահայտվել է, որ Հայաստանի քաղաքացիները ավելի շատ կշահեն «Հիմքային եկամտից», քան մյուս նպաստներից:*
5. Կատարվել է ՀՀ-ում «Հիմքային եկամտի» ներդրման հնարավորությունների վերաբերյալ ուսումնասիրություն (հարցումների միջոցով) և տրվել են աղքատության դեմ պայքարի որոշակի առաջարկներ: «Հիմքային եկամուտ» գաղափարն ունի նաև հակառակորդներ: «Հիմքային եկամտի» համար կատարված հաշվարկները ենթադրում են որոշակի հետևություններ, որոնք ներկայումս «անհանգստացնում» են ազատական տնտեսության կողմնակիցներին: *Անհրաժեշտ են այնպիսի ծրագրեր, որոնք կնպաստեն սոցիալական արդարություն հաստատելուն:* Շատ քաղաքական գործիչներ, տնտեսագետներ և փիլիսոփաներ դեմ են «Հիմքային եկամուտ» գաղափարին, քանի որ կարծում են, որ ստանալով անվերադարձ փողեր, մարդիկ այլևս չեն ուզենա աշխատել, որն էլ իր հերթին բացասաբար կանդրադառնա հանրության վրա: Հաջորդ կարևոր կետն այն է, որ «Հիմքային եկամուտը» հնարավոր չէ կյանքում կենսագործել, և դրանով իսկ առանց բարեփոխումներ կատարելու ու փոքր բիզնեսների համար նպաստավոր միջավայր ստեղծել: Հայաստանի Հանրապետությունում ապրող և աղքատության մեջ գտնվող մարդկանց համար «Հիմքային եկամտի» տված օգուտը կարող է շատ մեծ լինել: Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեն այնքան մեծ չէ, որ այն կարողանա ֆինանսավորել «Հիմքային եկամուտը»: Միակ հնարավոր լուծումը «Հիմքային եկամուտ» ծրագրի համար նախատեսված գումարի չափը մեծացնելն է: Այսօր

աշխարհում սոցիալական արդարությանը նպաստելու ու աղքատության դեմ պայքարելու նոր շարժում է սկսվել: Ընդհանուր առմամբ, «Հիմքային եկամտի» կիրառումը ավելի արդյունավետ կլինի, քան առկա ծրագրերը: Ֆինանսավորումը իր հերթին կազդի ծրագրի ժողովրդականության և տնտեսական կայունության վրա. մինչդեռ «Հիմքային եկամտի» մակարդակը ուղղակիորեն կազդի անհատների վարքագծի վրա: *Հիմք ընդունելով կատարած վերլուծությունները՝ հաշվարկվել է, որ «Հիմքային եկամտի» կիրառումը միայն օգուտ կտա և չի վնասի Հայաստանի Հանրապետության տնտեսությանը:* Այն նաև կկրճատի աղքատության մակարդակը և հետևաբար այն մարդկանց արտագաղթը, ովքեր լքում են երկիրը, որպեսզի այլ երկրներում աշխատանք փնտրեն, ապահով և ավելի բարեկեցիկ կյանք ունենան:

6. Հայաստանի Հանրապետությունում աղքատության մակարդակը դեռևս շատ բարձր է: Եթե անվերադարձ փող ստանալու համար անհրաժեշտ լինի բնակչությանը տարբերակել ըստ որոշ չափանիշների, ապա շատերը կնվազեցնեն իրենց աշխատած գումարը, որպեսզի համապատասխանեն այդ չափանիշներին և ստանան այդ գումարը: Այդպիսի մոտեցումը կհանգեցնի աղքատության աճին և ավելի շատ պահանջներ կներկայացնի «Հիմքային եկամուտ» ծրագրին: Այլընտրանքային փաստարկ կարող է հանդիսանալ այն, որ շատ մարդիկ աշխատում են՝ ստանալով նվազագույն աշխատավարձ և մոտ են աղքատության շեմը հատելուն: Սակայն այս մարդիկ գերադասում են աշխատել՝ ի տարբերություն այն չափատող մարդկանց, ովքեր հույսները դնում են տարբեր նպաստների և սոցիալական աջակցության ծրագրերի վրա: Այս մարդիկ միայն կշահեն «Հիմքային եկամտից», համակարգին չեն ստի և կշարունակեն աշխատել՝ իրենց կյանքը ավելի բարեկեցիկ դարձնելու համար: Նաև հաշվի առնելով հայ հանրության և մշակույթի առանձնահատկությունները՝ կարելի է նշել հետևյալը. «*Հիմքային եկամուտ*» գաղափարը վերանայելու ընթացքում չափազանց կարևոր է հաշվի առնել երկրի պատմական, աշխարհագրական դիրքը, մարդկանց մտածելակերպը և ազգին բնորոշ մշակութային բնութագրերը:

7. Իրականացված հարցման արդյունքում պարզ են դարձել քաղաքացիների ցանկությունն ու վերաբերմունքը «Հիմքային եկամտի» նկատմամբ (ի հակադրություն սոցիալական ծրագրերից ստացած միջոցների): Հարցման արդյունքները ցույց են տվել, որ *մարդիկ ավելի շատ ցանկանում են ստանալ «Հիմքային եկամուտ», քան օգտվել սոցիալական ծրագրերից:*
8. Հետազոտության մեջ անդրադարձվել է ՀՀ-ի բնակչության արտագաղթի խնդիրը: Եթե Հայաստանում բնակվող մարդիկ Հայստանում չկարողանան բարելավել իրենց կյանքը, նրանք կփորձեն օգտագործել իրենց կարողությունները այլ երկրներում: Ըստ մեր ուսումնասիրությունների, *«Հիմքային եկամուտը» կարող է խթան հանդիսանալ մարդկանց արտագաղթը դադարեցնելու համար:* Այն մարդկանց կօգնի մնալ երկրում և նպաստել Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության աճին, կայունությանը և անվտանգությանը: Պոտենցիալ արտագաղթողներին պահելով երկրում և նրանց հնարավորություն տալով բարելավել սոցիալական վիճակը՝ արտագաղթը ի վերջո կդադարի, քանի որ նրանք իրենց ընտանիքների հետ կշարունակեն ապրել Հայաստանի Հանրապետությունում և մեծացնել իրենց երեխաներին այստեղ: Սա աղքատությունը վերացնելու հարցի պատասխանն է. հատկապես կարևոր է պահպանել հայ հանրությունը Հայաստանում: Սակայն ևս մեկ անգամ կուզենայինք շեշտել, որ այլ երկրներում «Հիմքային եկամուտ» ծրագրի ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ աղքատությունը ոչ թե ավելացել, այլ նվազել է: Այս միջոցով Հայաստանի Հանրապետությունը կշահի՝ մարդկային կապիտալը և ներուժը պահելով երկրի ներսում, իսկ աղքատությունը կնվազի:
9. Ներկայացվել են «Հիմքային եկամտի» ֆինանսավորման տեսական վերլուծություն և հաշվարկներ, որի արդյունքում *եզրակացվել է, որ նման նպատակի ֆինանսավորումը հնարավոր է իրականացնել:* «Հիմքային եկամտի» ֆինանսավորման իրականացումը առանց եկամտահարկը բարձրացնելու՝ այլ ծրագրերի և բյուրոկրատիայի վրա ծախսերի խնայողությունների միջոցով, կարող է «Հիմքային եկամտի» կիրառման հաջող ներուժ հանդիսանալ: Եթե «Հիմքային եկամուտը» կիրառվի բոլոր քաղաքացիների համար, նախնական

հաշվարկով, առկա կլինեն ֆինանսավորման հետ կապված խնդիրներ: Խնդիրը լուծելու համար ուշադրությունը կենտրոնացվել է միայն աղքատ մարդկանց, այսինքն՝ բնակչության 30%-ի վրա: Առաջարկվում է սոցիալական ծրագրերին տրամադրվող գումարը հատկացնել աղքատ բնակչությանը, իսկ ծրագրին հավելյալ տրամադրված գումարը հատկացնել միայն շատ և ծայրահեղ աղքատ մարդկանց: Հաշվարկներից ակնհայտ է, որ այս ամենը հնարավոր է իրականացնել:

Հետազոտության մեջ ցույց է տրվել, որ «Հիմքային եկամտի» ֆինանսավորման հիմնական աղբյուր կարող է հանդիսանալ սոցիալական ծրագրերին հատկացված գումարի տրամադրումը, իսկ ընդհանուր հարկային եկամտի աճը հնարավորություն կտա բոլոր քաղաքացիներին տրամադրել ցանկալի քանակությամբ գումար: «Հիմքային եկամուտը» ֆինանսավորելու համար շահավետ կլինի նաև այլ աղբյուրների որոնումը: Նման աղբյուրներ կարող են հանդիսանալ.

- «Հիմքային եկամտի» հարկ վճարողների 2.5%-ի համար ներկայացնել լրացուցիչ հարկային դրույքաչափեր: Մեծացնելով հարկային տոկոսադրույքները ողջ բնակչության համար՝ միայն «Հիմքային եկամտի» նկատմամբ բացասական վերաբերմունք կառաջացնի: Մարդկանց և ընտանիքների նվազագույն և միջին աշխատավարձերը դեռևս չափազանց ցածր են, և պետք չէ ավելի բարդացնել նրանց կյանքը:
- Վերաբաշխել այլ ոլորտներին պետական բյուջեից հատկացված ֆինանսավորումը,
- տնտեսական աճին նպաստելու համար հիմնել հավելյալ ծրագրեր, որպեսզի հայկական սփյուռքը ներդրումներ կատարի,
- համագործագցել միաջազգային կազմակերպությունների հետ, որոնք կօգնեն «Հիմքային եկամուտ» ծրագրի ներդրմանը:

Որպես «Հիմքային եկամտի» ծրագրի իրագործման հաշվարկների ամփոփում՝ ներկայացվում են հետևյալ թվերը՝

- յուրաքանչյուր մարդու շատ կամ ծայրահեղ աղքատության մեջ հատկացնել **37,514** դրամ ամսական (բնակչության 9.8%),
 յուրաքանչյուր աղքատ մարդու հատկացնել ամսական **14,316** դրամ (բնակչության 20.2%);

կամ

- յուրաքանչյուր աղքատ մարդու հատկացնել ամսական **21,894** դրամ (բնակչության 30%):

Արտաքին՝ միջազգային կազմակերպությունների օգնությամբ, հնարավոր կլինի ավելի շատ ֆինանսավորման աղբյուրներ հայտնաբերել և հասնել ցանկալի գումարին՝ 30,934 դրամ աղքատության մեջ գտնվող յուրաքանչյուր մարդու համար:

Վերանայելով Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության վիճակը, աղքատության մակարդակը, առկա սոցիալական ծրագրերը և տնտեսական գործունեության այլ ասպեկտները՝ առաջարկվում է «Հիմքային եկամտի» ծրագիրն իրականացնել ՀՀ-ում: Օգտագործելով տարբեր աղբյուրների տվյալները՝ անհրաժեշտ է վերլուծել, թե ինչպես կարող է նման ծրագիրը ֆինանսավորվել Հայաստանի Հանրապետությունում: Ֆինանսավորման հետ կապված առկա են բազում խոչընդոտներ, որոնք սակայն հնարավոր է հաղթահարել (ըստ մեր հետազոտության): Հարկ է նորից նշել, որ դրա (ծրագրի) կիրառությունը իր դրական արդյունքներն է տվել և նպաստել է տնտեսության զարգացմանը և աղքատության կրճատմանը: Ընդհանուր առմամբ, կարելի է եզրափակել, որ Հայաստանի Հանրապետությունում սոցիալական ծրագրերի փոխարեն հնարավոր է կիրառել «Հիմքային եկամուտը», որը հանրության կողմից ընդունելի է:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

Պաշտոնական հրապարակումներ

1. REPUBLIC OF ARMENIA GOVERNMENT PROGRAM,
<http://www.gov.am/files/docs/77.pdf>
2. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ 2016 ԹՎԱԿԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ
ԲՅՈՒՋԵԻ ՄԱՍԻՆ, <http://www.gov.am/files/docs/1697.pdf>
3. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ 2017 ԹՎԱԿԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ
ՆԱԽԱԳԾԻ ԱՄՓՈՓ ՆԿԱՐԱԳԻՐ,
http://www.parliament.am/committee_docs_5/FV/TEXT2017.pdf
4. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ազգային վիճակագրական
ծառայություն, <http://www.armstat.am>
5. BB 2010-04-14 WTO Trade Policy Review – Armenia, <http://www.intracen.org/BB-2010-04-14-WTO-Trade-Policy-Review---Armenia/>
6. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՀՐԱՄԱՆ, 1998,
<http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=19359>
7. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՕՐԵՆՍԳԻՐՔ, 2004,
<http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=2131>
8. ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ
ԵՎ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄԻ
ԿԵՆՍԱԹՈՇԱԿԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ, 2013,
<http://mlsa.am/wp-content/uploads/2014/04/30-A-1-monitoring.pdf>
9. ԱՂՔԱՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ.
ՄԵԹՈԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ՊԱՐԶԱԲԱՆՈՒՄՆԵՐ
http://armstat.am/file/article/poverty_2017_a_6.pdf
10. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ 2017 ԹՎԱԿԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ
ԲՅՈՒՋԵԻ ՄԱՍԻՆ, <http://www.gov.am/files/docs/2014.pdf>

Մասնագիտական գրականություն

11. Բոստանջյան Վ., Մելիքյան Ա. Գործարար միջ ավայրի բարելավման հիմնական ու ղղությունները: Սոցիալ տնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրները Հայաստանում / Գիտաժողովինյութեր Մ.Քոթանյանի անվ. տնտեսագիտության ինստիտուտ. Երևան.: 2007, էջ 478-483
12. Մարկոսյան Մ. , Բնակչության դրամական եկամուտների ձևավորման և բաշխման հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում, Երևան: Գիտություն, 2008, 326 էջ
13. Մարկոսյան Ա. Խ., Ինվեստիցիաների ընդգրկման ձևերի շուրջ, 1996, Երևան, 39 էջ
14. Կիրակոսյան Գ., Ղու շ չ յ ան Հ., Տիգրանյ ան Ի. “Տնտեսագիտական բացատրական բառարան”/”Տնտեսագետ”, Երևան, 1999, 188 էջ
15. Զեյմա Դ. Գորթնի, Ռիչարդ Լ. Սրթուփ, Դվայթ Ռ. Լի, Թաունի Հ. Ֆերարինի; Թարգմ.՝ Էլիանորա Մաթևոսյան և Աննա Մարգարյան, Ընդհանուր տնտեսագիտություն: Վերանայված և լրամշակված: Նվազագույն գիտելիքներ հարստության և բարեկեցության մասին, Տիգրան Մեծ, 2013, 288 էջ.
16. Սարգսյան Հ., Գևորգյան Ռ., Տնտեսական վերափոխումների ընթացքը և ճգնաժամը Հայաստանում, 2010 թ., Հոդված, Արդարություն մատենաշար թիվ 6, խորդրաժողովի նյութեր, Երևան, 2010
17. Yeranosyan M., Armenia and the Tremors of the crisis, Article, TURKISH POLICY QUARTERLY, 132 էջ
18. Grigorian D. A. and Melkonyan T. A., Destined to Receive: The Impact of Remittances on Household Decisions in Armenia, January 2011, 16 p.
19. Gumpangkum M., ‘Hunger and Poverty in Armenia’, Article, The Borgen Project, 2014, <https://borgenproject.org/hunger-poverty-armenia/>

20. Minasyan A., ARMENIA: MIGRATION AND DEVELOPMENT Country Study, - International Labour Organization Advanced Social Technologies, July 2008, <http://www.ast.am/files/Armenia%20-%20Migration%20and%20Development.pdf>

Русская литература

21. Борисов Е. Экономическая теория. Юрист. – М., 1997, 420 с.
22. Синяев И., Осипова Л. Основы коммерческой деятельности. – М., 1997, 260с.
23. Костылева Л., Социально-экономическое неравенство населения, Институт социально-экономического развития территорий РАН, – Вологда, 2011, 186 с.
24. Ломакин В. мировая экономика. – М.: Финансы. ЮНИТИ, 1998, 727 с.
25. Чепурина М.Н., Киселева Е.А., Курс экономической теории., СОЦИАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА, — Киров: АСА, 2006, 832 с
26. Фаминский И.П. Международные экономические отношения. – М., 2004, 739 с.

Արտասահմանյան գրականություն և ինտերնետային կայքեր

27. Migration and Development Armenia Country Study, by International Labour Organization, 2009 http://www.un.am/up/library/Migr_Dev_Study_eng.pdf
28. WorldBank, Social Snapshot and Poverty in Armenia - Main Outcomes of 2014 Household Integrated Living Conditions Survey, WorldBank website, November 2015, YEREVAN, <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2015/11/23/social-snapshot-and-poverty-in-armenia-main-outcomes-of-2014-household-integrated-living-conditions-survey>
29. PFA, ARMENIA-DIASPORA RELATIONS:20 YEARS SINCE INDEPENDENCE, - Policy Forum Armenia, - August 2010, -62 pages, <https://www.pf-armenia.org/sites/default/files/documents/files/PFA%20Diaspora%20Report.pdf>
30. ARKA News Agency, ‘Over 40 percent of Armenia’s population is below poverty line, poll says’, ARKA News Agency, 2014,
31. Statistics: Prices are mounting, and Armenians are leaving the country, Russian-Armenian News Agency, -Russian-Armenia News Agency website, -2015,

- <http://rusarminfo.ru/statistics-prices-are-mounting-and-armenians-are-leaving-the-country/>
32. Floerkemeier H., Oomes N. (MCD), Hauner D. (FAD), Atoyan R. (PDR), Republic of Armenia: Selected Issues -December 2006, -40 pages,
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2006/cr06434.pdf>
 33. Alesina, A. and Perotti, R., “Income distribution, political instability and investment.”, 1994-95 Discussion Paper Series No. 751, 1994.
 34. Allen C., “Those Disastrous Student Loans.”, March 2010, Minding the campus, reforming our universities
http://www.mindingthecampus.com/originals/2010/03/those_disastrous_student_loans.html
 35. Barajas A., Chami R., Ebeke C. and Tapsoba S.J. A., Workers’ Remittances: An Overlooked Channel of International Business Cycle Transmission?, - IMF Working Paper, - October 2012 – 25 pages
 36. Barry C., “Redistribution.”, Stanford encyclopedia of philosophy, 2011,
<http://plato.stanford.edu/cgi-bin/encyclopedia/archinfo.cgi?entry=redistribution>
 37. Basic Income in the world, ELECTRONIC VIVANT-EUROPE N° 109 June-July 2013, - 11 pages, <http://vivant-europe.eu/wp-content/uploads/2014/12/LE-VIVANT-EUROPE-%C3%A9lectronique-N%C2%B0110-juin-juillet-2013-EN-.pdf>
 38. Berlin I., Four Essays on Liberty, (TWO CONCEPTS OF LIBERTY, 1958) 1990. - Oxford University Press, -286 pages, https://www.wiso.uni-hamburg.de/fileadmin/wiso_vwl/johannes/Ankuendigungen/Berlin_twoconceptsofliberty.pdf
 39. BIEN website, History of Basic Income, <http://basicincome.org/basic-income/history/>
 40. Coelho A., On why basic income has not yet been deployed: now it’s Namibia, -May, 2016, <http://basicincome.org/news/2016/05/on-why-basic-income-has-not-yet-been-deployed-now-its-namibia/>
 41. Deaton A., “Health, income and inequality.”, Washington: National Bureau of Economic Research., 2003

42. DeBacker J., Heim B., Panousi V., Ramanath S. and Vidagos I., "Rising inequality, transitory or permanent? Evidence from a new panel of U.S. tax returns.", Boston: Brookings Institute., 2013
43. Doucouliagos H., Manning E. and Abdullah, A., Education and Income Inequality: A Meta-Regression Analysis, 2011 September,
http://www.hendrix.edu/uploadedFiles/Departments_and_Programs/Business_and_Economics/AMAES/Education%20and%20Inequality%20Meta%20Analysis%20JABBAR.pdf
44. Frank, R., "Falling behind, how rising inequality harms the middle class." University of California Press, Berkeley, CA, 2007
45. Franko W., Tolbert C. J. and Witko C. "Inequality, public interest and support for "Robin Hood" tax policies.", Political research quarterly, 2013
46. Franks R., "Falling behind; how rising inequality harms the middle class.", Berkeley: University of California Press., 2007
47. Fuguitt D. and Wilcox S., "Cost benefit analysis for public decision makers.", Westport: Quorum Books., 1999
48. Fund I. M., "Externalities: Prices Do Not Capture All Costs.", March 2012, IMF Finance & Development,
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/external.htm>
49. Galbraith J., "The distribution of income", November 1998, University of Texas at Austin, http://utip.gov.utexas.edu/papers/utip_02.pdf
50. George H., Progress and Poverty, -1879, -319 pages,
http://www.henrygeorge.org/pdfs/PandP_Drake.pdf
51. Greenstein R. and Kogan R., "Low-Income Programs Are Not Driving the Nation's Long-Term Fiscal Problem", October 2013, Center on Budget and Policy Priorities,
<http://www.cbpp.org/cms/index.cfm?fa=view&id=3772>
52. Hiltonsmith R., "At what cost? How student debt reduces lifetime wealth.", August 2013, <http://www.demos.org/what-cost-how-studentdebt-reduces-lifetime-wealth>

53. HIRSCHMAN A.O., Two Hundred Years of Reactionary Rhetoric: The Case of the Perverse Effect, 1991. -The University of Michigan, -31 pages,
<http://tannerlectures.utah.edu/documents/a-to-z/h/hirschman89.pdf>
54. Hochman H. and Rodgers J, "Pareto Optimal Redistribution". American Economic, 1969
55. Hoover K. "Many small businesses pay higher effective tax rates than major corporations." August 2013, The Business Journals,
<http://www.bizjournals.com/bizjournals/washingtonbureau/2013/08/07/manysmall-businesses-pay-higher.html>
56. Hum D. and Simpson W., A GUARANTEED ANNUAL INCOME? FROM MINCOME TO THE MILLENNIUM, -OPTIONS POLITIQUES, -January-February 2001
<http://archive.irpp.org/po/archive/jan01/hum.pdf>
57. IMF, Republic of Armenia: Poverty Reduction Strategy Paper, - 2003, -141 pages,
<http://planipolis.iiep.unesco.org/upload/Armenia/PRSP/Armenia%20PRSP.pdf>
58. Investopedia Website, <http://www.investopedia.com/>
59. Kotkin J., "The cities creating the most middle class jobs.", October 2013, Forbes.com, <http://www.forbes.com/sites/joelkotkin/2013/10/24/the-citiescreating-the-most-middle-class-jobs/>
60. Kumhof M. and Ranciere R., "Leveraging inequality", Decemeber 2010,
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2010/12/pdf/kumhof.pdf>
61. Kuznets S., "Economic Growth and Income Inequality.", American Economic Review, -1955, p. 28
62. Lee D., "Reducing income inequality the expense of the poor.", February 2013, The Freeman: http://www.fee.org/the_freeman/detail/reducingincome-inequality-at-the-expense-of-the-poor#axzz2kbM8M2XW
63. Levine L., "Job loss and infastructure job creation during the recession., March 2009, Congressional Research Service,
<http://fpc.state.gov/documents/organization/122480.pdf>

64. Lowry R, "Infrastrucuture spending to nowhere", November 2008, National Reveiw.com, <http://m.nationalreview.com/articles/226326/infrastructure-spendingnowhere/rich-lowry>
65. Matthews D, "Ten ways to reduce income inequality without rasing tax rates", December 2012, Washington Post Wonkblog: <http://www.washingtonpost.com/blogs/wonkblog/wp/2012/12/06/ten-ways-to-reduce-inequality-without-raising-tax-rates/>
66. Mintrom M., "Contemporary Policy Analysis", 2012, Oxford University Press, New York, N.Y.
67. Miron J. A., "Rethinking Redistribution. National Affairs", 2011, National Affairs.
68. Mishel L., Walters, M. "How Unions help all workers.", August 2003, Economic Policy Institute, http://www.epi.org/publication/briefingpapers_bp143/
69. Mitchell A., "The case for expanding Head Start as a wise investment in America's future." Augggust 2013, Scholar's strategy network, http://www.scholarsstrategynetwork.org/sites/default/files/ssn_basic_facts_mitchell_on_head_start.pdf
70. Mitchell, J., "Medical bankruptcy claims rising as residents struggle to pay bills.", October 5 2013, Clarion Ledger, <http://www.clarionledger.com/article/20131006/OPINION03/310060023/>
71. Norton R., "Corporate taxation.", Library of economics and Liberty, 2008, <http://www.econlib.org/library/Enc/CorporateTaxation.html>
72. Nozick R., "Anarchy, state and utopia", New York: Basic Books, 1974
73. Okun A., "Equality and efficiency: The big tradeoff", Washington D.C.: The Brookings Institute., 1975
74. O'Neil C. , "Student loans are a regressive tax.", Mathbabe- exploring and venting about quantitative issues, 2012, October 2, <http://mathbabe.org/2012/10/02/student-loans-are-a-regressive-tax/>

75. Organization of Economic Cooperation and Development, “An overview of growing inequality in OECD countries: main findings.”, 2011, OECD,
<http://www.oecd.org/els/soc/49499779.pdf>
76. Parijs P.V., A Basic Income for All, -Boston Review, -Oct 2000,
<http://bostonreview.net/archives/BR25.5/vanparijs.html>
77. Parisi F. and Rowley C., “The origins of law and economics.”, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited., 2005
78. Parker-Pope C., “Medical Bills Cause Most Bankruptcies.”, June 4 2009, New York Times, http://well.blogs.nytimes.com/2009/06/04/medical-bills-causemost-bankruptcies/?_r=0
79. Parrott S., Recession could cause large increases in poverty and push millions into deep poverty.”, November 24 2008, Center on Budget and Policy Priorities,
<http://www.cbpp.org/cms/index.cfm?fa=view&id=1290>
80. Pennington M, “To fix income inequality the have nots must become the do somethings.”, (2013, March 3),
<http://www.forbes.com/sites/maurapennington/2013/03/08/to-fix-incomeinequality-the-have-nots-must-become-the-do-somethings/>
81. Pethokoukis J., “5 reasons why income inequality is a myth-and occupy wall street is wrong.”, October 18 2011, American Enterprise Institute, <http://www.aei-ideas.org/2011/10/5-reasons-why-income-inequality-is-a-mythand-occupy-wall-street-is-wrong/>
82. Pirttila P. and Uusitalo R., “A leaky bucket in the real world; estimating inequality aversion using survey data.” *Economica*, 2008.
83. QUARTZ website, “Why Switzerland’s Universal Basic Income referendum matters, even though it failed”, <https://qz.com/699739/why-switzerlands-universal-basic-income-referendum-matters-even-though-failed/>
84. Ravallion M., *Poverty in the Rich World When It Was Not Nearly So Rich*, 2014,
<http://www.cgdev.org/blog/poverty-rich-world-when-it-was-not-nearly-so-rich>

85. Reich R., “Why Obamam should call for the breakup of big banks.”, 2011, October 26, <http://www.csmonitor.com/Business/Robert-Reich/2011/1026/Why-Obamashould-call-for-a-breakup-of-big-banks>
86. Reich R., “Why we must raise taxes on the rich.”, 2011, April 4, <http://robertreich.org/post/4344201496>
87. Robeyns I., The Basic Income Grant Experiment in Namibia, -CROOKED TIMBER website, -June 2009, <http://crookedtimber.org/2009/06/02/the-basic-income-grant-experiment-in-namibia/>
88. Roosevelt F. D., 4 - State of the Union Message to Congress, -1944, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=16518>
89. Roser M. and Ortiz-Ospina E., World Poverty, 2016, OurWorldInData.org
90. Roser M. and Ortiz-Ospina E., World Poverty, -2016, OurWorldInData.org.
91. Saez E. and Piketty T., “A Theory of Optimal Inheritance Taxation”, Econometrica, 1851-1886., 2013
92. Saez E., “Striking it richer: the evolution of top incomes in the United States”, Pathways Magazine, Stanford Center for the study of poverty and inequality, Winter 2008, 8/15/2013, saez-UStopincomes.pdf.
93. Sandel M., Justice; what 's the right thing to do. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2009
94. Sarania A. R., Analysis of Poverty Profile and Determinants of Welfare among Rural Households: A Case study of Udalguri District, - International Journal of Humanities & Social Science Studies (IJHSSS), -pages 7, http://www.ijhsss.com/files/Rahul-Sarania_8t2h2cze.pdf
95. Schjoedt R., India’s Basic Income Experiment, - April 2016, - 10 pages <http://www.developmentpathways.co.uk/resources/wp-content/uploads/2016/04/Indias-Basic-Income-Experiment-PP21.pdf>
96. Standing G., An Anniversary Note – BIEN’s 25th, - ‘BIEN’ <http://basicincome.org/news/2011/09/anniversary-note-biens-25th/>

97. Standing G., Basic Income: A 21st Century Economic Right, -Institut de Drets Humans de Catalunya,
http://www.guystanding.com/files/documents/CDHE_Standing.pdf
98. Standing G., India's Experiment in Basic Income Grants, -School of Oriental and African Studies, -UK (Volume 3, Issue 5), -October 2013, <http://isa-global-dialogue.net/indias-great-experiment-the-transformative-potential-of-basic-income-gr/>
99. Standing G., Unconditional Basic Income: Two pilots in Madhya Pradesh, -2013,
http://www.guystanding.com/files/documents/Basic_Income_Pilots_in_India_note_for_inaugural.pdf
100. Thomas G. Clark, Universal Basic Income, 2013
101. Thornhill J. and Atkins R., Universal basic income: Money for nothing, - 'FINANCIAL TIMES' - May 2016, <https://www.ft.com/content/7c7ba87e-229f-11e6-9d4d-c11776a5124d>
102. U.S. Census, "Median Household Income and Gini Index in the past 12 months by State and Puerto Rico, 2010-2011", 8/15/2013,
<http://www.census.gov/prod/2012pubs/acsbr11-02.pdf>
103. U.S. Department of Transportation- Federal Highway Administration, "Employment impacts of federal highway infrastructure spending", 2012, April 5,
<http://www.fhwa.dot.gov/policy/otps/pubs/impacts/>
104. U.S. Federal Reserve, Daily Update 10/4/2013, Federalreserve.gov,
<http://www.federalreserve.gov/releases/h15/update/>
105. USAID Completes Effort to Improve Social Protection System, -Asbarez, - Nov 2016,
<http://asbarez.com/157139/usaaid-completes-successful-effort-to-improve-social-protection-system/>
106. University of Wisconsin Center for Cooperatives, Research on the economic impact of cooperatives. Madison: University of Wisconsin, 2009
107. Vanderborcht Y., INDIA: Basic Income Pilot Project releases an impressive list of findings., -BIEN, -August 2013, <http://basicincome.org/news/2013/08/india-basic-income-pilot-project-releases-an-impressive-list-of-findings/>

108. Wheelan C., (2010). Naked economics; undressing the dismal science. New York: W.W. Norton.
109. White B. A., (2005). Economic Efficiency and the Parameters of Fairness: A Marriage of Marketplace Morals and the Ethic of Care. Cornell Journal of Law and Public Policy.
110. Whitman, K and Shoffner, D., (2011) The evolution of Social Security's taxable minimum. Policy Brief # 2011-12. U.S. Social Security Administration, Office of Retirement and Disability Policy. <http://www.ssa.gov/policy/docs/policybriefs/pb2011-02.html>
111. Widerquist K., -Alaska Divident Blog, -About the Alaska Dividend, <http://usbig.net/alaskablog/about-the-alaska-dividend/>
112. Wilkinson, R. and Pickett, K., (2010). The spirit level; Why greater equality makes socieites stronger. New York: Bloomsbury Press.
113. Wilkinson, W., "Thinking clearly about income inequality. Policy Analysis No. 640", July 14, 2009. Cato Institute, 1000 Massachusetts Ave, Washington, D.C. <http://www.cato.org/publications/policyanalysis/thinking-clearly-about-economic-inequality>
114. Wilson, D., "Fiscal spending jobs multiplies: evidence from the 2009 American recovery and reinvestment act", 2011, San Francisco: Fedral Reserve Bank of San Francisco.
115. Wolfers, J., "Is higher income inequality associated with lower intergenerational Mobility", 2012, Freakonomics.com.
116. World Economic Forum website, "Iran introduced a basic income scheme, and something strange happened", <https://www.weforum.org/agenda/2017/05/iran-introduced-a-basic-income-scheme-and-something-strange-happened>
117. WorldBank, Oct 02, 2016, <http://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>
118. Wu, X., Perloff, J. and Golan, A., (2006). Effects of taxes and other government policies on income distribution and welfare. Berkeley: University of California.

119. Zingales, L., “How Political Clout Made Banks Too Big to Fail.”, Bloomberg, (2012, May 29), <http://www.bloomberg.com/news/2012-05-29/how-politicalclout-made-banks-too-big-to-fail.html>
120. <http://data.worldbank.org/country/armenia>
121. <http://www.worldhunger.org/hunger-in-america-2015-united-states-hunger-and-poverty-facts/>
122. <https://rwer.wordpress.com/2015/03/03/increasing-poverty-in-the-european-union-3-graphs/>
123. https://www.numbeo.com/cost-of-living/country_result.jsp?country=Armenia

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1.

Հիմքային եկամտի ներդրման սոցիալական աջակցության հիմնահարցերը

Հարցումը կատարվել է՝ պարզելու համար Հայաստանի Հանրապետությունում բնակվող մարդկանց կողմից «Հիմքային եկամուտ» գաղափարին աջակցությունը:

Կատարվել է վիճակագրական հետազոտություն հարցման միջոցով: Ստորև ներկայացված են հարցերը.

Աղյուսակ 1. Վիճակագրական հետազոտության հարցաշար

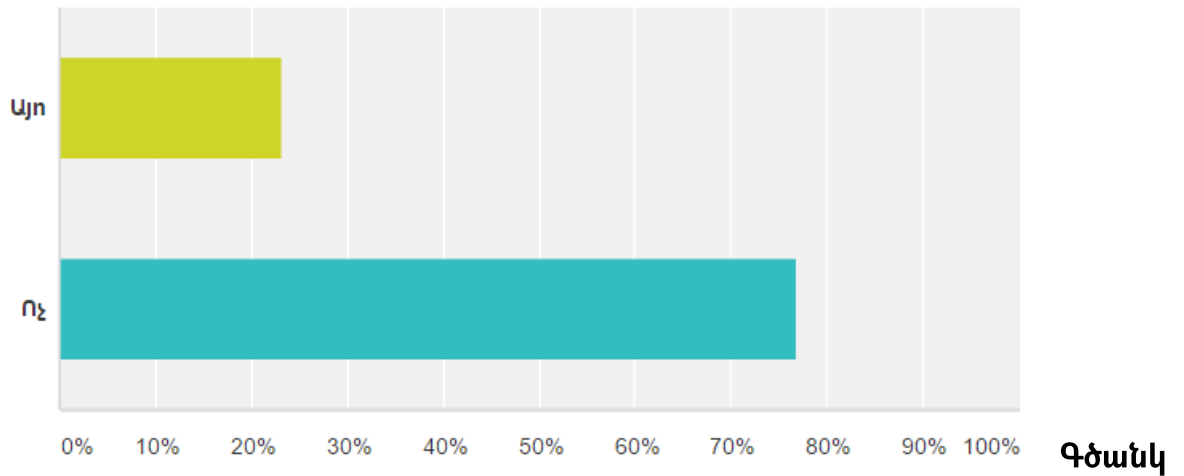
Հարց	Հնարավոր պատասխան
1. Դուք օգտվում եք որևէ սոցիալական ծառայությունից:	Այո / Ոչ
2. Ցանկանում եք ստանալ Սոցիալական ծառայությունների փոխարեն մշտական և անվերապահ «Հիմքային եկամուտ»:	Այո / Ոչ
3. Եթե Դուք ստանաք «Հիմքային եկամուտ», ինչպե՞ս կօգտագործեք այն:	➤ Սնունդ ➤ Կենսապայմանների բարելավում ➤ Առողջապահություն ➤ Կուտակում ➤ Կրթություն ➤ Հաճույք ➤ Այլ
4. Ձեր տարիքը	➤ 18-30 ➤ 31-45 ➤ 46-60 ➤ 61+
5. Ձեր սեռը	➤ Իգական ➤ Արական

Հետազոտությունը ցույց է տվել հետևյալ արդյունքները (ավելի պատկերավոր ներկայացնելու համար՝ արդյունքները բերվել են և՛ թվերի, և՛ գծանկարի տեսքով):

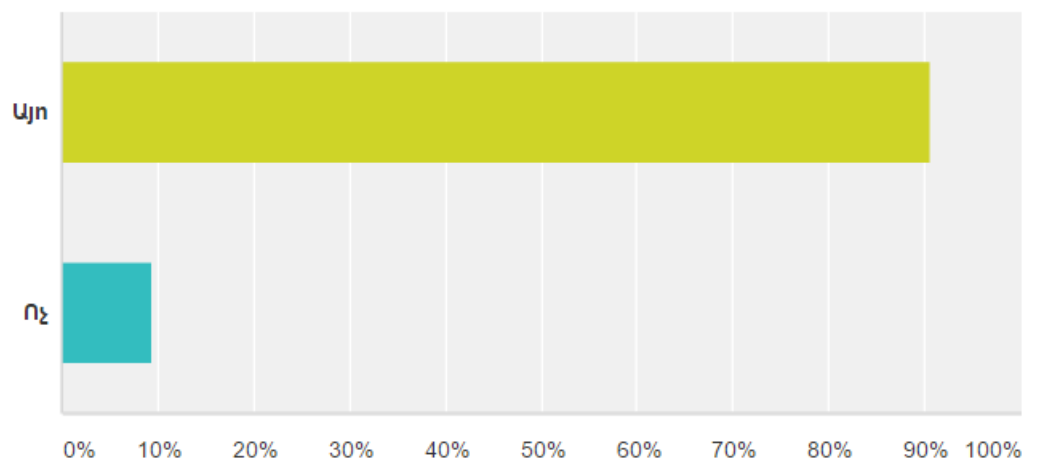
Աղյուսակ 2.

Հարց	Պատասխանների ընտրանքները	Պատասխանները (%ով)	Պատասխանները
1. Դուք օգտվում եք որևէ սոցիալական ծառայությունից:	Այո	23.26%	100
	Ոչ	76.74%	330
2. Ցանկանում եք ստանալ Սոցիալական ծառայություններ ի փոխարեն մշտական և անվերապահ «Հիմքային եկամուտ»:	Այո	90.70%	390
	Ոչ	9.30%	40
3. Եթե Դուք ստանաք «Հիմքային եկամուտ», ինչպե՞ս կօգտագործեք այն:	Մնունդ	38.10%	160
	Կենսապայմանների բարելավում	61.90%	260
	Առողջապահություն	50.00%	210
	Կուտակում	33.33%	140
	Կրթություն	28.57%	120
	Հաճույք	14.29%	60
	Այլ	16.67%	70
4. Ձեր տարիքը	18-30	21.43%	90
	31-45	66.67%	280

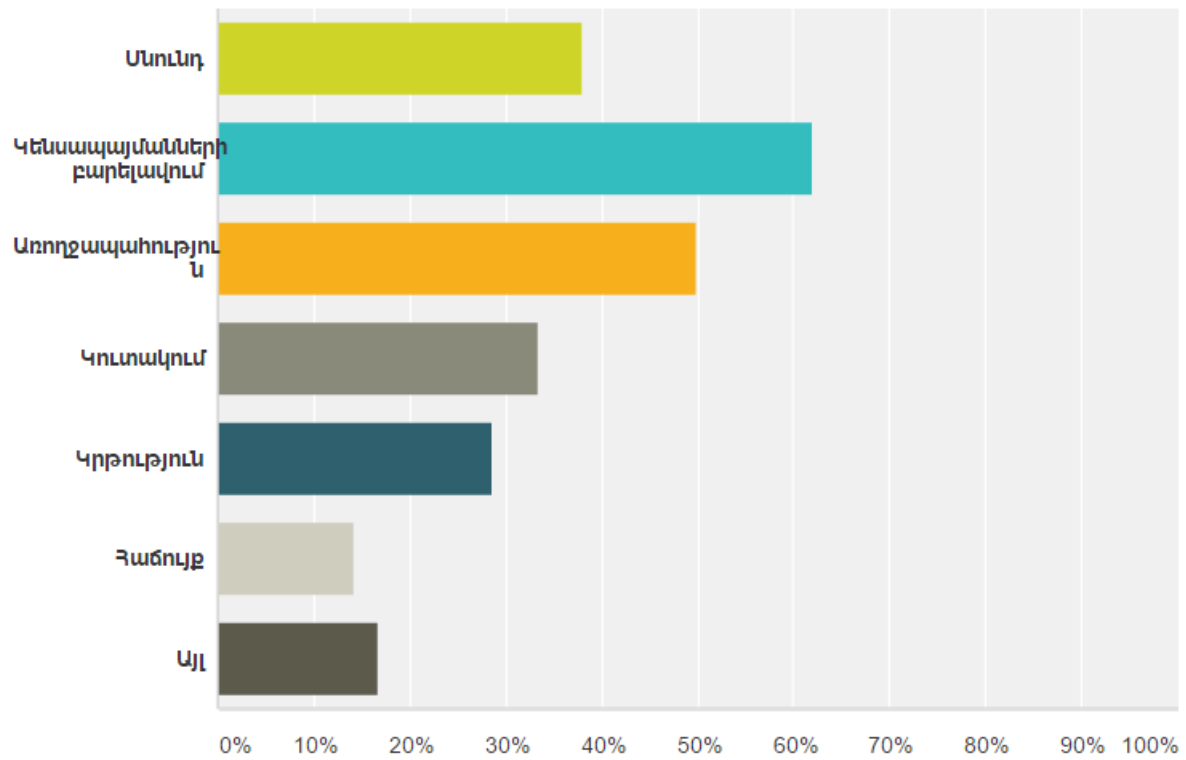
		46-60	7.14%	30
		61+	4.76%	20
5.	Ձեր սեռը	Իգական	55.81%	240
		Արական	44.19%	190

ար 1. Հարց 1. Դուք օգտվում եք որևէ սոցիալական ծառայությունից:

Գծանկար 2. Հարց 2. Ցանկանում եք ստանալ Սոցիալական ծառայությունների փոխարեն մշտական և անվերապահ «Հիմքային եկամուտ»:

Գծանկար 3. Հարց 3. Եթե Դուք ստանաք «Հիմքային եկամուտ», ինչպե՞ս կօգտագործեք այն:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2. ԱՄՓՈՓՈՒՄ

ՊԶ	Պարենային զամբյուղ	30,934	
ՀՀԲ	ՀՀ-ի բնակչություն	2,995,100	
ՀՀԱ	ՀՀ-ի աղքատ բնակչություն (30%)	898,530	
ՀՀԱ	ՀՀ-ի աղքատ բնակչություն ոչ շատ կամ ծայրահեղ աղքատ (20.2%)	605,010	
ՀՀԾՇԱ	ՀՀ-ի շատ աղքատ և ծայրահեղ աղքատ բնակչություն (9.8%)	293,520	
ՖԱԳ	«Հիմքային եկամտի» ֆինանսավորման անհրաժեշտ ամսական գումարը	92,650,423	(*1000)
ՍՊԳ	Սոցիալական պաշտմանության գումարը	408,930,251	(*1000)
Հ	Հաշմանդամություն	1,324,566	(*1000)
Ծ	Ծերություն	296,291,505	(*1000)
ՍՊԳՀ	Սոցիալական պաշտմանության գումարը (առանց՝ Հ, Ծ)	111,314,180	(*1000)
	Այլ ոլորտներ (ԿՀԾ, ՊՖ, ԲԲՇ)	2,772,554	(*1000)
ԿՀԾ	Կրոնական և հասարակական այլ ծառայություններ	295,693	(*1000)
ՊՖ	ՀՀ կառավարության պահուստային ֆոնդ (10%)	1,631,284	(*1000)
ԲԲՇ	Բնակարանային շինարարություն	845,576	(*1000)
ԱՈ	Այլ ոլորտներ (ԿՀԾ, ՊՖ, ԲԲՇ)	257	
ԸՀ	Ընդհանուր հարկեր (առաջին 1000 խոշոր հարկ վճարողների)	653,669,057	(*1000)
ԸՀԳ	Ընդհանուր հարկված գումարը (առաջին 1000 խոշոր հարկ վճարողների)	3,268,345,283	(*1000)

ԸՀԲԳ	Ընդհանուր հարկերի 2.5% բարձրացման գումարը (առաջին 1000 խոշոր հարկ վճարողների)	81,708,632	(*1000)
ԸՀԱ	Ընդհանուր հարկերի 2.5% բարձրացման գումարը աղքատ մարդկանց ամսական	7,578	
ԸՀԳԱ	Ընդհանուր հարկերի 2.5% բարձրացման գումարը Շ և Ծ աղքատ մարդկանց ամսական	23,198	
Զ	Զբոսաշրջություն (700,000)	325	
ՀՍՀ	Հայկական սփյուռք հովանավորում	\$6,450,000	(ամսական)
ՄԿՕ	Միջազգային Կազմակերպությունների օգնություն (2-5 տարի)	\$68,405,562	(տարեկան)